چەت ئەل نادىر ئەدەبىي ئەسەرلىرىدىن تاللانما

پولات قانداق تاۋلاندى

ن . ئا . ئوستروۋسكى [سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى]

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت- فوتو سۈرەت نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: مۇبارەك غاپپار

گۈزەل سەنئەت مۇھەررىرلىرى: ئازات بارات

ئېرجان تۆلەۋ

مەسئۇل كوررېكتورلىرى: روشەنگۈل تۇرسۇن

ھەببۇللا ئېلى

تەكشۈرۈپ بېكىتكۈچىلەر: ياسىن ئوبۇلقاسىم

تۇرغۇنجان سۇلتان

ISBN 7-80658-915-5

9 787806 589151 >

ISBN 7 - 80658 - 915 - 5

باھاسى: 7.50 يۈەن

چەت ئەل نادىر ئەدەبىي ئەسەرلىرىدىن تاللانما

پولات قانداق تاۋلاندى

نىكولاي ئالېكسېيېۋىچ ئوستروۋسكى
[سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى]

تەرجىمە قىلغۇچى: مەخسۇم ئىلاخۇن

图书在版编目（C I P）数据

钢铁是怎样炼成的/(苏)奥斯特洛夫斯基著；李敏改编；买合苏木·伊拉洪译.—乌鲁木齐：新疆美术摄影出版社，2006.5

ISBN 7-80658-915-5

Ⅰ.钢… Ⅱ.①奥… ②李… ③买… Ⅲ.长篇小说—苏联—缩写本—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ.I512.45

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2006)第 037232 号

بۇ كىتاب جۇڭگو بالىلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتىنىڭ 2000 ـ يىل 12 ـ ئاي 1 ـ نەشرى 1 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

چەت ئەل نادىر ئەدەبىي ئەسەرلىرىدىن تاللانما

پولات قانداق تاۋلاندى

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى نەشر قىلدى

شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقاتتى

شىنجاڭ مورتوم (MORTOM) مەتبەئەچىلىك چەكلىك

شىركىتىدە بەت ياسالدى

شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

2006 ـ يىل 5 ـ ئاي 1 ـ نەشرى، 2006 ـ يىل 5 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى

فورماتى: 787×970 mm 1/32 باسما تاۋىقى: 6.5

ISBN 7-80658-915-5

باھاسى: 7.50 يۈەن

本书根据中国少年儿童出版社 2000 年 12 月第 1 版第 1 次印刷版本翻译出版。

责任编辑: 穆巴拉克·阿帕尔

美术编辑: 阿扎提·巴拉提
叶尔江·铁流

责任校对: 茹鲜古丽·吐尔逊
艾比布拉·艾力

审　　订: 亚森·吾不力哈斯木
吐尔洪江·苏里坦

世界经典文学作品赏析

钢铁是怎样炼成的 (维文)

买合苏木·伊拉洪　译

新疆美术摄影出版社出版
新疆新华书店发行
新疆漢尔通(MORTOM)印刷有限责任公司制版
新疆新华印刷厂印刷
2006 年 5 月第 1 版　2006 年 5 月第 1 次印刷
开本: 787×970 毫米　1/32　　印张: 6.5
ISBN 7-80658-915-5

定价: 7.50 元
如遇质量问题请与新疆美术摄影出版社出版科联系
电话: 0991-4521461

ئاپتورنىڭ قىسقىچە تەرجىمىھالى

نىكولاي ئالېكسېيېۋىچ ئوستروۋىسكى (1904 — 1936) سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئاتاقلىق پرولېتارىيات ئىنقىلابى يازغۇچىسى. ئۇ ئۇكرائىنانىڭ ۋولىنىسكى ئۆلكىسى، ۋىرىيا كەنتىدىكى نامرات ئىشچى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ ئاتىسى هاراق زاۋۇتىنىڭ ئىشچىسى، ئانىسى باشقىلارنىڭ ئۆيىدە ئىشلەمچى ئىدى. ئاتىسى جاپا ئازابىدىن كېسەل بولۇپ، بالدۇرلا ئۆلۈپ كەتكەچكە، ئائىلىسى تېخىمۇ نامراتچىلىقتا قالغان. شۇڭا ئوستروۋىسكى دىنىي مەكتەپتە ئاران 3 ـ سىنىپقىچىلا ئوقۇيالىغان؛ 10 يېشىدا پويىز ئىستانسىسىدىكى ئاشخانىدا بالا ئىشچى بولغان، كېيىن ئېلېكتر ئىستانسىسىدا پار قازان ئىشچىسى بولغان، نامرات تۇرمۇشنىڭ ئازابىنى يەتكىچە تارتقان.

ئۆكتەبىر ئىنقىلابى غەلىبە قىلغاندىن كېيىن، ئۇ پېشقەدەم بولشېۋىكلارنىڭ تەسىرى ۋە تەربىيىسى بىلەن، سوۋېت تەشۋىقات خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىدۇ، گېرمانىيە ئۇكرائىناغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرگەندە، قىزىل ئارمىيىگە قاتنىشىپ ئۇكرائىنانى ئازات قىلىشقا ئاتلىنىدۇ.

بۇنىڭ بىلەن، ئوستروۋىسكى كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىغا كىردى، شۇ يىلى قىزىل ئارمىيىگە قاتنىشىپ، سوۋېت ھاكىمىيىتىنى قوغداش ئۈچۈن ئالدىنقى سەپكە ئاتلىنىدۇ. دەسلەپ پىيادە قىسىمدا بولىدۇ، كېيىن بۇدىيوننى بىرىنچى ئاتلىق قىسىمغا يۆتكىلىپ، كۆزگە كۆرۈنگەن رازۋېدكىچىك بولۇپ قالىدۇ. 1920 ـ يىلى كۈزدە، بىر قېتىملىق كەسكىن جەڭدە ئېغىر ياردار بولۇپ، ئوڭ كۆزىدىن ئايرىلىپ، يەرلىك ئورۇندا ئىشلەشكە يۆتكىلىدۇ. 1921 ـ يىلى، ئۇ ئۆزىنى ئاكتىپلىق بىلەن مەلۇم قىلىپ، كىيېۋ ئەتراپىدىكى تارماق تۆمۈر يولنى ياساشتەك جاپالىق خىزمەتكە قاتنىشىدۇ. ئەمگەك جىددىي ھەم ئېغىر بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاچارچىلىق، قاتتىق سوغۇق دەستىدىن، ئۇ كىزىك ۋە رېماتىزم كېسىلىگە گىرىپتار بولىدۇ. لېكىن ئۇ كېسەل ھالەتتە ئەمگەك قىلىۋېرىپ، ئاخىرى ئىش ئورنىدا ھوشىدىن كېتىدۇ. ئىككىنچى يىلى كېيىۋدا چوڭ كەلكۈن كېلىدۇ، بۇ ئۇ داۋالىنىۋاتقان مەزگىل بولسىمۇ، يەنىلا ئۆزلىكىدىن ئاممىنى ئۇيۇشتۇرۇپ كەلكۈن ئېلىپ كەتكەن ياغاچ ماتېرىياللارنى قۇتقۇزۇپ، يەنە ئاغرىپ يېتىپ قالىدۇ. ئۇ 1924 ـ يىلى كوممۇنىستىك پارتىيىگە كىرىدۇ ھەمدە ئۇكرائىنا چېگرا رايونلۇق كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىدا رەھبەرلىك

خىزمىتىنى ئۆتەيدۇ.

ئوستروۋسكى خەلق ئىگىلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بارلىقىنى تەقدىم قىلىدۇ. كۈرەش، خىزمەت، ئېغىر جاراھەت، كېسەل، قاتتىق سوغۇق ۋە ئاچارچىلىق ئۇنىڭ سالامەتلىكىنى كاردىن چىقىرىدۇ. ئوستروۋسكى مەجرۇھلۇق كىنىشكىسىنى يوشۇرۇپ قويۇپ، داۋالىنىشنى رەت قىلىپ، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشقا تېخىمۇ ئاكتىپ قاتنىشىدۇ. ئۇ خۇددى پولات «كۆچلۈك ئوتتا كۆيدۈرۈلۈپ، قاتتىق سوغۇقتا تاۋلانغان» غا ئوخشايدۇ. ئەمگەكتە ھەددىدىن ئارتۇق چارچاپ كەتكەنلىكتىن، ئۇنىڭ كونا كېسىلى قايتا قوزغىلىدۇ، 1927 ـ يىلى ئۇ كىشىنى ھەيران قالدۇرارلىق جاسارەت ۋە قەيسەر روھ بىلەن كېسەل كارىۋىتىدا ئەدەبىي ئىجادىيىتىنى باشلايدۇ. ئۇ تۇزۇك ئوقۇمىغان ئىشچىدىن يازغۇچىغا ئايلىنىش ئۈچۈن، بەزىدە كۈنىگە 20 سائەت كىتاب ئوقۇيدۇ، ئۇ رۇسىيە ۋە دۇنيا ئەدەبىياتىدىكى مەشھۇر ئەسەرلەرنى ئوقۇيدۇ، كوممۇنىستىك سىرتتىن ئوقۇش ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پۈتۈن دەرسلىكىنى ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ تۈگىتىدۇ. ئۇ مەھكەم بەل باغلاپ كىتاب يېزىشقا باشلايدۇ. بۇ چاغدا ئۇ يەنە بىر يېڭى بەختسىزلىككە ئۇچرايدۇ، ئىككى كۆزى كۆرمەس، پۈتۈن بەدىنى پالەچ بولۇپ، بىرنەچچە بارمىقىلا مىدىرلايدىغان

بولۇپ قالىدۇ. لېكىن ئوستروۋسكى: «بەدىنىمدە بىرەر ھۈجەيرەم ھەرىكەت قىلىپ، بەرداشلىق بېرەلەيدىغان بولسا، مەن ھايات ياشايمەن، تىرىشىپ ـ تىرمىشىمەن» دەيدۇ. ئۇ 1930 ـ يىلى 11 ـ ئايدا «پولات قانداق تاۋلاندى» دېگەن رومانىنى يېزىشقا كىرىشىپ، 1933 ـ يىلى 6 ـ ئايدا تاماملايدۇ. 1934 ـ يىلىلا يازغۇچى 31 مىڭ 700 پارچە خەت تاپشۇرۇۋالىدۇ، نۇرغۇن ئىشچىلار، دېھقانلار، مەشھۇر ئالىملار ۋە يازغۇچىلار، جۈملىدىن سېرافىموۋىچ ۋە فاتېۋ قاتارلىقلار كېينى ـ كەينىدىن ئۇنى زىيارەت قىلىدۇ. خەلقنىڭ چوڭقۇر مۇھەببىتىگە سازاۋەر بولغان ئوستروۋسكى مۇنداق دەيدۇ: «مەن تۇرمۇشنىڭ ماڭا مۇنداق زور بەخت ئېلىپ كېلىشىنى ئويلاپمۇ باقمىغان، قورقۇنچلۇق پاجىئە يوقىتىلدى، بىتچىت قىلىندى، پۈتكۈل تۇرمۇشتا ئىجادىيەت ھەممىنىڭ ئۈستىدىن غالىب كەلگەچكە خۇشاللىق بىلەن تولدى.»

ئۇنىڭدىن باشقا، ئوستروۋسكى يەنە نۇرغۇن سىياسىي ماقالىلەرنى يېزىپ، سوۋېت سوتسىيالىستىك ۋەتەننى كۈيلىدى، كاپىتالىستىك جەمئىيەتكە دەككە بەردى، شۇنداقلا تارىخ تەرەققىياتىنىڭ مۇقەررەر يۈزلىنىشىنى كۆرسىتىپ بەردى، بۇ ماقالىلەر يۈكسەك ئىدىيىۋىلىككە ۋە كۈچلۈك جەڭگىۋارلىققا ئىگە. 1934 ـ يىلى ئوستروۋسكى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى يازغۇچىلار

جەمئىيىتىگە ئەزا بولۇپ كىردى. ئۇنىڭ پرولېتارىيات ئىشلىرىغا قوشقان كارامەت تۆھپىسىنى تەقدىرلەش ئۈچۈن، سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى 1935 ـ يىلى ئۇنىڭغا لېنىن ئوردېنى تەقدىم قىلدى. 1934 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا، ئۇ «بوران بالىلىرى» رومانى (ترولوگىيىنىڭ بىرىنچى قىسمى) نى يېزىشقا كىرىشتى، بۇ ئەسەر ئۇ ۋاپات بولۇشتىن ئالتە كۈن ئىلگىرى پۈتكەن. ئۇ ئۆزى ئىشەنچ قىلىپ، ياز- غۇچى دېپنە قىلىنىدىغان كۈننىڭ ئالدىنقى ئاخشىمى نەشىردىن چىقتى، بۇ روماندا ئىچكى ئۇرۇش يىللىرىدىكى ئۇكرائىنا خەلقىنىڭ سوۋېت ھاكىمىيىتىنى قوغداش يولىدىكى كۈرەشلىرى تەسۋىرلەنگەن. ئوستروۋىسكى 1936 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى ۋاپات بولدى.

بىرىنچى قىسىم

1

— بايرامنىڭ ئالدىدا بىزنىڭكىگە قايتا ئىمتىھان بەرگىلى بارغانلار ئورنىڭلاردىن تۇرۇڭلار!

پوپ ۋاسلى پۇتۇن سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلارغا ھو-مىيىپ تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى.

ئالتە بالا ئورنىدىن تۇردى — ئۇلارنىڭ تۆتى ئوغۇل، ئىككىسى قىز ئىدى. پوپ ئىككى قىزغا قول ئىشارىتى قىلىپ: — سىلەر ئولتۇرۇڭلار، - دېدى.

پوپ ئورۇندۇقنى بىر ياققا سۈرۈپ، غۇژمەك بولۇپ تۇرغان تۆت ئوغۇل ئوقۇغۇچىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— سەن شۇمتەكلەردىن قايسىڭ تاماكا چېكىسەن؟

تۆت بالا دۇدۇقلاپ:

— پوپ، بىز... بىز تاماكا چەكمەيمىز، — دېيىشتى قورققان ھالدا.

پوپ بۇ گەپنى ئاڭلاپ چىشلىرىنى غۇچۇرلاتتى:

— «ئەبلەخلەر، تاماكا چېكىشمەمسەن، تېخى! ئەمىسە ھېلىقى خېمىردىكى تاماكا زادى نەدىن كەلدى؟ ئۇ-

زۇڭلارچە مېنى ئۈچ ياشلىق بالا دەپ قالدىڭلارمۇ؟ كە-مىگنى ئالدىشسەن يانچۇقۇڭنى ئۆرۈش! تېز! ئاڭلاش-تىڭمۇ؟ يانچۇقۇڭنى ئۆرۈش!

ئۇلاردىن ئۈچ بالا ئاستا يانچۇقىدىكى نەرسىلەرنى ئۈستەلنىڭ ئۈستىگە قويۇشتى. پوپ بىرەر تاماكا ئۇ-ۋۇندىسى چىقىپ قالارمىكىن دەپ ئويلىمۇىدى، ھېچنېمە چىقمىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇرۇلۇپ تۆتىنچى بالىغا ـ قارا كۆز، كونا كۇل رەڭ كۆڭلەك ۋە تىزىغا ياماق سېلىنغان كۆك ئىشتان كىيگەن بالىغا قارىدى.

قارا كۆز بالا پوپقا قاتتىق ئۆچ ئىدى. ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئۇزمەي تۇرۇپ:

— «مېنىڭ بىرمۇ يانچۇقۇم يوق، — دېپلا، تىكە-ۋەتكەن يانچۇقىنى سىلاشتۇردى.

— ھىم، بىرمۇ يانچۇقى يوقمىش؟ مېنى پاسخا بايرىمىدىكى خېمىرنى بۇلغىغان يىرگىنىشلىك ئىشنى كىم قىلغانلىقىنى بىلمەيدۇ دەپ ئويلامسەن؟ سەن كەپسىزنى بۇ قېتىم بوش قويۇۋېتىشكە بولمايدۇ. سې-نىڭچە مەكتەپ سېنى يەنە ئوقۇتارمۇ؟ ئالدىنقى قېتىم ئاپاڭ يالۋۇرۇپ تۇرۇۋالغان، بۇ قېتىم ھەرقانچە قىلىپمۇ قۇتۇلالمايسەن. يوقال كۆزۈمدىن.

ئۇ ھېلىقى بالىنىڭ قۇلىقىدىن تۇتۇپ، سۆرەپ تا-لاغا چىقىرىۋېتىپ، گۇپلا قىلىپ ئىشىكنى يېپىۋالدى.

ۋەقەنىڭ جەريانىنى پاۋېلنىڭ يېقىن دوستى سىر-يوژكا بىروززژاكلار بىلەتتى — ھېلىقى كۈنى پوپنىڭكىگە قايتا ئىمتىھان بەرگىلى بارغاندا، ئۇ پاۋېلنىڭ بىر سىقىم تاماكا ئۇۋۇقىنى پاسخا بايرىمىغا ئاتاپ تەييارلاپ قويۇلغان خېمىرغا سېپىۋەتكەنلىكىنى كۆرۈپ قالغانىدى.

پاۋېل مەكتەپتىن ھەيدەلدى.

مەكتەپتىن ھەيدەلگەن پاۋېل مەكتەپ ئالدىدىكى پەلەمپەيدە ئولتۇراتتى. ئۇ ئەمدى ئۆيگە قانداق قايتارمەن دەپ ئويلايتتى. ئۇ باجگىرنىڭ ئۆيىدە ئاشپەزلىك قىلىدىغان، ئەتىدىن-كەچكىچە جاپالىق ئىشلەيدىغان، ھەممە ئىشقا ناھايىتى ئەستايىدىل قارايدىغان ئانىسىغا بۇ ئىشنى قانداق چۈشەندۈرىدۇ؟

ئۇ بۇلارنى ئويلاپ ئىختىيارسىز كۆزىگە ياش ئالدى: ئەمدى قانداق قىلارمەن؟ ھەممىسى شۇ ئۆلگۈر پوپنىڭ كاساپىتى. ئەسلى تاماكا ئۇۋۇقىنى سېپىشنى سىريوژكا ئۆگەتكەن، لېكىن ئۇ قۇتۇلۇپ قالدى.

....دەرس تۈگىدى، مەكتەپ مۇدىرى پاۋېلنى ئىشخانىسىغا چاقىردى. شۇنداق قىلىپ ئۇ مەكتەپتىن ھەيدەلدى.

ئانىسى پاۋېلنى ۋوگزال ئاشخانىسىغا باشلاپ باردى.

ئاشخانا خوجايىنى پاۋېلنىڭ يېشىنى سوراپ ئۇنى ئېلىپ قالدى:

— بوپتۇ قالسۇن. ئىپىمغا سەككىز رۇبلى ئالىدۇ، ئىشلىگەندە، تاماق بېرىلىدۇ، بىر كېچە ـ كۈندۈز ئىشلەپ بىركېچە ـ كۈندۈز دەم ئالىدۇ. بۈگۈندىن تارتىپ ئىشقا چۈشسۇن، — دېدى.

بىر ئايال كۆتكۈچى پاۋېلنى باشلاپ ماڭدى، ئانىسى كەينىدىن ئەگىشىپ مېڭىپ پىچىرلاپ تاپىلىدى:

— پاۋېل، قەدىرلىكىم، ئوبدان ئىشلە، يۈزۈمنى يەرگە قاراتما.

ئۇ ئوغلىنى مەيۈسلۈك بىلەن ئۇزىتىپ قويۇپ، ئاندىن ئۆيىگە قايتتى. ھېلىقى ئايال كۆتكۈچى پاۋېلنى قاچىلارنى يۇيۇۋاتقان ئايالنىڭ يېنىغا باشلاپ كىرىپ، ئۇنىڭ مۇرىسىگە بىرنى قويۇپ:

— فروسە، بۇ بالا ئەمدىلا كەلدى. ئۇنىڭغا نېمە ئىش قىلىشنى ئۆزۈڭ دەپ بەرگىن، — دېدى. ئاندىن پاۋېلغا بۇرۇلۇپ:

— ئۇ بۇ يەرنىڭ باشلىقى. ئۇ نېمە قىل دېسە، شۇنى قىلىسەن، — دېدى.

پاۋېلنىڭ ئەمگەك ھاياتى ئەنە شۇنداق باشلاندى.

ئۇ ھېچقاچان تۇنجى قېتىم ئىشچى بولغان كۈندىكىدەك كۆچەپ ئىشلەپ باققان ئەمەس. ئۇ بۇ يەرنىڭ ئۆيىگە ئوخشىمايدىغانلىقىنى، گەپكە كىرمىسە بولمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى.

بۇ كۇنى ئۇ نېمە قىل دېسە، شۇنى قىلدى. يېرىم كېچىدە پەستىكى ئاشخانىغا چۈشتى. ھېلىقى يېشى چوڭراق ئايال ئىشچى ئۇ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئىشىكنى يېپىپ قويۇپ مىننەتدارلىق بىلەن:

— بۇ بالا بەك ياخشىكەن، ئىشنى ئۆزى بىلىپلا ئىشلەيدىكەن، — دېدى.

ئەتىسى ئەتىگەن سائەت يەتتىدە، ھېرىپ ھېچ ھالى قالمىغان پاۋېل ئىسمېنا ئالماشتى.

ئەتىگەن قۇياش ياغاچ زاۋۇتىنىڭ كەينىدىن ئاستا كۆتۈرۈلۈۋاتاتتى. پاۋېل قۇياش نۇرى ئاستىدا كېتىۋېتىپ، ئەمدى ئۆزىنىڭ ئەمگەك كۈچى بولۇپ قالغانلىقىنى، ھېچكىمنىڭ ئۆزىنى ھارام تاماق دېيەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى.

— قانداقراق؟ — دەپ سورىدى ھويلىدا چاي قاينىتىۋاتقان ئانىسى.

— ناھايىتى ياخشى، — دەپ جاۋاب بەردى پاۋېل. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ دېرىزىدىن ئۆينىڭ ئىچىگە قاراپ، ئاكىسى ئارتيومنىڭ بەستلىك گەۋدىسىنى كۆرۈپ قالدى.

— ئاكاڭ ئاخشام قايتىپ كەلدى. ئەمدى ئۆيدە تۇرۇپ ۋاگونلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش مەيدانىدا ئىشلەيدىغان بولۇپتۇ دېدى ئانىسى پاۋېلغا.

پاۋېل ئارتيومدىن سەل تەپ تارتاتتى. ئارتيوم پاۋېلنىڭ

ئىشىنى ئۇقۇپ بولغانىدى.

ئۇ سالماقلىق بىلەن پاۋېلغا مۇنداق دېدى:

— ئۆتكەن ئىشقا سالاۋات، بۇنىڭدىن كېيىن پەخەس بول، قىلىشقا تېگىشلىك ئىشنى قىل. سەن بەگۋاش نەگىلا بارساڭ ئىش تېرىيسەن، ئەمدى ئوبدان ئىشلە، ئەمدى ئۇ يەردىن قوغلىنىدىغان ئىشنى قىلما. ئېسىڭدە بولسۇن، ئەمدى ئاپامنى قاقشاتما. كېيىن مەن سېنى بىر ئامال قىلىپ ۋاگونلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش مەيدانىغا شاگىرتلىققا ئالدۇرىمەن، بىرەر ھۈنەر ئۆگىنىۋالساڭ ئۆزۈڭگە ياخشى، بۇنىڭدىن كېيىن ياخشى ئادەم بولغىن جۇمۇ پاۋېل.

ۋوگزال ئاشخانىسى كېچە - كۈندۈز توختىماي تىجارەت قىلاتتى.

شىپتوپكا ۋوگزالى ئالتە تۆمۈر يول بىلەن تۇتىشىپ تۇراتتى. يۈزلىگەن پويىز بۇ يەرگە كىرىپ چىقىپ، ئورۇش سېپىنىڭ بۇ تەرىپىدىن ئۇ تەرىپىگە مېڭىپ تۇراتتى. سانسىزلىغان، ياردارنى ئالدىنقى سەپتىن قايتۇرۇپ كېلەتتى، يەنە يېڭى ئەسكەرلەرنى كەلكۈندەك ئالدىنقى سەپكە ئېلىپ ماڭاتتى.

پاۋېل ئاشخانىدا ئىككى يىل ئىشلىدى. ئۇ ئاشخانىدىكى شاگىرتچاق كىلىمكا بىلەن يېقىن دوست بولۇپ قالدى. ئىككى يىل جەريانىدا، پاۋېل تۇرمۇشنىڭ

ئەلڭ چوڭقۇر ۋە ئەلڭ تۆۋەن قاتلاملىرىنى كۆردى. ئۇ ۋوگزال ئاشخانىسىدىكى خوجايىنلارنىڭ چوڭ يەپ ـ چوڭ ئىچكەننىڭ ئۇستىگە، قىمار ئويناشلىرىغا، شۇنداقلا قاچا يۇيىدىغان ئايال ئىشچىلارنى ۋە ئايال كۈتكۈچىلەرنى ھەر ۋاقىت بوزەك قىلىشىغا چىش ـ تىرنىقىغىچە ئۆچ ئىدى. ئۇ فروسەنىڭ ئازابلانغانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ كەتكەنلىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى.

بىر كۈنى دەم ئالغان كېچىدە، پاۋېل يېقىن دوستى بىلەن ئوچاق ئالدىدا پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى، ئاشخانىدا ئۇلاردىن باشقا ئادەم يوق ئىدى.

پاۋېلنىڭ ئۆتكۈر كۆزلىرى كىلىمكاغا تىكىلدى. كىلىمكا ئۇنىڭ كۆزلىرىدە تەسۋىرلەپ بولمايدىغان غەمنىڭ يوشۇرۇنغانلىقىنى بايقىدى. بۇ ئۇنىڭ ھەمراھىنىڭ كۆزلىرىدىكى بۇنداق ئالامەتنى تۇنجى قېتىم بايقىشى ئىدى.

شۇ ئاخشىمى پاۋېل يېقىن دوستىغا ئۆزىنىڭ نارازىلىقى ۋە غەزىپىنى سۆزلەپ بەردى:

— بۇ بىر ئىپلاس يەر، بۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى لۈكچەك ـ ئۇششۇقلار، ئۇلارنىڭ پۇلى بولغاچقىلا بىزنى ھايۋان قاتارىدا كۆرىدۇ، قىزلارنى نېمە قىلغۇسى كەلسە شۇنى قىلىدۇ، بۇ يەرگە كەلگەن قىزلارنىڭ ھەممىسى تۇرىدىغان جايى يوق، يەيدىغان نېنى يوق بىچا-

رىلەر، ئۇلار قورساقنى دەپلا كەلگەن، ئاچ قالماسلىق ئۈچۈن نېمە دېسە ماقۇل دەيدۇ!

پاۋېل ئىچىگە توشۇپ كەتكەن دەردىنى ئېيتمۇالدى. ئۇ، دۇنيادىكى ئادالەتسىزلىكنى ھېس قىلدى! بۇنداق تۇرمۇشنى ئۆزگەرتمەكچى بولدى!

پاۋېلنىڭ بۇ يەردىكى ئىشىنىڭ ئاياغلىشىشى ئۇنىڭ پەرەز قىلىشىدىنمۇ تېز بولدى.

يانۋارنىڭ سوغۇق كۈنلىرىنىڭ بىرى ئەتىگىنى، پاۋېل ئەسلى ئىشتىن چۈشۈشى كېرەك ئىدى. لېكىن نۆۋەتچىلىكنى ئۆتكۈزۈۋالغۇچى كەلمىدى. ئۇ كېتىۋېرەي دېسە خوجايىنىنىڭ ئايالى ئۇنىمىدى. شۇنىڭ بىلەن شۇنچە ھېرىپ كەتكىنىگە قارىماي، يەنە بىر كېچە، كۈندۈز ئىشلەشكە توغرا كەلدى. كېچىسى راستلا بەرداشلىق بېرەلمەي قالدى. ئۇ جومەكنى بۇرىغانىدى، سۇ چۈشمىدى؛ شۇنىڭ بىلەن ئۇ جومەكنى ئەتمەيلا ئوتتۇننىڭ ئۈستىگە گۈپلا چۈشۈپ ئۇخلاپ قالدى. كېيىن سۇ كېلىپ، جومەكتىن چىققان سۇ ئاشخانىنىڭ پولىنى بېسىپ كەتتى. ئىسمېنىدا ئىشلەۋاتقان بىرنەچچە كۆتەكچى قاچا يۇيۇش ئۆيىگە يۈگۈرۈپ كىرىپ، ئۇخلاۋاتقان پاۋېلنى قاتتىق ئۇرۇۋەتتى. پاۋېل شۇنىڭ بىلەن ئىشتىن قېپقالدى.

كېيىن، ئاكىسى ئارتيوم ئۇنىڭغا ئېلېكتر ئىستانسىسىدىن بىر ئىش تېپىپ بەردى.

2

1917 ـ يىلى قىش، «چار پادىشاھ تۆكىشىپتۇ!» دې- گەن خەۋەر بۇ كىچىككىنە شەھەرگە خۇددى قۇيۇندەك ھەيۋە بىلەن يېتىپ كەلدى.

شەھەردە بىردەملىك شاۋقۇنلۇق ئۆتۈپ كېتىپ، ئا- دەتتىكى جىمجىتلىق ئەسلىگە كەلدى.

ئىككىنچى يىلى ئەتىيازدا، بولشېۋىكلارنىڭ پارتى- زانلار ئەترىتى بۇ كىچىك شەھەردىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئىككى ئىش قىلدى:

بىرىنچىدىن، شەھەردە ساقلىنىپ تۇرغان 20 مىڭ مىلتىقنى ئاھالىلەرگە تارقىتىپ بەردى، ئىككىنچىدىن، ماتروس جوھراينى شەھەردە خىزمەت ئىشلەشكە قالدۇ- رۇپ قويدى.

پارتىزانلار ئەترىتى كېتىپ ئۈچىنچى كۈنى گېر- مانىيە ئەسكەرلىرى شەھەرگە كىردى.

— نېمىسلار كەلدى، — دېگەن خەۋەر تېزدىن پۈتۈن شەھەرگە تارالدى.

شەھەر خۇددى ئۈۋىسى بۇزۇلغان چۈمۈلىدەك پاتى- پاراقچىلىققا چۆمدى.

ھەممە شەھەر ئاھالىسى كوچىغا چىقىشقا پېتىنالماي،

قاشا تامغا ياكى ئىشككه يۆلىنىپ تۇرۇشتى.

گېرمانىيە ئەسكەرلىرى شەھەرنىڭ مەركىزىدىكى مەيدانغا كەلدى. كۆك شىنىل كىيگەن ئوفىتسېر گېتمان مۇشۇ شەھەرنىڭ قوماندانى مايور گولوفنىڭ بۇيرۇقىنى ئۇنلۇك ئوقۇدى.

ئۇنىڭدىن كېيىنكى بىرنەچچە كۈن ئەنسىزلىك ئىچىدە ئۆتتى.

ماتروس جوھراينىڭ ئېلېكتر ئىستانسىسىدا ئىشلەۋاتقىنىغا بىر ئاي بولدى. ئۇنى ئارتيوم تونۇشتۇرغانىدى. ئۇ پاۋېل بىلەن بىللە ئېلېكتر ئىستانسىسىدا ئىشلەيتتى. پاۋېل جوھراينى تۇنجى قېتىم ئۆيدە كۆرگەندە، ئۇنىڭ تەمكىن كۆك رەڭ كۆزلىرى، ئۆتكۈر قاراشلىرى، قاپاق تېرەكتەك قاۋۇل بەستى ئۇنىڭدا چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغانىدى.

پاۋېل ئىختىيارسىزلا ئۇنىڭ بىلەن يېقىن دوست بولۇپ قالدى.

مانتىيور، شاگىرتلىقتا كىرگەن بۇ ئوت ياقارغا گېنېراتورنىڭ تۈزۈلۈشىنى سۆزلەپ بېرىپ، بۇنى ئاستا ـ ئاستا بىلىۋېلىشنى تاپىلىدى.

جوھراي بۇ چېچەن بالىنى ناھايىتى ياقتۇرۇپ قالدى. ئۇ ئارتيوم بىلەن ئۇلارنىڭ ئۆيىدە پات ـ پات پاراڭلىشىپ تۇراتتى، تۇرلۇك ئىشلارنى ئاڭلايتتى؛ بولۇپمۇ،

ئانىسىنىڭ پاۋېلنىڭ كەيپسىزلىكى توغرىسىدىكى ئاغ-رىنىشلىرىنى ئېخىمۇ سەۋرچانلىق بىلەن ئاڭلايتتى.

بىر كۈنى جوھراي كۈلۈپ تۇرۇپ، پاۋېلدىن:

— ئاپاڭ سېنى خۇددى چۈجە خورازغا ئوخشاش سوقۇشقاق دەيدىغۇ؟ — دەپ سورىدى - دە، كۈلۈپ كەت-تى، — سوقۇشۇش يامان ئىش ئەمەس، بىراق كىمنى ئۇرۇشنى ۋە نېمىشقا ئۇرۇشنى بىلىشىڭ كېرەك.

— مەن بىكاردىن - بىكار سوقۇشۇپ باققىنىم يوق، هامان مەلۇم سەۋەب بىلەن سوقۇشۇپ قالىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ.

— ھەقىقىي مۇشتلىشىشنى ئۆگىتىپ قويۇشۇمنى خالامسەن؟ — دەپ تۇيۇقسىزلا سورىدى جوھراي.

— ھەقىقىي مۇشتلىشىش دېگەن نېمە ئۇ؟ — دەپ سورىدى پاۋېل ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ قاراپ.

— ئۇنداق بولسا، قاراپ تۇر.

جوھراي مۇشتلىشىش ئۇسۇلىنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەردى. ھەم قولمۇقول ئېتىشىپ ئۆگەتتى. جوھراينىڭ مۇشتى پاۋېلنى كەينى - كەينىدىن موللاق ئاتقۇزۇۋەتتى، لېكىن پاۋېل بۇنىڭغا چىداپ ئۆگەندى.

بىر كۈنى ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتكەنىدى، پاۋېل قىلىدىغان ئىش يوق، ئاخىر ئۆزى ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان جايغا — قورۇنىڭ بىر بۇلۇڭىغا سېلىنغان لاپاسنىڭ

ئۈستىگە چىقتى ـ دە، ئوتتۇرىسىغا ئۆتۈپ ئاپتاپتا سو-
زۇلۇپ ياتتى.

بۇ لاپاسنىڭ بىر تەرىپى ئادۋوكات لىشىنىسكى-
لارنىڭ بېغىغا ئۇدۇل ئىدى. پاۋېل لاپاس ئۆگزىسىدە
تۇرۇپ بوينىنى سوزۇپ، هويلىنىڭ تەرىپىنى ۋە ئۇ يەردە
تۇرغان تۆت چاقلىق بىر خادىكنى كۆردى. گېرمانىيە
لېيتېنانتى لىشىنىسكىلارنىڭ ئۆيىدە تۇراتتى.

بۇ چاغدا ھېلىقى لېيتېنانت ئۈستەلدە ئولتۇرۇپ
بىر نېمىلەرنى يېزىۋاتاتتى. بىركەمدىن كېيىن ئۇ
سىرتقا چىقىپ، بىر پارچە خەتنى مۇلازىمەتچى ئەس-
كەرگە بېرىپ قويۇپ، لىشىنىسكىنىڭ قىزى نىللىنى
قولتۇقلاپ كوچىغا چىقىپ كەتتى.

پاۋېل ھەممىنى ئېنىق كۆرۈپ تۇردى.

پاۋېل لېيتېناتنىڭ خانىسىغا قارىۋىدى، ھەممە
نەرسە ئېنىق كۆرۈندى. ئۈستەل ئۈستىدە بىر تاسما
بىلەن پارقىراپ تۇرغان بىر نەرسە تۇراتتى.

پاۋېل توسۇغىلى بولمايدىغان بىرخىل قىزىقىشنىڭ
ۋەسۋەسىسى بىلەن، گىلاس دەرىخىگە چىقىپ، ئۇنىڭدىن
باغقا چۈشۈپ، ئېگىشىپ مېڭىپ، ھېلىقى ئۆينىڭ دې-
رىزىسى يېنىغا كەلدى. ئۇ ئۆينىڭ ئىچىگە سىنچىلاپ
قارىدى: ئۈستەل ئۈستىدە بىر رىمىن بىلەن غىلاپقا
سېلىنغلىق چىرايلىق «مانلىفىر» تاپانچىسى تۇراتتى.

پاۋېل ئەمدى تاقەت قىلىپ تۇرالمىدى. ئۇ ھېچنېمىگە قارىماي ئۆيگە سەكرەپ چۈشۈپ، تاپانچىنى غىلاپتىن چىقىرىپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ باغقا سەكرىدى ـ دە، تاپانچىنى يانچۇقىغا سېلىپ، ئەڭ تېز سۈرئەت بىلەن ئۆيىگە چاپتى.

پاۋېل ئۆيدىن بىر پارچە لاتىنى ئالدى ـ دە، غىپپىدە چىقىپ، ئورمانلىققا بارىدىغان يولغا قاراپ يۈگۈردى.

ئۇ يوتىسىغا ئۇرۇلىۋاتقان تاپانچىنى تۇتقان پېتى ئۆرۈلۈپ كەتكەن خۇمدانغا قاراپ يۈگۈردى.

كونا خۇمداننى ياۋا ئوت ـ چۆپلەر قاپلىغان بولۇپ، تولىمۇ چۆلدەرەپ تۇراتتى. پاۋېل بىر تۆشۈكتىن ئوچاقنىڭ ئىچىگە كىرىپ، ھېلىقى لاتىغا ئورالغان تاپانچىنى ئاۋايلاپ ئوچاقنىڭ بىر بۇلۇڭىغا قويۇپ پارچە خىشلار بىلەن ئۈستىنى باستۇرۇپ قويدى.

ئۆيىگە قايتىپ كېلىۋاتقاندا، ئۇنىڭ پۇتلىرى توختىماي تىترەپ تۇراتتى.

— بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتى قانداق بولار؟ — دەپ ئويلىدى پاۋېل ئىشلەۋېتىپ. كېچە سائەت 11 گە يېقىن جوھراي يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئۇنىڭدىن:

— بۈگۈن سىلەرنىڭ ئۆيىنى نېمە ئۈچۈن ئاختۇرۇشتى، — دەپ سورىدى پىچىرلاپ ئۇ.

پاۋېل سەگەكلىك بىلەن چۆچۈپ كەتتى.

— نېمىنى ئاختۇرىدىكەن؟

جوھىراي بىردەم جىم تۇرغاندىن كېيىن:

— ھېچ ۋەقەسى يوق. سەن ئۇلارنىڭ نېمىنى ئاختۇرىدىغانلىقىنى راستلا بىلمەمسەن؟ — دېدى.

پاۋېل ئەلۋەتتە بىلەتتى، لېكىن ئۇ جوھىرايغا راستىنى ئېيتىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. ئۇ قورقۇپ تىترەپ:

— ئارتيومنى تۇتۇۋالدىما؟ — دەپ سورىدى.

— ياق، بىراق سىلەرنىڭ ئۆيىنى ئاختۇرۇپ ئاستىن – ئۈستۈن قىلىۋېتىپتۇ!

پاۋېل بىلەن جوھىراي ئۆز خىيالى بىلەن ئىدى، بىردەم شۈك تۇرغاندىن كېيىن ئۆز ئىشىغا مېڭىشتى.

بىرنەچچە كۈن ئۆتتى، ئاختۇرۇشتىن ھېچ نەتىجە چىقمىدى.

بۇ قېتىمقى تاپانچا ئوغرىلاش ئىشى پاۋېل ئۈچۈن چوڭ تەجرىبە بولدى: ئۇ ئەمدى ھەرقانچە چوڭ ئىش بولسىمۇ قورقمايدۇ، ھەرقانچە چوڭ خېيىمخەتەرمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ.

3

تونە دېرىزە ئالدىدا تۇرۇپ، يېقىملىق باغقا غەمكىن قاراپ تۇراتتى. ئۇ ئوقۇپ بولالمىغان رومانىنى ئېلىپ، تالاغا چىقىپ، چوڭ يولغا كەلدى. بۇ يول باغچىلاردىكى

دەرمخلىك يوللارغا ئوخشايتتى، يولنىڭ ئۇلۇڭ تەرىپى قويۇق ئۆسكەن مەجنۇنتال ۋە سۆگەتلەر بىلەن ئورالغان كۆل، سول تەرىپى ئورمانلىق ئىدى.

ئۇ بىر ئوغۇل بالىنىڭ كۆل بويىدا بېلىق تۇتۇشقا قارماق سېلىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. ھېلىقى بالا تونەنىڭ كەلگەنلىكىنى تۇيمىدى.

— بۇ يەردىمۇ بېلىق تۇتقىلى بولامدۇ؟

ھېلىقى بالا — پاۋېل ئاچچىقى بىلەن كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىدى. ناتونۇش بىر قىز سۆگەت شاخلىرىنى تۇتقىنىچە ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. ئۇچىسىغا ياقىسىدا كۆك يوللىرى بار ئاق ماتروسچە كوپتا ۋە ئاچ كۇل رەڭ قىسقا يوپكا، ئاپتاپتا كۆيۈپ كەتكەن چىرايلىق پۇتلىرىغا ئۇستىگە گۇل چېكىلگەن قىسقا پايپاق ۋە كەرىشناۋاي توپلەي كىيگەنىدى. قوڭۇر چاچلىرىنى يوغان بىر تال قىلىپ ئۆرۈۋالغانىدى.

قارماق دەستىسىنى تۇتقان قولى سەل مىدىرلاپ كەتكەچكە، لەيلىگۈچمۇ قىمىرلاپ كېتىپ، سۇ يۈزىدە مەيىن دولقۇن پەيدا بولدى.

— تارتىۋاتىدۇ، قاراڭ، قارماقنى تارتىۋاتىدۇ...، — دەپ ۋارقىرىدى ھېلىقى قىز.

پاۋېلنىڭ جۇدۇنى تۇتتى. — نەس باستى! ئەمدى بېلىق تۇتقىلى بولامدۇ! نەدىن كەلدى بۇ ئالۋاستى...، — دەپ

ئويلىدى پاۋېل خاپا بولغان هالدا. ئۇ قارماق دەستىسىنى كۆتۈرۈپ، قارماقنى كۈچەپ تېخىمۇ يىراققا تاشلىدى، ئويلىمىغان يەردىن قارماق سۇدىكى ئوت ـ چۆپلەرگە ئىلىنىپ قالدى.

ـــ ئاپلا ئىلىنىپ قالدى، تارتىۋالغىلى بولمايدۇ ـ دە، ئەمدى. بۇ قىز مېنى زاڭلىق قىلىدىغان بولدى ـ دە، ئۇ بۇ يەردىن كەتسە بولاتتى! ـ دەپ ئويلىدى پاۋېل ئىـ چىدە.

تونە بولسا ئاستا سىلكىنىپ تۇرغان سۆگەتنىڭ شېخىدا تېخىمۇ راھەتلىنىپ ئولتۇراتتى.

پاۋېل ئەينەكتەك پارقىراپ تۇرغان سۇدىن قىزنىڭ كۈلۈمسىرەپ تۇرغان يۈزىنى كۆردى.

ـــ ئەجەب ئاچچىقىمنى كەلتۈردى، ـــ دەپ ئويلىدى پاۋېل.

سۇ مۇنارىسى قېشىدىكى كۆۋرۈكتە ئىككى ياش مۇشۇ تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى. بىرى ۋاگونلارنى ئو-رۇنلاشتۇرۇش مەيدانىنىڭ باشلىقى ئىنژېنېر خالىكنىڭ ئوغلى سۇخاركو ئىدى، ئۇ بەك ئەخمەق ۋە جېدەلخور بالا ئىدى. ئۇ قولىدا بىر ئېسىل قارماق تۇتقان پېتى كۆ-رەڭلىك بىلەن پاپىرۇسى چىشلەپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ يېنىدىكىسى بولسا ئېگىز، ئورۇق ۋە تولىمۇ ئەركە ۋىكتور ئىدى.

ئۇ ئىككىسى تونەنىڭ يېنىغا كەلدى. سۇخاركو ئاغزىدىكى تاماكىنى تاشلاپ، ھۆرمەت بىلەن ئېگىلىپ سالام قىلدى:

— ياخشىمۇسىز، تومانوۋا خېنىم، — دېدى ـ دە، ۋىكتورنى ئۇنىڭغا تونۇشتۇردى.

— بۇگۈن ئەجەب بېلىق تۇتماپسىزغۇ؟

— قارماق ئەكەلمەپتىمەن، — دېدى تونە.

سۇخاركو دەرھاللا خۇشامەت قىلىپ:

— ئاۋۋال مېنىڭكىنى ئىشلىتىپ تۇرۇڭ، مەن ھازىرلا يەنە بىرىنى ئېلىپ كېلىمەن، — دېدى.

— كېرىكى يوق، باشقىلارغا كاشىلا قىلىپ قويمىز؛ قارىماسىز، بۇ يەردە بىرسى بېلىق تۇتۇۋاتىدۇ، — دېدى تونە.

بۇ چاغدا ئۇ مەجنۇنتال يېنىدا ئولتۇرغان پاۋېلنى كۆردى.

— مەن ھازىرلا ئۇنى قوغلىۋېتىمەن! — سۇخاركو شۇ زامات پەسكە چۈشۈپ پاۋېلنىڭ يېنىغا باردى.

— ھەي، دەررۇ قارمىقىڭنى يىغىشتۇرۇپ، بۇ يەردىن يوقال! — دېدى ئۇ پاۋېلغا.

پاۋېل ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن بىر ھومىيىپ قويۇپ، مىدىر قىلماي ئولتۇرۇۋەردى ۋە:

— ئاستىراق گەپ قىل دورداي كالپۇك! نېمانچە

كانىيىلىك يىرتىلغىچە ۋارقىرايسەن؟ — دېدى ئۇ.

— نېمە؟ — سۇخاركو چىدىيالمىدى، — سەن ھارامزادە گەپ ياندۇرۇۋاتىسىنا تېخى؟ — دېگەن پېتى پاۋېلنىڭ سازاڭ سالغان قۇتىسىنى بىر تېپىپ ئۇچۇرۇۋەتتى.

پاۋېل چاچراپ ئورنىدىن تۇردى. لېكىن ئۇ ئاچچىقىنى بېسىپ دەرھال قول سالمىدى.

سۇخاركو ئۆزىچە پاۋېلنى مەندىن قورقىدۇ دەپ ئويلاپ، ئاۋۋال قول سالدى.

پاۋېل مەيدىسىگە بىر مۇشت تەگكەندىن كېيىن چىداپ تۇرالمىدى.

— سەن راستىلا ئېلىشماقچىمۇ؟ ئۇنداق بولسا مېنىڭدىن كۆرمە! — دېدى پاۋېل.

گەپنىڭ ئايىغى چۈشمەستىنلا پاۋېل ئۇنىڭ يۈزىگە توغرىلاپ بىر مۇشت ئاتتى، ئاندىن ئۇنى سوغا سۆرەپ چۈشتى — دە، ئارقىدىن بىرلا سەكرەپ قىرغاققا چىقىۋالدى. ئاچچىقىدا خۇدىنى يوقاتقان سۇخاركو پاۋېلنى تىتىۋەتكۈدەك ئەلپازدا ئۇنىڭ كەينىدىن ئېتىلدى.

پاۋېل ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى، شۇئان ئۇنىڭ كاللىسىغا: «سول پۇت پۇتۇن گەۋدىنى تىرەپ تۇرىدۇ، ئوڭ پۇت سەل — پەل ئېگىلىدۇ، پۇتۇن گەۋدىسىكى كۈچ بىلەن، تۆۋەندىن يۇقىرىغا قاراپ رەقىبىنىڭ ئېڭىكى

ئاستىغا زەربە بېرىلمىدۇ» دېگەن سۆزلەر دەلدى. پاۋېل ئېتىلىپ كەلگەن سوخاركوغا شۇ بويىچە بىرنى سىلىدى.

شۇئان چىشلارنىڭ غۇچۇرلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى....

سوخاركو چىشلىۋالغان تىلىنىڭ ئاغرىقىغا چىدىـ ماي ئاچچىق چىرقىراپ، كەينىگە ئۇچۇپ، پولتۇڭگىدە قىلىپ سوغا يىقىلدى.

قىرغاقتا تۇرغان تونە ئۆزىنى باسالماي قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

— ئەجەب ئوبدان بولدى، ئەجەب ئوبدان بولدى! — دەپ ۋارقىرىدى ئۇ چاۋاك چېلىپ، — قالتىس ئىش بولدى!

پاۋېل قارماقنىڭ ئىلىنىپ قالغان يىپىنى ئۈزۈۋېـ تىپ، دەستىسىنى قولىغا ئالدى ـ دە، ئۇچقاندەك يۈگۈـ رۈپ قېچىپ كەتتى. ئۇ كېتىۋېتىپ، ۋىكتورنىڭ تونەگە:

— نامى پۇر كەتكەن لۈكچەك پاۋېل كورچاگىن دېگەن شۇ، — دېگەنلىكىنى ئاڭلاپ قالدى.

پويىز ئىستانسىسىدىن ئىشچىلارنىڭ چوڭ ئىش تاشلىغانلىق خەۋىرى كەلدى.

بۇ ئۆلكىدىكى پارتىزانلار ئەترىتى بولشېۋىكلارنىڭ رەھبەرلىكىدە تەرەققىي قىلىپ، ئوندىن ئېشىپ كەتتى.

جوھراي ئۆزىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئۇنتۇپ قالمىغانىدى، ئۇ تىنىماي خىزمەت ئىشلەپ، ئىشچىلار ئارىسىدا كۈچلۈك

بىر تەشكىلات قۇردى. ئارتيوم ئۇنىڭ خىزمىتىنى قول-لاپ تۇردى. خىزمەت ئېھتىياجىنى دەپ، جوھراي ۋا-گونلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش مەيدانىغا خىزمەتكە باردى.

بىر كۈنى گېتمان باشچىلىقىدىكى ساقچىلار قىسمى بىرنەچچە ئىشچىنى تۇتۇپ كەتتى. ۋاگون ئو-رۇنلاشتۇرۇش مەيدانىدىكى ئىشچىلار ئۇنىڭغا ئېتىراز بىلدۈرۈش ئۈچۈن، ۋوگزالدا تۇنجى قېتىم ئىش تاشلىدى.

كېچىدە قولغا ئېلىش باشلاندى. ئارتيومنى تۇتۇپ كېتىشتى، جوھراي كەچتە قايتىپ كەلمىگەچكە قۇتۇ-لۇپ قالدى.

شەھەردىن 120 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى جايدا، پارتىزانلار ئەترىتى تۆمۈر يول لىنىيىسىنى ئۈزۈپ تاشلىدى، بىر نەچچە كۆۋرۈكنى پارتلىتىۋەتتى. شۇ كۈنى كەچتە، گېرمانىيىنىڭ ھەربىي پويىزى كەلدى، ئۇلار پويىز ئىستانسىسىغا يېتىپ كېلىشى بىلەنلا شوپۇرلار قېچىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن گېرمانىيە قو-شۇنىنىڭ لېيتېنانتى بۇيرۇق قىلىپ:

«ئارتيوم، پولىنتوۋسكى، برۇززاك ئۈچىڭلار دەرھال پويىزنى ماڭدۇرىسىلەر. كىمكى قارشىلىق قىلىدىكەن، مۇشۇ يەردىلا ئېتىپ تاشلىنىدۇ! بارامسىلەر ـ بارما-سىلەر؟» دېدى.

ئۈچ ئىشچى نائىلاج پويىزغا چىقىپ، پويىزنى ھەيدەپ

ماڭدى. پويىزدا ئارتيوم، پولىنتوۋىسكى، بىروزژاك ئۇ-چەيلەن ئۆزلىرىنى نازارەت قىلىپ تۇرغان نېمىس ئەس-كىرىنى جايلىۋېتىپ، پويىزنى دېگەن يېرىگە يەتكۈز-مەسلىك قارارىغا كەلدى.

ئۇلار مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ، پويىزدىن سەكرەپ چۈشۈپ، قاراڭغۇ كېچىدە غايىب بولدى.

شەھەردىكى ئۈچ ئائىلە ئىنتايىن ئەندىشە ئىچىدە قالدى.

گېتمان باشچىلىقىدىكى ساقچىلار قىسمىنىڭ ئا-دەملىرى ئۇ ئۈچ ئائىلىنى بىر قۇر ئاختۇردى ھەم ئۇ-لارنى بىر مۇنچە سوراققا تارتتى. بۇ ئۈچ ئائىلىدىكىلەر ئۆز ئادەملىرىنىڭ بىرەر خەتەرلىك ئىش قىلغانلىقىنى خىرە ھېس قىلدى، لېكىن ئۇلارنىڭ قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيتتى.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، ئۇلار جوھراي ئېلىپ كەلگەن خەۋەردىن ئۆز ئادەملىرىنىڭ تېخى ھايات ئى-كەنلىكىنى، ئوبدان تۇرۇۋاتقانلىقىنى بىلدى.

جوھراي قورقۇپ كەتكەن مومايغا تەسەللى بەردى، شۇنداقلا قىيىنچىلىقتا قالغان پولىنتوۋىسكى ئائىلى-سىگە ياردەم بەردى.

ئۇ ئۆچۈرۈپ بولغىلى بولمايدىغان چوڭ ئوتنىڭ پات ئارىدا ھەممە يەرگە تۇتىشىدىغانلىقىنى غۇۋا ھېس

قىلدى.

بىر كۈنى تونە ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان كۆل بويىغا كەلدى. ئۇ گرانىت تاشتىن قوپۇرۇلغان قىرغاقتا يېقىن چىملىقتا ياتاتتى. ئۇ بىردىنلا پەستىكى كۆلدىن سۇنىڭ شالاقلىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قېلىپ، دەرەخ شاخلىرىنى قايرىپ پەسكە قارىدى.

ئاپتاپتا كۆيۈپ قارىداپ كەتكەن بىرمىلەن قىرغاق-تىن كۆلنىڭ ئوتتۇرىسىغا قاراپ ئۈزۈپ كېتىپ باراتتى. ئۇ خۇددى دېڭىز پىلىدەك پۇشقۇرۇپ، غۇلاچ تاشلاپ ئۈزەتتى، سۇدا بىردەم يۇقىرى - تۆۋەن، ئوڭ - سولغا موللاق ئاتسا بىردەم سۇنىڭ تېگىگە شۇڭغۇيتتى، كې-يىن سۇ يۈزىدە قىمىرلىماستىن ئوڭدىسىغا ياتتى.

تونە خىجىل بولۇپ دەرەخ شاخلىرىنى قويۇۋەتتى - دە: «بۇنداق قىلىش بەك ئەدەپسىزلىك بولىدۇ...» دەپ ئويلاپ كىتابىنى ئوقۇشقا كىرىشىپ كەتتى.

ئۇشتۇمتۇت بىر تال تاش تونەنىڭ كىتابىنىڭ ئۈستىگە سىيرىلىپ چۈشتى، ئۇ چۆچۈپ بېشىنى كۆ-تۈرۈپ، ئالدىدا تۇرغان پاۋېلنى كۆردى. پاۋېل چىملىق بىلەن قارىغايلىق ئارىلىقىدىكى قورام تاش ئۈستىگە چىققاندا دىققەتسىزلىكتىن بىر تاشقا دەسسىۋالغان ۋە ئۇ تاش سىيرىلىپ چۈشۈپ تونەنى چۆچۈتۈۋەتكەنىدى.

پاۋېل بۇنداق ئۇچرىشىشتىن ھەيرانمۇ بولدى،

خىجىلمۇ بولدى ـ دە، بۇ يەردىن تېزرەك كەتمەكچى بولدى.

— ھە، ھېلى سىز ئۇزۇپ يۈرگەن شۇ ئىكەندە! — دەپ ئويلىدى تونە.

— مانا مەيەردە ئولتۇرۇڭ، — دېدى تونە خۇشاللىق بىلەن، — ئىسمىڭىز نېمە؟

— پاۋكا كورچاگىن.

— مېنىڭ ئىسمىم تونە. مانا ئەمدى بىز تونۇشۇپمۇ قالدۇققۇ؟

پاۋېل ناھايىتى خىجىللىقتا ئىختىيارسىز قولىدىكى شەپكىسىنى مىجىقلايتتى.

— ئىسمىڭىز پاۋكا ئىكەندە؟ نېمىشقا ئىسمىڭىزنى پاۋكا دەيسىز؟ بۇ چىرايلىق ئاڭلانمايدىكەن، يەنىلا پاۋېل دەپ ئاتىغان ياخشى. مەن بۇنىڭدىن كېيىن سىزنى پاۋېل دەپ ئاتايمەن، بۇ نېمىدېگەن چىرايلىق ئىسىم. سىز بۇ يەرگە پات ـ پات كېلىپ... سەيلە قىلىپ تۇرامسىز؟

— ياق، پات ـ پات ئەمەس، پەقەت ۋاقتىم چىققاندا.

شۇنداق قىلىپ بۇ ئىككى ياش پاراڭلىشىپ نەچچە سائەت ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى سەزمەي قالدى. ئۇلار خۇددى كونا دوستلاردەك قىزغىن، خۇشال پاراڭلاشتى. پاۋېل ئۆزىنىڭ ھەممە ئىشىنى تونەگە سۆزلەپ بەردى.

تۇرۇپلا پاۋېل چۆچۈگەندەك قىلىپ:

— ئاپلا، ئىشقا چىقىدىغان ۋاقتىم بولۇپ قاپتۇ. گەپ بىلەن ئولتۇرۇۋېرىپ، ئۇنتۇپ قالغىلى تاس قاپتىمەن. ھازىرلا بېرىپ ئوت ياقمىسام بولمايدۇ. خوش، ئەمدى شەھەرگە يۈگۈرۈپ بارمىسام بولمايدۇ، — دېدى.

— مېنىڭمۇ ئۆيگە قايتىدىغان ۋاقتىم بولۇپ قالدى، بىللە ماڭايلى، — دېدى تونىمۇ دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ پىلاشنى كىيىۋېتىپ.

— ياق، مەن يۈگۈرۈپ ماڭمىسام بولمايدۇ، سىز ماڭا يېتىشەلمەيسىز.

— نېمىشقا يېتىشەلمىگۇدەكمەن؟ ئىككىمىز بەسلىشىپ باقايلى، قايسىمىز تېز يۈگۈرەيدىكەنمىز كىن؟

پاۋېل ئۇنىڭغا گۇمان بىلەن قارىدى:

— بەسلىشەيلى دېدىڭىزمۇ؟ ماڭا يېتىشەلمەسىز؟

— ئەلۋەتتە، قېنى يۈگۈرگەندە بىلىمىزغۇ تېخى. پاۋېل قورام تاشتىن سەكرەپ ئۆتۈپ، قولىنى سۇنۇپ تونىنىمۇ ئۆتكۈزۈپ قويدى. ئۇلار بىللە ئورمان ئىچىدىكى پويىز ئىستانسىسىغا بارىدىغان كەڭ ھەم تۈز يولغا چىقتى.

تونە يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ ۋارقىرىدى:

— قېنى تەييارلىنىڭ! بىر، ئىككى، ئۈچ! ئەمدى مېنى قوغلاڭ! ئۇ خۇددى قۇيۇندەك يۈگۈرەتتى، يۈگۈرگەندە ئۇنىڭ ئۆتىكىنىڭ پاشنىسى ئوت ئۇچقۇنىدەك

پار ـ پار پارقىرايتتى، ھاۋارەڭ پىلاشى شامالدا لەپىلـ-
دەيتتى.

پاۋېل ئۇنىڭ كەينىدىن يۈگۈردى.

ئىككىيلەن بولۇشىچە يۈگۈردى. پاۋېل پويىز ئىسـ-
تانسىسىغا بارغاندىلا ئاندىن تونەنى قوغلاپ يېتەلىدى ئۇ
ئېتىلىپ بېرىپ تونەنىڭ مۈرىسىدىن قوش قوللاپ
مەھكەم تۇتۇۋالدى.

ـــ ھە، ئاخىر قولغا چۈشتىڭىزمۇ قۇرغۇيۇم! ـــ دەپ
خۇشاللىقىدىن ۋارقىرىدى ئۇ ھاسىراپ تۇرۇپ.

ـــ قويۇۋېتىڭ، ئاغرىتىۋەتتىڭىز....، ـــ دېدى تونە
ئۇنىڭ قولىدىن چىقىپ كېتىشكە تىرىشىپ. ئىككىيـ-
لەن توختاشتى، ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى ھاسىرايتتى،
ھەر ئىككىلىسىنىڭ يۈرىكى گۈپۈلدەپ سوقاتتى.

قاتتىق يۈگۈرۈپ ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن تونە
ئىختىيارسىز ھالدا پاۋېلغا ئاستا يۆلەندى؛ شۇنىڭ بىلەن
ئۇلار تېخىمۇ يېقىنلىق ھېس قىلىشتى.

بۇ كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇدەك ئارىلىقتا يۈز بەرگەن
ئىش بولسىمۇ، ئەمما ئىككىيلەننىڭ قەلبىدە مەھكەم
ساقلىنىپ قالدى.

ـــ ئىلگىرى ھېچكىم ماڭا يېتىشەلمىگەن، ـــ دېدى
تونە پاۋېلنىڭ قولىدىن بوشىنىپ.

ئاندىن تونە ئۆيىگە قايتتى، پاۋېلمۇ ئۆز ئىشىغا
ماڭدى.

كەچتە پاۋېل خىيال دەرياسىغا چۆكتى، كۈندۈزدىكى ئەھۋالنى ئويلىغانسېرى ئۇنىڭغا لەززەت بېغىشلايتتى....

بىرخىل ئىختىيارسىز گۈزەل تۇيغۇ بۇ ياشنىڭ تۇرمۇشىغا ئاستا ئۇسۇپ كىرگەنىدى. بۇ خىل ھېسسىيات يېڭى ھەم جانلىق ئىدى.

پاۋېل بىلەن تونە دېيىشمەيدىغان گېپى يوق دوستلاردىن بولۇپ قالدى. ئۇلار دائىم بىللە كىتاب ئوقۇيتتى. سەيلە قىلاتتى. پاۋېلمۇ پاكىز ـ رەتلىك كىيىنىدىغان باشقىچىلا ئادەم بولۇپ قالدى. بىر كۈنى پاۋېل كۆڭلىدىكى ئەڭ چوڭ سىرىنى — لېيتنانتنىڭ تاپانچىسىنى قانداق ئوغرىلىغانلىقىنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەردى، ئۇ يەنە ئۇنىڭ بىلەن ئورماننىڭ ئىچكىرىسىگە كىرىپ تاپانچىنى ئېتىپ ئويناشنى ۋەدىلەشتى.

— بۇ سىرنى باشقىلارغا ئېيتىپ قويما، — دېدى پاۋېل «سىز» دېمەي «سەن» دەۋەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ تۇيماي.

— ھېچكىمگە ئېيتمايمەن، — دېدى تونە ئىنتايىن كەسكىن ھالدا.

4

ئۇكرائىنانى ئۇرۇش ئوتى قاپلىدى.

تىنچلىق ۋە خاتىرجەملىك ئۇزۇل ـ كېسىل يوقالدى.

زەمبىرەكلەرنىڭ گۈمبۈرلىگەن ئاۋازى ئىچىدە، شەھەر ئاھالىسى يەر ئاستى ئۆيلىرى ياكى ئۆزلىرى كولىۋالغان گەمىلەردە دۈگدىيىشىپ ئولتۇراتتى.

پىتلىيۇرا باندىتلىرى پۈتۈن ئۆلكىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا جايلاشقانىدى.

ۋەزىيەت ئۆزگىرىپ، ئۆكرائىنا زېمىنىنى ئۇرۇش ئوتى ۋە ئىس ـ تۈتەك قاپلىدى.

تاشقى دنېپر دىۋىزىيىسىدىكى پولكوۋنىك گولۇف ئىككى مىڭدىن ئارتۇق كاللا كېسەردىن تەركىب تاپقان قوشۇننى باشلاپ شەھەرنى ئىشغال قىلدى. بۇ كىچىككىنە شەھەر باندىتلارنىڭ زۇلمەتلىك ھۆكۈمرانلىقى ئاستىغا چۈشۈپ قالدى. ئۇلار ئوت قويۇپ، بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىپ، قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىدى. كىچىك شەھەر پۈتۈنلەي بۇ دۇنيانىڭ دوزىخىغا ئايلىنىپ قالدى.

قوشۇن شەھەرگە كىرگەن كۈنى ئاخشىمى شەھەردىكى يۇقىرى تەبىقە كىشىلىرى يېڭى قوشۇن ئۈچۈن كاتتا كېچىلىك بەزمە ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭغا شەھەرنىڭ «گۈللىرى» — پوپنىڭ قىزلىرى، مىشچان خېنىملار، بەزى ئايال ئوقۇتقۇچىلار قاتناشتى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى ياسىنىۋالغانىدى.

راسا ئىچىپ تەڭشىلىۋالغان ئوفىتسېرلار ئىسسىقتىن ئاناردەك قىزىرىپ كەتكەن يەرلىك سەتەڭلەر بىلەن

ئەسەبىيلەرچە تانسا ئويناۋاتقاندا، تولۇق قوراللانغان يەنە بىر ئاتلىق قوشۇن بەزمە مەيدانىغا باستۇرۇپ كىردى. بۇ، پاۋلىيۇكنىڭ قوشۇنى ئىدى. ئۇ گولۇفتىن بۇ كىچىك شەھەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى تارتىۋالماقچى ئىدى.

پاۋلىيۇك ئون نەچچە ئەسكىرىنى باشلاپ بەزمە مەيدانغا كىردى، ئۇ بۇنداق قىزىپ كەتكەن سورۇننى كۆرۈپ ئىچى ئىچىشماي قالاتتىمۇ؟ شۇنىڭ بىلەن ئۇ جېدەل چىقاردى. بۇ ھال پولكوۋنىك گولۇپنىڭ ئوغىسىنى قايناتتى. شۇنداق قىلىپ ئىككى ئوتتۇردا مۇشتلىشىش باشلىنىپ كەتتى. ئاندىن بۇ ئۇرۇش تېخىمۇ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلۈپ، پاۋلىيۇك باشلاپ كەلگەن قوشۇن بىلەن گولۇپنىڭ ئىشغالىيەتچى قوشۇنى قوراللىق ئېتىشتى.

بىردەم ئېتىشقاندىن كېيىن، پاۋلىيۇك مەغلۇپ بولۇپ، نەچچە ئون ئادىمىدىن ئايرىلىپ، شەھەردىن قېچىپ چىقىپ كەتتى. گولۇپمۇ چوڭ زىيان تارتتى. بۇ قېتىمقى كېچىلىك جەڭدىن كېيىن، گولۇپنىڭ قوشۇنىدا، بولۇپمۇ مۇھاپىزەتچىلەر لىيەنىدە نارازىلىق پەيدا بولدى، چۈنكى ئۇنىڭ مۇھاپىزەتچىلەر لىيەنىدىكى چىقىم باشقا ئورۇنلاردىكىگە قارىغاندا زور ئىدى.

بۇنداق نارازىلىق كەيپىياتنى تۈگىتىش ۋە ئەسكەرلەرنى ئىلھاملاندۇرۇش ئۈچۈن، گولۇفنىڭ ئادىيۇتانتى

پولىيانىتسا ئۆزىنىڭغا ئەسكەرلەرنىڭ «ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش» تەكلىپىنى بەردى — بۇ نومۇسسىز ئەبلەخ مال ـ مۈلۈكنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىشنى ھەمىشە ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىش دەپ ئاتايتتى.

شۇنىڭ بىلەن بۇ كىچىك شەھەردىكى يەھۇدىيلارنىڭ مال ـ مۈلكىنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىش ۋە ئۇلارنى قىرغىن قىلىش باشلاندى.

بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىش ئەتىگەندىلا باشلىنىپ، پۈتكۈل شەھەرنى تۇتەك قاپلىدى.

پولىيانىتسا بىلەن گولۇپنىڭ مۇھاپىزەتچىلەر ئەترەت باشلىقى سالومىكا مۇھاپىزەتچىلەر ئەترىتىنى باشلاپ يولغا چىقتى. ھەممە ئىش ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، يولغا چىقىدىغان چاغدا، پولىيانىتسا توساتتىنلا بىر ئىشنى ئەسلەپ ۋارقىرىدى:

— توختاڭلار، بىر ئىشنى ئۇنتۇپ قالغىلى تاس قاپتىمەن. ئىككى ھارۋا ئېلىۋېلىڭلار، پولكوۋنىك جانابلىرىغا ئاز ـ تولا نەرسە سوۋغا قىلىمىز. ھا، ھا، ھا! ئولجىنىڭ باش بۆرنى قوماندانىنىڭ. ساھىبجامال قىزلارنىڭ باش بۆرنى، ھا، ھا، ھا... مېنىڭ. چۈشەندىڭلارمۇ؟ سالومىكا!

سالومىكا سارغۇچ كۆزلىرىنى ئوينىتىپ:

— ئاياللار ھەممىمىزگە يېتىدىغۇ، — دېدى.

ئۇلار «فوكس تورلۇكماللار دۇكىنى» دېگەن ۋە-ۋىسكا ئېسىلغان ئىككى قەۋەتلىك دۇكاننىڭ ئالدىغا كەلدى.

— ئەي بۇرادەرلەر، ئاتتىن چۈشۈڭلار! ئويۇننى باشلىۋېتىمىز، — دېدى پولىيانتسا كۆرەڭلىك بىلەن.

دۇكان ئىچىدە ئۈچلا ئادەم بارئىدى. كاتتا باي فوكس خوتۇن - بالىلىرىنى ئېلىپ تونۇگۇن كەچتە قېچىپ كەتكەن، خىزمەتچى قىز رىۋانى بولسا، ئۆيگە قاراشقا قالدۇرۇپ قويغانىدى. رىۋا 19 ياشلىق، ياۋاش، قورقۇنچاق قىز ئىدى. فوكس ئۇنى يالغۇز قورقامدىكىن دەپ، ئۇ-نىڭ ئاتا - ئانىسىنىمۇ بۇ يەرگە ئەكىلىپ قويغانىدى.

بۇ ھېيلىگەر سودىگەر چىرايلىق سۆزلەر بىلەن بۇ ئاجىز قىزنى ئالدىغانىدى.

بۇلاڭچىلار ئىشىكتىن چېقىپ - كىرىپ، خۇددى ئوۋچى ماشىكىلاردەك تەرەپ - تەرەپنى ئاختۇرغىلى تۇردى. ئىككى ھارۋا تېزلا لىق تولدۇرۇلدى.

پولىيانتسا ئىچكىرىكى ئۆيگە ئۆزى يالغۇز كىردى. ئۇ ياۋا مۈشۈكنىڭكىدەك كۆكۈچ كۆزلىرى بىلەن ئۆي-دىكى ئۈچەيلەنگە سەپسېلىپ چىقىپ، ئىككى بىچارە قېرىغا ۋارقىرىدى.

— ئىككىڭ ئۆيدىن چىقىش!

— ئىككى قېرى ئورنىدىن قوزغىلىپمۇ قويمىدى.

پولىيانىتسا ئاستا قىلىچىنى غىلىپىدىن چىقىرىپ يې-
قىنلاپ كەلدى.

«ئا ـ پا!» رىۋا ئىچىنىشلىق چىرقىرىۋەتتى.

ئاۋازنى ئاڭلاپ كىرىپ كەلگەن سالومىكا بىلەن
ئەسكەرلەر ئىككى قىرىنى تاشقىرىغا سۆرىدى. بوۋاي
بىلەن موماي جىنىنىڭ بارىچە قارشىلىق قىلىپ قات-
تىق ۋارقىرىدى:

— ۋاي، ئۇنى قويۇۋېتىڭلار. سىلەر نېمە قىلماقچى؟

ئىككى قىرى بىرلىشىپ سالومىكانى نېرى ئىت-
تىرىۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن قاتتىق غەزەپكە كېلىپ، تا-
پانچىسىنى چىقاردى ـ دە، تاپانچىسىنىڭ پاينىكى بىلەن
بوۋاينىڭ بېشىغا قاتتىق ئۇردى.

بوۋاي ئۈن ـ تىنسىز يىقىلدى. بۇ چاغدا ئۆيدىكى
رىۋا داد ـ پەرياد ئوقۇپ چىرقىراۋاتاتتى.

ئۇلار خۇدىنى يوقاتقان مومايىنى سۆرىگەن پېتى
كوچىغا چىقىرىۋەتتى.

ئىچىنىشلىق نالىلەر ۋە ئازابلىق چىقىراشلار كېچە
ئاسمىنىدا ياڭرىماقتا ئىدى.

ئۆيدىكى داد ـ پەرياد بىردىنلا توختاپ، پولىيانىتسا
ئۆيدىن چىقتى، ئۇنىڭ تەرى تۇرۇلگەنىدى، شۇڭا سالو-
مىكاغا قاراپمۇ قويمىدى.

بۇ چاغدا سالومىكا ئۆيگە كىرمەكچى بولۇپ

ئىشىكنىڭ تۇتقۇچىغا قول ئۇزىتىۋاتاتتى.

— بولدى كىرمەيلا قوي، ئۇ تۇگەشتى، ياستۇقنى ئۇنىڭ بېشى ئۇستىدىن چىڭ بېسىپ ساپتىمەن، — دېيىلا، سالومىكانى، توسۇپ قويۇپ، بوۋاينىڭ جەسىتىنى ئاتلاپ ئۆتۈپ، ئۇيۇپ قاپقارا بولۇپ كەتكەن قانغا دەس-سىۋالدى.

— ئىشىمىز باشتىلا ئوڭۇشلۇق بولمىدى! — دېدى ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلاتقان هالدا كوچىغا چىقىپ كې-تىۋېتىپ. باشقىلارمۇ ئۇن-تىنسىز ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى.

ئۆينىڭ ئىچىدىكى پوللاردا ۋە پەلەمپەينىڭ باس-قۇچلىرىدا ئۇلارنىڭ قانلىق ئىزى قالدى.

پۈتۈن شەھەردە قالايمىقانچىلىق هۆكۈم سۈردى، بۇلاڭ-تالاڭ ئۇزاقىچە داۋام قىلىپ، ئىتلارنىڭ هاۋ-شىشلىرى توختىماي ئاڭلىنىپ تۇردى.

ئاشۇ قورقۇنچلۇق ئىككى كېچە-ئۈچ كۈندۈز نۇر-غۇن كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدىن مەڭگۇ كۆتۈرۈلمەيدۇ.

سانسىزلىغان كىشىلەر جېنىدىن جۇدا بولدى، سانسىزلىغان كىشىلەرنىڭ كۆز ياشلىرى دەريا بولۇپ ئاقتى. بەزىلەر ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز ئاهانەت ۋە خورلۇق، تەسۋىرلەپ بەرگۈسىز دەرد-ئەلەم ۋە يېقىن كىشىلىرىدىن ئايرىلىپ قېلىش ئازابىغا بەرداشلىق بېرىپ ساق قالغان

بولىسىمۇ، ئۇلارنى ئۆلگەنلەردىن بەختلىك دەپ كېتىشكە بولمايتتى.

5

قىزىل ئارمىيە بارغانسېرى باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلىپ، ئاستا ـ ئاستا ئۇرۇش ۋەزىيىتىنى كونترول قىلدى. ئەسكىرىي كۆچنى تولۇقلاش ئۈچۈن، شەھەردىكى ئەكسىيەتچى قوشۇننىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئالدىنقى سەپكە يۆتكەلدى. ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن كىشىلەر ئا- خىرى بىر ئاز ئارام تېپىپ قالدى. لېكىن شەھەردىن ئانچە يىراق بولمىغان جايدىن زەمبىرەكلەرنىڭ ئاۋازى غۇۋا ئاڭلىنىپ تۇراتتى: ئۇ يەردە ئېچىنىشلىق جەڭ بولۇۋاتاتتى.

بىر قاراڭغۇ كېچىدە، جوھراي ئاقلارنىڭ تۇتۇۋېلى- شىدىن ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ، پاۋېلنىڭكىگە كەلدى.

جوھراينىڭ تۇيۇقسىز پەيدا بولۇشى ۋە ئىككىسى- نىڭ سەككىز كۈن بىللە تۇرۇشى پاۋېلغا ئالاھىدە زور تەسىر كۆرسەتتى. ئۇ ھاياتىدا تۇنجى قېتىم بۇ مات- روستىن شۇنچە يېڭى، شۇنچە كىشىنى ھاياجانلاندۇرى- دىغان سۆزلەرنى ئاڭلىدى. بۇ كۈنلەر بۇ ياش پار قازان ئىشچىسىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدە ھەل قىلغۇچ ئەھ- مىيەتكە ئىگە بولدى.

جوھراي ئۇنىڭغا دۇنيادىكى ھەقىقەتنى، كونا جەم-ئىيەتنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، ئىجابىي يولغا مېڭىشنى سۆزلەپ بەردى. پاۋېل بولشېۋىكلار پارتىيىسىلا پۇقرا-لارنىڭ نىجات يۇلتۇزى ئىكەنلىكىنى ئەستە تۇتۇشقا ۋە چۈشىنىشكە باشلىدى. پاۋېل مۇشۇ بىرنەچچە كۈندە بىردىنلا نۇرغۇن ئىشلارنى چۈشىنىپ يەتتى، ئۆزىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى، فروسەنىڭ تارتقان ئازابىنى، ئېزىلىۋاتقان ئىشچىلارنى ئويلاپ، قەلبىگە ئوت تۇتاشتى. ئۇ ئىجابىي يولدا ماڭماقچى بولدى.

پاۋېلنىڭ يېقىن دوستلىرى سېريوژا، كلىمكا پات ـ پات ئۇنى ئىزدەپ كېلەتتى، جوھراي ئۇلارنى تو-نۇيتتى. بۇ ئۈچ ياش ئاغىنە جەم بولغاندا جوھراي ئۇلارغا بولشېۋىكلار ۋە لېنىن توغرىسىدىكى نۇرغۇن ئىشلارنى ھېكايە قىلىپ بېرىش ئارقىلىق، ئۇلارنىڭ ۋەزىيەتنى تونۇۋېلىشىغا ياردەم بەردى.

بىر كۈنى ئاخشىمى جوھراي چىقىپ كەتكەن پېتى قايتىپ كەلمىدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە، پاۋېل ئويغىنىپ قارىسا كارىۋات بوش تۇراتتى. ئۇ بىرەر ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى كۆڭلى تۇيغاندەك دەرھال كىيىمىنى كىيىپ، ئىككى دوستى-نىڭكىگە بېرىپ ئۇقتۇشۇپ، جوھراينىڭ ھېچ خەۋىرىنى ئالالمىدى.

ئۇ قايتاشىدا ئۆزىگە تونۇش بولغان ئورمان بىكى-نىڭ بىغىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، قەدىمىنى ئاستىلات-تى. ئۇ ئۆزىمۇ چۈشەنمەيدىغان بىر ئۈمىد بىلەن ھېلى-قى ئۆيگە، باغقا قارىدى ـ دە، غېرىبسىنغانلىقتىن كۆڭلى يېرىم بولدى. ئەسلىدە پاۋېل تونە بىلەن ئاچچىقلىشىپ قالغانىدى.

بۇ ئىش بۇنىڭدىن بىر ئاي بۇرۇن يۈز بەرگەنىدى. تونەنىڭ دادىسى بىلەن ئاپىسى بىر يەرگە كېتىپ، ئۆيدە تونە ئۆزى يالغۇز قالغانىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ پاۋېلنى ئۆيىگە تەكلىپ قىلدى: پاۋېل بىر ئاخشامنى تونە بىلەن بىللە خۇشال ئۆتكۈزىدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئىنتايىن خۇش بولدى. گۇگۇم چۈشكەندە پاۋېل تونەنىڭكىگە بار-دى، ئويلىمىغان يەردىن ئۇنىڭكىدە ئۈچ مېھمان — لىزا سۇخاركو، ۋىكتور لىششىنسكى ۋە پاۋېل كۆرۈپ باق-مىغان بىر يىگىت تۇراتتى.

پاۋېل ئۆيگە كىرىپ ئۇلارنى كۆرۈپلا بىرنەچچە سېكۇنت ئۈنچىقماي تۇرۇپ قالدى ـ دە، ئۆچمەنلىك بى-لەن ۋىكتورغا تىكىلدى. تونە پاۋېلغا مېھمانلارنى تو-نۇشتۇراي دەپ تۇرۇشىغا، پاۋېل ئىتتىك كەينىگە بۇرۇ-لۇپ ئۆيدىن چىقىپ، چوڭ ـ چوڭ چامداپلا دەرۋازىغا قا-راپ ماڭدى.

تونە يۈگۈرۈپ يېتىشىۋېلىپ، ئۇنىڭ مۈرىسىدىن

تۇتۇپ:

— نېمىشقا چىقىپ كېتىسەن، مەن ئاللايىتەن ئۇ-لارنى سەن بىلەن تونۇشتۇراي دېۋىدىم، — دېدى ھاياجان بىلەن.

پاۋېل ئۇنىڭ قولىنى مۇرىسىدىن ئېلىۋېتىپ، كەسكىن ھالدا:

— مېنى بۇنداق ئەبلەخلەرنىڭ ئالدىدا كۆرگەزمە قىلمايلا قوي! مەن ئۇلار بىلەن چىقىشالمايمەن، سەن ئۇلارنى ياقتۇرغىنىڭ بىلەن، لېكىن مەن ئۇلارغا ئۆچ. سېنىڭ ئۇلار بىلەن دوست ئىكەنلىكىڭنى بىلمەپتىمەن، بىلگەن بولسام، ھەرگىز كەلمەيتتىم، — دېدى.

تونە ئاچچىقىنى بېسىپ، ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى:

— ماڭا نېمىگە بۇنداق گەپ قىلىسەن؟ مەن سې-نىڭ كىملەر بىلەن دوست بولۇشۇڭنى، سېنىڭكىگە كىملەرنىڭ كېلىپ-كېتىدىغانلىقىنى سورۇشتۇرۇپ باقمىدىمغۇ!

— بوپتۇ، ئۇلار كەلسە كېلىۋەرسۇن، مەن ئەمدى سېنىڭكىگە كەلمەيمەن، — دېدى-دە، ئاچچىقى بىلەن چىقىپ كەتتى پاۋېل.

شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ ئىككىسى كۆرۈشۈپ باقمىدى.

بۇگۈن پاۋېل ئۇنىڭ ئىشىكى ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، يەنە تونەنى ئەسلەپ قالدى. ئەمدى جوھراي

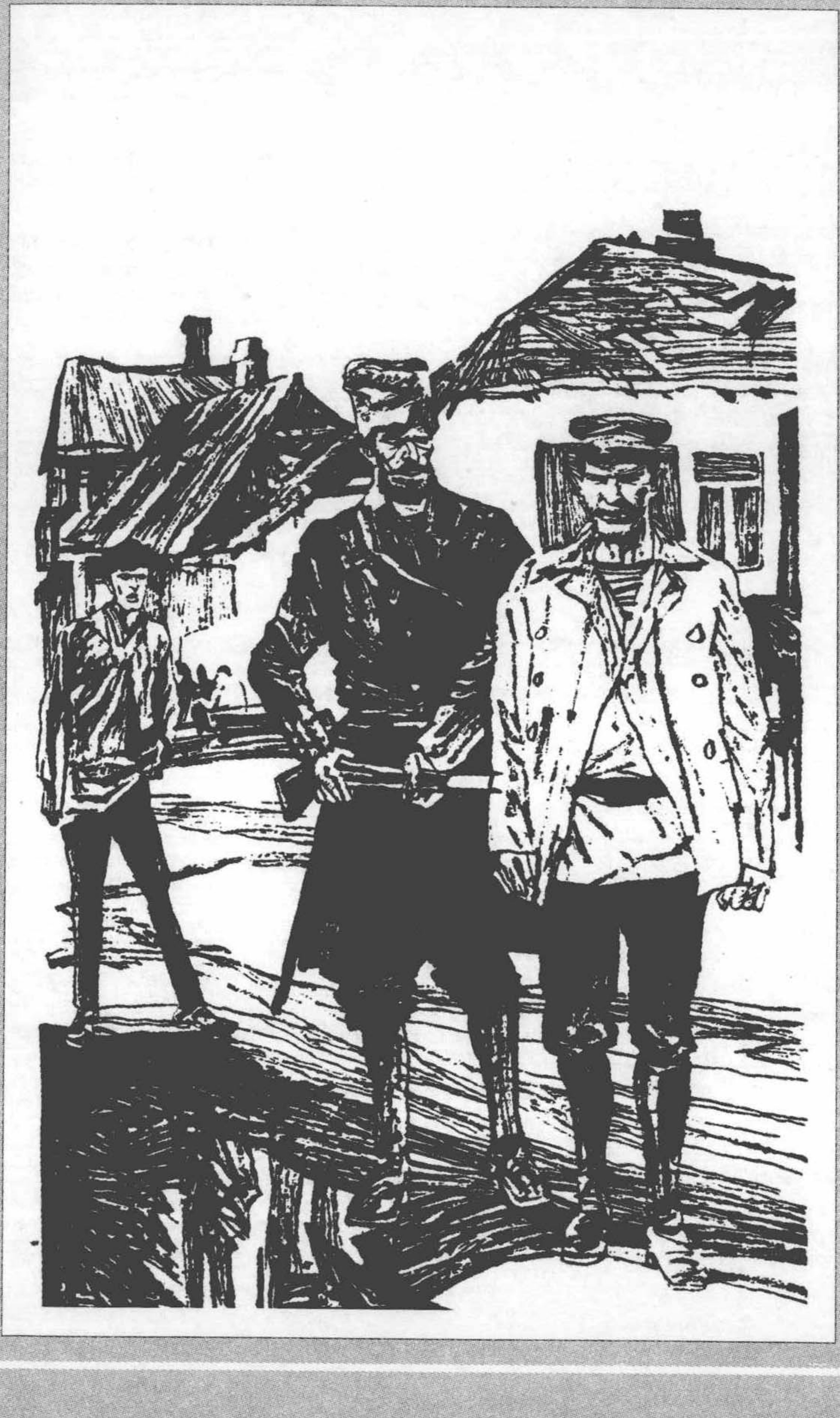

دىرەكسىز يوقاپ كەتتى. بۇنىڭدىن كېيىن قانداق قىلىش كېرەك؟

پاۋېل يولدا نېمە قىلارىنى بىلمەي كېتىۋېتىپ، بىردىنلا يولنىڭ ئۇ تەرىپىدىن بىرى ئالدىدا، بىرى كەينىدە ئىككى ئادەمنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدى، ئۇلار يېقىنلاپ كەلگەندە، پاۋېل تۇرۇپلا قالدى: ئالدىدا مېڭىۋاتقىنى جوھراي، كەينىدىكىسى نەيزىسى چىقىرىقلىق مىلتىق كۆتۈرۈۋالغان ئاقلارنىڭ ئەسكىرى ئىدى. پاۋېل جوھراينىڭ ئۆيگە قايتىپ كەلمىگەنلىكىدىنىڭ سەۋەبىنى ئەمدى چۈشەندى.

ئۇلار يېقىنلاپ كەلدى.

پاۋېلنىڭ يۈرىكى قاتتىق سوقۇپ، نېمە قىلىشنى بىلەلمەي قالدى. قانداق قىلىش كېرەك؟

پاۋېل دەرھال ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتتى. شەھەرگە بارىدىغان يولدا بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيتتى. پەقەت نېرىراقتا پىلاش كىيگەن بىر ئايال يالغۇز كېتىۋاتاتتى.

ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىرنەچچە قەدەم ئارىلىق قالغاندا، جوھراي پاۋېلنى كۆردى ـ دە، شۇ زامات توختاپ، قويۇق قاشلىرى مىدىرلاپ كەتتى.

ھېلىقى ئەسكەر نەيزىسى بىلەن نوقۇپ:

ـــ ماڭمامسەن، ماڭە! ھېلى بىكار مىلتىقنىڭ پاينىكى بىلەن سالىمەن! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

پاۋېل ئۆلارنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى، بۇ جىددىي پەيتتە ئۇ ئەمدى باشقىنى ئويلاپ ئولتۇرمىدى.

ئۇ ئۇشتۇمتۇت ھېلىقى ئەسكەرگە ئېتىلىپ، ئۇنىڭ مىلتىقىنى تۇتۇۋېلىپ، جېنىنىڭ بارىچە، پەسكە قارد-تىپ باستى، مىلتىقتىن ئېتىلغان ئوق تاشقا تەگدى.

جوھراي ئوق ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئىتتىك كەينىگە بۇ-رۇلۇپ، باندىت ئەسكەرگە ئېتىلىپ بېرىپ، بازغانـدەك مۇشتى بىلەن ئۇنى قاتتىق ئۇردى. بىردەمدىلا ھېلىقى باندىت ھوشىنى يوقاتتى.

جوھراي پاۋېلنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ، ئىككىسى ئۇچ-قاندەك قېچىپ كەتتى.

پاۋېل تۇتۇلۇپ قالدى.

ئەسلى ھېلىقى كۈنى پاۋېل جوھراينى قۇتقۇزۇۋات-قاندا، ھېلىقى ئەسكەر بىلەن ئېلىشقان ئەھۋالنى پاۋېل-نىڭ ئالدىدا كېتىۋاتقان پىلاش كىيگەن ئايال بايقاپ قالغان بولۇپ، ئۇ دەل لىزا ئىدى.

ئۇ ھېلىقى ئەسكەرگە ھۇجۇم قىلغان بالىنىڭ باشقا ئادەم ئەمەس، دەل ھېلىقى كۈنى تونە ئۇنىڭغا تو-نۇشتۇرغان پاۋېل ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرگەنىدى.

ئۇ بۇ ۋەقەنى ۋىكتورغا ئېيتىپ بەرگەندىن كېيىن، پولشالىق ئاقسۆڭەك ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان بۇ بالا شەھەر مۇداپىئەسى قوماندانلىق شتابىنىڭ دەرۋازىسىغا

كىرىپ كەتتى. ئۆزۈن ئۆتمەي ئۇ بىرنەچچە ئەسكەرنى باشلاپ پاۋېلنىڭكىگە باردى.

شۇنداق قىلىپ پاۋېل تۇتۇلۇپ قالدى.

قاپقاراڭغۇ تۈرمە ئىچىدە، ئۇ سىلاشتۇرۇپ يۈرۈپ كارىۋاتتەك بىر نەرسىنى تېپىپ ئولتۇرۇۋالدى.

ئۇنىڭ تاياق دەستىدىن بەدەنلىرى قىيما- چىيما بولۇپ، قاتتىق ئاغرىيتتى، ئۇنىڭ كۆڭلى قاتتىق ئې-زىلگەنىدى.

راست، ئۇ ئۆزىنىڭ قولغا چۈشۈپ قېلىشىنى ۋە بۇنداق ئازاب چېكىشىنى زادىلا ئويلاپ باقمىغانىدى.

— ئۇلار مېنى قانداق بىلىپ قالغاندۇ؟ بۇ مۇمكىن ئەمەس بىر ئىشقۇ! مېنى ھېچكىم كۆرمىگەنتى- يا.... ئەمدى قانداق قىلارمەن؟ جوھراي نەدىدۇ؟ دەپ ئوي-لاتتى ئۇ.

شۇ كۈنى ئۇ جوھراي بىلەن كىلىمكالارنىڭكىدە ئايرىلىشتى، جوھراي قاراڭغۇ چۈشكەندە شەھەردىن چىقىپ كەتكەنىدى.

تاشقىرىدىن غۇۋا شەپە ئاڭلاندى.

پاۋېل تەسلىكتە ئورنىدىن تۇرۇپ، تامغا يۆلىنىپ تۇ-رۇپ تەمتىلەشتۇرۇپ ئۆينى بىر ئايلىنىپ چىقتى. ئۇ كا-رىۋاتنىڭ ئۇدۇلىدا چىشلىق پۇختا تۆمۈر شادا ئورنىتىلغان دېرىزە بارلىقىنى بىلدى. ئۇنى سىلكىپ بېقىۋىدى،

مىدىر قىلمىدى. روشەنكى، بۇ يەر ئىلگىرى ئامبار ئىدى.
شۇ كېچىسى پاۋېل ئۇيان-بۇيان ئۆرۈلۈپ نۇرغۇن ئىشلارنى ئويلىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئەمدىلا قاتنىشىشىغا تۇتۇلۇپ قېلىپ، چاشقانغا ئوخشاش تۆمۈر قەپەس ئىچىگە سولىنىپ قالغىنىغا ئىنتايىن ئېچىندى. پاۋېلنىڭ يادىغا ئاپىسى كېلىپ:
— ھېلىمۇ ياخشى ئاپامنىڭ ئۆيدە يوق بولغىنى، بولمىسا ئۇ نە قەدەر ئازابلانغان بولاتتى-ھە! — دەپ ئويلىدى.
دېرىزىدىن چۈشكەن يورۇق يەر ئۈستىدە خىرە تۆت چاسا شەكىل ھاسىل قىلغانىدى. قاراڭغۇلۇق ئاستا-ئاستا يوقىلىپ، تاڭ يېقىنلاشماقتا ئىدى.

6

شەھەر مۇداپىئەسى قوماندانىنىڭ ئىشخانىسى.
— گولۇپ ئەۋەتكەن سېچىنىڭ يوشۇرۇن زەربە بەرگۈچى دىۋىزىيىسى يېقىندا يېتىپ كېلىدۇ، — دېدى سالومكا ئاۋازىنى پەس چىقىرىپ قوماندانغا، — سىلەرنىڭ بۇ يەردە خېلى چوڭ ئاۋارىچىلىك يۈز بېرىدۇ، شۇڭا مەن بۇ يەرنى تەرتىپكە سالغىلى ئالدىن يېتىپ كەلدىم. باش ئاتامانىنىڭ ئۆزىمۇ كېلىشى مۇمكىن، يەنە بىر ئەجنەبىي

جانابمۇ بىللە كېلىدۇ.

ھەربىي پويىزلار پويىز ئىستانسىسىغا كەينى-كەينىدىن كەلگىلى تۇردى.

سېچىنىڭ يوشۇرۇن زەربە بەرگۈچى دىۋىزىيىسىدىكى ئەسكەرلەر ئۇيۇر-تويۇر بولۇپ پويىزدىن چۈشۈشمەكتە ئىدى. ئوفىتسېرلار ئۇياق-بۇياققا يۈگۈرۈشۈپ، ئۆز قىسىملىرىنىڭ نومۇرلىرىنى توۋلاپ، ئەسكەرلەرنى پويىز ئىستانسىسى ئالدىدىكى مەيدانغا يىغىلىشقا چاقىرىشماقتا ئىدى.

تا كەچ كىرگۈچە، ئۇلارنىڭ ئېغىر يۈكلۈك ھارۋىلىرى ۋە ئارقا سەپ خادىملىرى ئاران رەتلىنىپ بولۇپ، يولغا چىقىشقا تەييارلاندى.

ئاخىرىدا قوماندانلىق شتابىنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرىنى مېڭىپ، قالايمىقان ۋارقىرىشاتتى:

— بۇ نېمە چۇقان؟

— بۇ نېمە غوۋغا؟

— پېتلىيۇرا ئۇكرائىناغا كەپتۇ....

سېچىنىڭ تولۇق قوراللانغان يوشۇرۇن زەربە بەرگۈچى دىۋىزىيىسى شەھەر مەركىزىدىكى مەيداندا، چاسا شەكلىدە قاتار تىزىلىپ، مەيداننى ئۈچ تەرىپتىن قورشىۋالدى.

پېتلىيۇرا «ھۆكۈمىتى» نىڭ ئەلڭ خىللانغان بۇ

دۈشـمـنـىمـىزنىڭ بۇ قېتىم شىپتوۋكى كېلىشى ئاساسەن بۇ تۆمۈر يول غول لىنىيىسىنى قوغداشنى مەقسەت قىلاتتى. ئەگەر پېتلىيۇرا بۇ يەرنى قولدىن بېرىپ قويسا، ھەممىدىن مەھرۇم بولاتتى. ھازىر ئۇنىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ئىلكىدە ئازراقلا يەر قالغانىدى.

ھازىر، شەھەردە ھەممە تەييارلىق پۈتۈپ، پەقەت ھەممەيلەن «باش ئاتامان» پېتلىيۇرانىڭ قىسىملارنى شەخسەن كۆزدىن كەچۈرۈشىنىلا كۈتۈپ تۇرۇۋاتاتتى.

چېركاۋنىڭ پەلەمپىيىدە يۇقىرى تەبىقىنىڭ بىر توپ ۋەكىللىرى — ئوفىتسېرلار، پوپىنىڭ ئىككى قىزى، بىر نەچچە ئۇكرائىنا ئوقۇتقۇچىسى، بىر توپ «ئەركىن» كازاك ئەسكەرلىرى ۋە سەل دوكراق كەلگەن شەھەر باشلىقى قاتارلىقلار تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۇچىسىغا ئۇزۇن چاپان كىيگەن پىيادە ئەسكەرلەر باش تەپتىشىمۇ بار بولۇپ، ئۇ ھەربىي كۆرەكنىڭ باش قوماندانى ئىدى.

پىيادە ئەسكەرلەر باش تەپتىشى چىرايلىق بۇرۇت قويۇۋالغان، بوي ـ تۇرقى كېلىشكەن پولكوۋنىك چېرنىكنى يېنىغا چاقىردى:

— بىرمىركىشىنى ئېلىپ شەھەر مۇداپىئە قوماندانلىق شتابىنى ۋە ئارقا سەپ ئورگانلىرىنىڭ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىغىچە پاكىز، رەتلىك بولغان ـ بولمىغانلىقىنى

تەكشۈرۈپ چىقىش، مۇبادا مەھبۇسلار بولسا، بىر قۇر سوراشتۇرۇپ، ئەرزىمەس نىمىلەرنىڭ ھەممىسىنى قوغ-لاپ چىقىرىش، — دەپ تاپىلىدى ئۇنىڭغا.

چېرنېك ئۆتۈكىنىڭ ئۆكچىلىرىنى تاق قىلىپ جۈپلەپ، سالام بېرىپ، يېنىدىكى بىر كازاك ئاتلىق ئەسكەرلەر ستارشى لېيتىنانتىنى باشلاپ، ئاتقا مىنىپ چىقىپ كەتتى.

قاماقخانىدا ئۈچ ئادەم سولاقلىق ئىدى.

ئۇنىڭ بىرى بومبا ساقال بوۋاي بولۇپ، ئۇ لەم-پىسىگە باغلاقلىق ئات يوقاپ كەتكەنلىكتىن قامالغان-دى، ئۇ ئات كازاكلارنىڭ ئىبتى ئىدى.

يەنە بىرى ياشىنىپ قالغان ئايال بولۇپ، ئۇ ئۆزى خوسۇسىي ھاراقچىلىق قىلاتتى. ئۇنى سائەت ۋە باشقا قىممەت باھالىق نەرسىلەرنى ئوغرىلىغان دەپ قاماشقا-نىدى.

يەنە بىرى پاۋېل كورچاگىن ئىدى. ئۇ شەپكىسىنى ياستۇق قىلىپ بەخىرامان ياتاتتى.

بۇ چاغدا سەھرالىق بىر قىزنى سولاقخانىغا ئېلىپ كىرىشتى. ئۇنىڭغا شىپتوپكانىڭ قوماندانىنىڭ كۆزى چۈشۈپ قېلىپ، سەھرادىن شەھەرگە «سوراق» قىلىشقا ئېلىپ كېلىنگەنىدى.

ئۇ سىرتتا ئاڭلىغانلىرىنى قاماقخانىدىكىلەرگە

سۆزلەپ بەردى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ھەربىي قىسىم شە-ھەرگە كىرىدىكەن.

بىر كۈن ئۆتۈپ كەتتى، قاماقخانىنى ئاستا ـ ئاستا قاراڭغۇلۇق قاپلىدى. كىشىنى شۈركەندۈرىدىغان قور-قۇنچلۇق كېچە ئۇلارغا يوپۇرۇلۇپ كەلمەكتە ئىدى، ئە-تىنىڭ قانداق بولۇشىنى بولسا، بىلىپ بولمايتتى.

بۇ پاۋېل قاماقتا ئېلىنغان يەتتىنچى كېچە ئىدى، بۇ كۈنلەر ئۇنىڭغا نىسبەتەن ئېيتقاندا بىرنەچچە ئاي ئۆتۈپ كەتكەندەك ئۇزۇن بىلىندى.

تۈنۈگۈن پاۋېل دېرىزىدىن سېرىيوژانى كۆرۈپ قال-دى. ئۇ كوچىدا ئۇزۇن تۇرۇپ، بۇ سولاقخانىغا غەمكىن نەزەر تاشلايتتى. دېمەك، ئۇ يېقىن دوستىنىڭ قولغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلگەنىدى.

بىرنەچچە كۈندىن بېرى، قوماندان ئۇنى جىددىي سوراق قىلدى. بىراق پاۋېل ھېچنېمىنى ئىقرار قىلمىدى. ھەممىسىنى ئىنكار قىلدى! نېمە ئۈچۈن بۇنداق چىڭ تۇرغانلىقىنى ئۇنىڭ ئۆزىمۇ بىلمەيتتى.

توغرا، ئۇ ئۆزى ئوقۇغان «جوزىف جارىپورت» دېگەن كىتابتىكى كىشىلەردەك جاسارەتلىك ۋە چىدامىلىق بولغۇسى كېلەتتى!

لېكىن تۇتۇلۇپ قالغان كېچىسى ئۆزىنى ئېلىپ كېتىۋاتقان ئەسكەرلەردىن بىرسىنىڭ: «قوماندان، بۇنى

سۆرەپ يۈرىمىزمۇ؟ ئېتىپ تاشلىساقلا ئىش تۈگىمەمدۇ؟» دېگىنىنى ئاڭلاپ، ھەقىقەتەن قورقتى.

راست ئەمەسمۇ، بىر پاي ئوق بىلەنلا تۈگىشىدىغان گەپ! ئۇن ئالتە ياشتا ئۆلۈپ كېتىش، تولىمۇ قورقۇنچلۇققۇ! ئۆلۈم دېگەنلىك مەڭگۈ ياشىماسلىق دېگەنلىك ئەمەسمۇ! پاۋېل ھەر كۈنى ناھايىتى تەستە ئۇخلايتتى.

يېڭى كەلگەن سەھرالىق قىز خرىستىنامۇ ئۆز خىيالى بىلەن بەند ئىدى. قوماندانىنىڭ مۇنۇ گەپلىرى ئۇنىڭ قۇلىقىدىن زادىلا كەتمەيتتى:

«مەن سەن بىلەن ئەتە سۆزلىشىمەن! ئەگەر يەنە گېپىمگە كىرمىسەڭ، سېنى مۇھاپىزەتچىلەرگە تاپشۇرۇپ بېرىمەن، ئۇ كازاكلار سېنى جان دەپ قوبۇل قىلىدۇ. قېنى ئۆزۈڭ دەڭسەپ كۆر!»

ئۇ بۇلارنى ئويلاپ، ھەقىقەتەن ئازابلاندى.

ئازابلىق دەرد ــ ئەلەم ئۇنىڭ كېكىردىكىدىن بوغدى، مۇدھىش ئۈمىدسىزلىك ۋە قورقۇنچ يۈرىكىنى مىجىدى.

ئۇ ئىختىيارسىز ئۆكسۈپ يىغلىۋەتتى.

بۇ ئېغىر دەرت ــ ئەلەم ۋە ئۈمىدسىزلىكتىن ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى تىترەيتتى.

ــــ نېمە بولدۇڭ؟ ــــ بۇلۇڭدىكى كۆلەڭگە مىدىرلىدى.

خرىستىنا ئۆزىنىڭ دەرت ـ ئەلىمىنى قېشىدىكى بۇ بالىغا تۆكتى. پاۋېل ئۇنىڭ ئەھۋالىنى بىلگەندىن كېيىن، بۇنداق ئەھۋالدا نېمە دېيىشنى بىلەلمىدى. ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ، ئۇنى ئۈنسىزلا بەزلىدى. لېكىن بۇنىڭ نېمە كېرىكى؟

ئەتىسى، خرىستىنانى ئېلىپ كېتىشتى. سولاقخانىنىڭ ئىشىكى گۈپ قىلىپ يېپىلىشى بىلەن پاۋېلنىڭ يۈرىكى قاتتىق سىلكىندى، ئۇنىڭ روھى چۈشۈپ، دىلىنى تېخىمۇ قاراڭغۇلۇق باستى....

كەچقۇرۇنلۇقى يەنە بىر يېڭى مەھبۇس ئېلىپ كېلىندى، پاۋېل ئۇنى تونۇدى: بۇ قەنت زاۋۇتىنىڭ ياغاچچىسى بولشېۋىك دولىنىك ئىدى.

يەنە بىر كۈن ئۆتتى. سولاقخانىغا يەنە يېڭى بىر مەھبۇسنى ئېلىپ كېلىشتى. ئۇ شەھەر بويىچە داڭلىق ساتىراش شىلىوما زىلبىتسىر ئىدى. ئۇ يەھۇدىيلار توغرىسىدىكى ئىشلارنى كۆپرەك سوراپ قويغانلىقى ئۈچۈن، قوتراتقۇلۇق قىلدى دەپ قولغا ئېلىنغانىدى.

شۇ كۈنى، باش ئاتامان شەھەرگە كېلىپ، كاتتا ھەربىي كۆرەك ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. سولاقخانىدىكىلەر ئويلىمىغان ئىشلارنىڭ بولۇشىنى كۈتۈپ تۇراتتى.

پولكوۋنىك چېرنېك ھېلىقى كازاك ئەسكەر بىلەن بىللە ئات چاپتۇرۇپ شەھەر مۇداپىئە قوماندانلىق شتا-

بىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپلا چوڭ قەدەم تاشلاپ قاراۋۇلخانىغا كىردى.

قاراۋۇلخانا بىر قېتىممۇ تازىلىنىپ باقمىغاندەك ئىنتايىن پاسكىنا بولۇپ، ئورۇن ـ كۆرپىلەر ئوڭتەي ـ توڭتەي تاشلىنىپ ياتاتتى، ئەسكەرلەر باشلىق كەلسىمۇ قىلچە پەرۋا قىلماي سوزۇلۇپ يېتىشاتتى.

— سىلەرنىڭ بۇ يەر نېمە بولۇپ كەتكەن؟ خۇددى چوشقا ئېغىلىغا ئوخشايدىغۇ!

— دەرھال ئورنۇڭدىن تۇرۇش، مەن پولكوۋنىك چېرنىك! ئاڭلاشتىڭمۇ؟ چوشقىلار!

— پاسكىنىچىلىقلار دەرھال تازىلانسۇن! كارىۋاتلار رەتلەنسۇن! غەزەپكە تولغان چېرنىك بولۇشىچە ۋارقى-رايتتى.

ئۇنىڭ كەينىدىكى كازاك لېيتېنانتىمۇ ئەسكەرلەرگە ئاگاھلاندۇرۇپ:

— باش ئاتامان پارات قوبۇل قىلىۋاتىدۇ، ئۇ بۇ يەرگىمۇ كېلىپ قېلىشى مۇمكىن. چاققان ئورنىڭلار-دىن تۇرۇپ، بۇ يەرنى دەرھال سەرەمجانلاشتۇرۇڭلار! — دەپ ۋارقىرىدى.

ئەسكەرلەر ئەھۋالنىڭ جىددىيلىكىنى بىلىپ، پا-يىپېتەك بولۇپ كېتىشتى.

— مەھبۇسلارنىمۇ كۆرۈپ باقايلى، — دەپ ئەسكەرتتى

كازاك لېيتېنانت، — كىم بىلىدۇ، ئۇلارنىڭ قانداق ئا-دەملەرنى قامىغانلىقىنى؟ باش ئاتامان كۆرۈپ قالسا، راستتىنلا ئىش چاتاق بولىدۇ!

— ئاچقۇچ كىمدە؟ — ئەسكەردىن سورىدى چېر-نىك، — ئىشىكنى ئېچىڭلار!

بىر ئەسكەر ھولۇقۇپ ئالمان-تالمان قولۇپنى ئاچتى. لېيتېنانت ئىشىكنى بىر تېپىپ ئاچتى.

چېرنىك مەھبۇسلارنىڭ چىرايىغا سەپسېلىپ قاراپ چىقتى.

— سەن نېمە ئۈچۈن قامالدىڭ؟ — دەپ سورىدى ئۇ بوۋايغا تىكىلىپ تۇرۇپ.

بوۋاي دۇدۇقلاپ تۇرۇپ:

— ئۆزۈممۇ بىلمەيمەن. ئۇلار مېنى تۇتۇپ ئەكىلىپ مەشەگە سولاپ قويدى — دېدى ئۇ، — بىرئات يېتۈپ كەتكەنگە مەن ئەيىبلىك ئەمەستە!

— كۆدە-كۆرپەڭنى يىغىشتۇرۇپ، دەرھال يو-قال! — دەپ ۋارقىرىدى چېرنىك غەزەپ بىلەن.

— سەن نېمە ئۈچۈن قامالدىڭ؟ — دەپ سورىدى ئۇ ئەمدى ھاراقچى مومايغا بۇرۇلۇپ قاراپ.

—جانابلىرى، ماڭا ئۇۋال بولدى. ئۇلار تېخى مې-نىڭ ھارىقىمنى بىكارغا ئىچىۋېلىپ، ئۆزۈمنى بۇ يەرگە ئەكىلىپ قاماپ قويدى! — دەپ جاۋابلىدى موماي.

— بولدى، بولدى، دەرھال كۆزۈمدىن يوقال! — دې-
دى چېرنىك ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

موماي سېۋەتنى ئېلىپ، ئىشىك تەرەپكە قاراپ
ماڭغاچ:

— ئوبدان باشلىق، ئۆمۈرلىرى ئۇزۇن بولغاي! —
دېگىنىچە چىقىپ كەتتى.

دولىنىنىڭ بۇ قىزىقچىلىقلارغا كۆزلىرىنى پارقى-
رىتىپ قاراپ تۇراتتى.

مەھبۇسلارنىڭ ھېچقايسىسى بۇنىڭ نېمە ئىش
ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيتتى. لېكىن بىرلا نەرسە —
كەلگەن ئىككىيلەننىڭ مەھبۇسلارنى قويۇپ بېرىش
ھوقۇقى بار چوڭ ئەمەلدارلار ئىكەنلىكى ئېنىق ئىدى.

چېرنىك دولىنىنىكىنىڭ قېشىغا كېلىپ سورىدى.
دولىنىنىڭ پولكوۋنىكقا قاراپ تۇرۇپ كېتىپ، بىردىنلا
كالللىسىغا «ناۋادا ئىش ئوڭدىن كېلىپ قالسىچۇ؟» دې-
گەن ئوي كەلدى.

— مەن باشقا ئىش قىلمىغان، پەقەت كېچىدە
كوچىدا يۈرگەنلىكىم ئۈچۈنلا تۇتۇۋالدى، دەپ بولۇپ،
ئاقىۋەتنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇردى.

— ماڭ، چىق! — دەپ ۋارقىرىدى چېرنىك. دولىن-
نىڭ بۇ بۇيرۇقنى ئاڭلاش بىلەنلا، پۇتلىرى تىترەپ،
پەلتوسىغىمۇ قارىماي، ئىككى چامداپلا ئىشىكتىن چىقىپ

بەدەر تىكمۇەتتى.

ئاخىرىدا پاۋېللا قالدى. ئۇ ئەمدى نېمە ئىش بولۇۋاتقانلىقىنى بىر ئاز چۈشىنىپ قالغانىدى. بۇ چاغدا پولكوۋنىك ساتىراشتىن سوراۋاتاتتى:

— سەن نېمە ئۈچۈن قامالدىڭ؟

چىرايى تاتىرىپ، ھودۇقۇپ كەتكەن ساتىراش ئالدىراپ جاۋاب بەردى:

— مېنى قۇتراتقۇلۇق قىلدىڭ دېيىشىۋاتىدۇ. بىراق مەن قانداق قۇتراتقۇلۇق قىلغانلىقىمنى زادىلا بىلمەيمەن!

چېرنىك شۇ زامان سەزگۈرلەشتى. ئۇ لېيتنانتقا قاراپ:

— بۇ ئەبلەخنى تېخىمۇ بىخەتەر يەرگە قاماپ قويۇپ، ئۇنىڭ قانداق قۇتراتقۇلۇق قىلغانلىقىنى ئوبدان سوراپ بېقىش كېرەك، — دەپ تاپىلىدى.

— خوش، سەن نېمە ئۈچۈن قامالدىڭ؟ — دەپ سورىدى چېرنىك پاۋېلدىن:

— مەن كازاك ئەسكەرلىرىنىڭ كونا ئېگىرىدىن بىر پارچە چەملەك كېسىۋالغانىدىم. شۇڭا ئۇلار مېنى مۇشۇ يەرگە سولاپ قويدى، — دەپ جاۋاب بەردى پاۋېل.

پولكوۋنىك پاۋېلغا تولىمۇ ئېتىبارسىزلىق بىلەن قاراپ قويۇپ:

— مالىڭ ئۆيۈڭگە كەت! داداڭغا ئېيت، بۇنىڭدىن كېيىن سېنى قاتتىق تۇتسۇن! مالىڭ، تېز كەت! — دېدى.

بۇ ئامەتكە ئېرىشەلمىگەندەك قىلغان پاۋېل دولىدىكى قېيپقالغان پەلتوسىنى سۆرىگەن پېتى ئېشىككە قاراپ يۈگۈردى.

چېرنېك بۇ ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ئادىيۇتانت بىلەن بىللە پارات ئاياغلىشىپ قالاي دېگەن مەيدانغا قاراپ ئات چاپتۇرۇپ كەتتى.

پاۋېل ئاخىرى قۇتۇلۇپ چىقتى. ئۇ ئۆيىگە قايتىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى. ئۇ نېمە قىلىشنى بىلمەي، ئۇدۇل ئالدىغا قاراپ توختىماي يۈگۈرۈپ، كوچىلاردىن ۋە ئارقا ھويلىلاردىن ئۆتۈپ، بىر قاشا تامغا بېرىپ تاقالغاندىلا توختىدى. ئۇ ئەتراپقا قاراپ بېقىپ، ھەيران بولۇپ تۇرۇپلا قالدى: بۇ ئېگىز قاشا تامنىڭ ئارقىسى تونەلەرنىڭ ئۆيى ئىدى.

توۋا، ئۇنىڭ پۇتلىرى ئۇنى قانداقلارچە بۇ يەرگە ئېلىپ كەلگەندۇ؟ ئۇ بۇ يەرگە كېلىشنى ئويلىغانمىدى؟ ياق، ئەمىسە نېمىشقا باشقا يەرگە بارماي، بۇ يەرگە كېلىپ قالدىكىنە؟

بۇ سوئالغا پاۋېل ئۆزىمۇ جاۋاب بېرەلمەيتتى.

ئۇ سەكرەپ باغقا كىرىپ، باغدىكى شىپاڭغا قاراپ ماڭدى.

ئۆي تەرەپتىن بىر ئىت يۈگۈرۈپ كېلىپ پاۋېلغا ئېتىلدى.

دەل شۇ چاغدا، پاۋېل «تىرىزور، ئارقاڭغا قايت!» دېگەن ناھايىتى تونۇش ئاۋازنى ئاڭلىدى.

ئۇ ئىتنىڭ ئىسمى تىرىزور ئىدى.

تونە يۈگۈرۈپ كېلىپ ئىتنىڭ بوينىدىكى تاسمىدىن تۇتۇۋېلىپ:

— قانداق قىلىپ بۇ يەرگە كىرىپ قالدىڭىز؟ — دېدى قاشا تام تۈۋىدە تۇرغان پاۋېلغا، — تاس قالدى ئىت چىشلىۋالغىلى سىزنى، ھېلىمۇ ياخشى مەن...

تونە بىردىن تۇرۇپلا قالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى — بۇ بالا پاۋېل كورچاگىنغا ئەجەب ئوخشايدىكەنا!

ئالدىدا تۇرغان بالا سەل مىدىرلاپ: — سەن... سىز مېنى تونۇمايۋاتامسىز؟ — دېدى پەس ئاۋازدا.

تونە ۋارقىرىۋەتتى ۋە پاۋېلغا قاراپ ئېتىلدى.

— پاۋلۇشكا، سەنمىدىڭ جېنىم، سېنى قويۇپ بېرىشتىمۇ؟ — ئالدىراپ سورىدى تونە ئۇنىڭ قوللىرىنى مەھكەم سىقىپ.

— سەنمۇ ئاڭلىغانمىدىڭ؟

— ھەممىنى ئاڭلىدىم، ماڭا لىزا دەپ بەرگەن.

لېكىن سەن بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىڭ؟ سېنى قويۇپ بېرىشتىمۇ؟

پاۋېل هارغىن هالدا پەس ئاۋازدا چۈشەندۈردى:

— خاتالىشىپ قويۇۋېتىشكەنىدى، قېچىپ كەلدىم. بەلكىم شۇ تاپتا مېنى ئىزدەپ يۈرۈشىدىغاندۇ. بۇ يەرگە كېلىپ قالغىنىمنى ئۆزۈممۇ بىلمەي قاپتىمەن.

تونە ئۇنىڭغا خېلى قاراپ قالدى. ئۇ هەيرانلىق ۋە خۇشاللىق، چەكسىز مۇهەببەت ۋە مېهرىبانلىق هېسسىياتىغا چۆمدى.

ئۇ پاۋېلنى ئوبدان دەم ئالدۇرۇش ئۈچۈن، ئۆيىگە باشلاپ باردى.

پاۋېل يۇيۇنۇپ، تاماق يەپ بولۇپ، تونە بىلەن بىللە ئۇنىڭ هۇجرىسىدا ئولتۇرغىنىدا، كۆز ئالدىدىكى بۇ ئىشلارغا سەل ئىشەنگۈسى كەلمىدى. بۈگۈن ئەتىگەن ئۇ تېخى سولاقخانىدا ئىدى! ئەمدىلىكتە بولسا پاكىز كىيىملەرنى كىيىپ تونەنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇپتۇ، بولۇپمۇ ئۇ هازىر ئەركىن بولدى.

هايات دېگەن ئەنە شۇنداق هاۋا رايىغا ئوخشاش ئۆزگىرىپ تۇرىدىكەن! بىردەم ئاسماننى قارا بۇلۇتلار قاپلىسا، بىردەم هاۋا ئېچىلىپ قۇياش كۈلۈپ تۇرىدىكەن.

— نېمىسنى ئويلاۋاتىسەن، پاۋېل؟ — ئېگىشىپ

مېھرىبانلىق بىلەن سورىدى تونە.

پاۋېلغا ئۇنىڭ كۆپكۆك كۆزلىرى گويا تېگى يوق دېڭىزغا ئوخشاش چەكسىز يېقىملىق سېزىلدى.

— مەن بۈگۈن بۇ يەردىن كېتىمەن، — دېدى پاۋېل ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ قەتئىيلىك بىلەن.

— ياق، ياق، بۈگۈن سەن قانداقلا بولمىسۇن ھېچ يەرگە كەتمەيسەن! سېنى ھېچ يەرگە بارغىلى قويماي-مەن! — دېدى تونە.

تونە ئىنچىكە يۇمران بارماقلىرىنى پاۋېلنىڭ پاخ-پىيىپ كەتكەن يىرىك بۇدۇر چاچلىرىنىڭ ئارىسىغا تىقىپ، چەكسىز مېھرىبانلىق بىلەن ئاستا تاراشقا باشلىدى....

— تونە، — دېدى پاۋېل، — ماڭا بىر ياردەم قىلىپ، ۋاگونلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش مەيدانىدىكى ئاتيومنى تېپىپ بەر، ئاندىن سېرىيوژاغا بىر خەت ئاپىرىپ بەرگىن. مۇشۇ ئىشلارنى قىلالارسەنمۇ؟

تونە دەرھال ئورنىدىن تۇردى ۋە شۇ زامان چىقىپ كەتتى.

تونە ئۆيگە ناھايىتى كەچ قايتىپ كەلدى. ئۇ ھەم-مىنى بىجىرىپ بولغانىدى. ئارتيوممۇ كەلدى. ئۇ ئۆزد-نىڭ كۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالدى ۋە ئىككى قولىنى كەڭ كېرىپ، پاۋېل بىلەن مەھكەم قۇچاقلاشتى.

ئۇچەيلەن ئاخىر بىرقارارغا كېلىشتى: پاۋېل ئەتە-سى ئەتىگەندە كېتىدىغان بولدى ۋە ئارتيوم ئۇنى سىېر-يوژانىڭ دادىسى ھەيدەيدىغان، ئازاتىنغا بارىدىغان پاراۋوزغا يوشۇرۇپ قويماقچى بولدى.

ئارتيوم قايتىپ كەتتى، ئۇ قورالىق ئەسكەرلەرنىڭ نازارىتى ئاستىدا ئىشلەيدىغان بولغاچقا، كەتمىسە بول-مايتتى. پاۋېل بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى ئۇلارغا سۆز-لەپ بەردى.

قاراڭغۇ چۈشكەندە سىېريوژا بىلەن ۋالە كەلدى.

ئۇلار مېھرىبانلارچە خوشلاشتى. سىېريوژا بىلەن ۋالە قاراڭغۇدا كۆزدىن غايىب بولدى.

پاۋېل بىلەن تونە ئۇچۇن ئازراقلا ۋاقىت قالغانىدى. ئىككى ئوتلۇق يۈرەك ياش ئايرىلىش ئالدىدا چىڭ قۇ-چاقلاشتى. ھەرئىككىسىنىڭ بىر ـ بىرىگە دېيدىغان نۇرغۇن ـ نۇرغۇن سۆزلىرى بار ئىدى، قاراڭغۇدا ئۇلار گۈزەل ياشلىق تۇيغۇسىنى سېزەتتى.

تونەنىڭ تاتلىق ئەركىلەشلىرى ئۇنىڭغا چەكسىز لەززەت ۋە بەخت بېغىشلايتتى. جاپا ـ مۇشەققەت ئىچىدە چوڭ بولغان پاۋېل دۇنيادا يەنە بۇنداق خۇشاللىقنىڭمۇ بارلىقىنى پەقەت بىلمەيتتى!

ھايات يولىدا تونۇشقان بۇ قىز ئۇنىڭ ئۇچۇن چوڭ بەخت ۋە ئامەت ئىدى!

پاۋېلغا بۇ چاغدا ھەممە نەرسە گۈزەل تۇيۇلدى!

ئەتىسى ئەتىگەندە پاۋېل بىلەن تونە ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ پويىز ئىستانسىسىغا يېتىپ باردى. ئارتيوم ئۇلارنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇراتتى.

پاۋېل ئالمان ـ تالمان تونە بىلەن خوشلىشىپ، پويىزغا چىقتى. ئۇ كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىۋىدى، كۆز ئالدىدا تولىمۇ تونۇش ئىككى كىشى ــ ئېگىز بەستلىك ئارتيوم بىلەن زىلۋا بويلۇق كىچىككىنە تونە تۇراتتى...

شەھەر شامىلى تونەنىڭ كۆڭلىكى ۋە چاچلىرىنى تىنماي يەلپۈتەتتى، ئۇ ھەدەپ قولىنى پۇلاڭلىتاتتى.

پاۋېل ھاياتنىڭ يېڭى سەپىرىگە قەدەم قويدى.

7

قىزىل ئارمىيە ئاخىر شەھەرگە يېتىپ كەلدى.

قەھرىمان، قەيسەر قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى سېپىنىڭ دۈشمەنلىرىنى تارمار قىلدى، پېتلىيۇرانىڭ قالدۇق قىسىملىرى ئالاقزادە بولۇپ قېچىپ كەتتى.

كىچىك شەھەر بىردىنلا قايناپ كەتتى. جەبىر ـ جاپا چەككەن شەھەر ئاھالىسى كەينى ـ كەينىدىن يەر ئاستى ئۆيلىرى ۋە گەمىلەردىن خۇشال ھالدا ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، قىزىل ئارمىيىنىڭ شەھەرگە كىرىشىنى

كۆرۈشمەكتە ئىدى.

بۇ چاغدا، سېرىيوژا ئاللىقاچان قىزىل ئارمىيىگە قاتنىشىپ بولغانىدى. قىزىل ئارمىيە شەھەرگە ھۇجۇم قىلغاندا، ئۇ گىمىدىن چىقىپ، قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرىنى كۆرۈپ، بانىدىت ئەسكەرلەر تاشلاپ كەتكەن مىلتىقنى ئېلىپ، دەرھال جەڭگە قاتناشتى. قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى ئۇنى قوبۇل قىلىپ، ئۆز سەپىدىشى قىلىشتى.

سېرىيوژا بۇ چاغدا قىزىل ئارمىيە جەڭچىسى بولۇپ، يېڭى ئائىلە تېپىۋالدى.

كىچىك شەھەردە ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلدى. ئۇنىڭ ئورنى لىششىنىسكىلارنىڭ ھويلىسىدا بولدى. ھويلىنىڭ دەرۋازىسىغا شىپتوپكادىكى بارلىق ئەمگەكچى خەلققە چىقىرىلغان تۇنجى مۇراجىئەتنامە چاپلاندى، ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەنىدى:

«يولداشلار!

پرولېتارىيات ئارمىيىسى بۇ شەھەرنى ئىشغال قىلدى. سوۋېت ھاكىمىيىتى قۇرۇلدى. بىز پۈتۈن شەھەر ئاھالىسىنىڭ تىنچ ـ خاتىرجەملىكىنى ساقلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز. يەھۇدىيلارغا زىيانكەشلىك قىلغان بانىدىتلار مەغلۇپ قىلىندى، ئۇلارنىڭ قايتا باش

كۆتۈرۈشكە قەتئىي يول قويماسلىق ۋە ئۇلارنى ئۇ-زۇل ـ كېسىل يوقىتىش ئۈچۈن ھەممەيلەن قىزىل ئارمىيىگە قاتنىشايلى! بۇ ئەمگەكچىلەر ھاكىمىيىتىنى ھەممەيلەن پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن قوغدايلى!

بۇ شەھەرنىڭ ھەربىي موقۇقى قوغدىنىش قوماندانلىق شتابىغا مەنسۇپ، ھاكىمىيەت ئىنقىلابى كومىتېتقا مەنسۇپ.

ئىنقىلابىي كومىتېت رەئىسى: دولىنىنىك»

شەھەردە بارلىق تەشكىلاتلار يېڭىدىن قۇرۇلماقتا ئىدى. ئۇكرائىنا كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ يەرلىك كومىتېتىمۇ قۇرۇلدى، سېريوژا ئۇنىڭ مەسئۇلى بولدى.

سېريوژا برۇززاك كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى، رايونلۇق كومىتېتنىڭ شۆجىسى، پۈتۈنلەي بولشېۋىك بولۇپ قالدى.

ئۇ ئىگناتيېۋا بىللەن بىللە شەھەردىكى ياش ـ ئۆسمۈرلەرنى تەشكىللەپ، تەشۋىق ـ تەرغىبات ئىشىنى ئېلىپ بېرىپ، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنى تېزدىن قۇرۇپ چىقىشى كېرەك ئىدى.

لېكىن، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بۇ خىزمەتنى ئىشلەشكە قارشى چىقتى.

سىرىيوژا شەھەرگە قايتقاندا، ئۆيىگە كىرىپ باققا-نىدى، ئاپىسى ئۇنى كۆرۈش بىلەنلا ئېيىبلەپ كەتتى.

سىرىيوژا ئاپىسىنىڭ كۆڭلىنى ئوبدان چۈشەنگەچكە، ئاپىسىنىڭ كايىشلىرىنى ئۇنچىقماي ئاڭلىدى. لېكىن دادىسى تىللىغاندا، دەرھال ئۇنىڭغا رەددىيە بېرىپ، ئۇنى ئېغىز ئاچالماس قىلىۋەتتى.

— دادا! — دېدى ئۇ، — سىلەر ئىش تاشلىغاندىن كېيىن، پويىزدا تېخى نېمىس ئەسكەرلىرىنى ئۆلتۈر-دۈڭلار، سەن شۇ چاغدا ئائىلىمىزنى ئويلىغانمىدىڭ؟ ئويلىدىڭ، شۇنداقتىمۇ سەن ئۇ ئىشنى قىلىۋەردىڭ، چۈنكى پرولېتارىياتقا خاس ۋىجدان سېنى شۇنداق قىل-دۇردى! خۇددى شۇنىڭدەك مەنمۇ سىلەردىن ئويلىدىم: ناۋادا بىز چېكىنىپ چىقىپ كەتسەك، جەزمەن سىلەر-نىڭ چېتىلىپ قالىدىغانلىقىڭلارنى بىلىمەن، بىراق ئەكسىچە بولسىچۇ، ناۋادا بىز غەلىبە قىلساق، قەد كۆ-تۈرگەن بولمامدۇق؟ مەن ئۆيدە تۇرمايمەن دادا، سەن ئەمدى تولا گەپ قىلىۋەرمە، سەن شۇنى بىلىشىڭ كې-رەككى، مەن دۇرۇس ئىش قىلىۋاتىمەن. سەن ماڭا ياردەم قىلساڭ، مېنى قوللىساڭ بولىدۇ. دادا، بىز كېلىشىپ قالايلى، ئاپامىمۇ كوتۇلدىمايدۇ.

ئۇ پاك، كۆكۈچ كۆزلىرى بىلەن دادىسىغا تىكىلىپ، سەممىي كۈلدى، ئۇ ئۆزىنىڭ قىلغانلىرىنىڭ

توغرىلىقىغا ئىشىنەتتى.

بىرۆزۆك بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئوڭايسىزلىنىپ، ئولتۇرالماي قالدى ۋە مىيىقىدا كۈلۈپ تۇرۇپ:

— قارا سېنى، — دېدى ئۇ ئوغلىغا، — مېنى سە-نىڭسىز ۋىجدان بىلەن ئەيىبلىمەكچى بولىۋاتامسەن؟ ئۆ-زۈڭچە تاپانچا ئېتىشىۋېلىپ، مېنى ئەمدى تاسما بىلەن ئۇرالمايدۇ دەمسەن؟

لېكىن ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن مېھرىبانلىق يېغىپ تۇراتتى. ئۇ ئۇيان - بۇيان سىلاشتۇرۇپ، بىردىنلا بىرقا-رارغا كەلگەندەك قىلىپ:

— سېرىيوژا، ئوغلۇم، سەن داۋاملىق ئىلگىرىلەۋەر-گىن، سەن دۆڭگە چىقىپ كېتىۋاتقاندا، مەن ساڭا ھەرگىز توسقۇنلۇق قىلمايمەن! بىراق بىزنى تاشلىۋەت-مىگىن، پات - پات ئۆيگە كېلىپ يوقلاپ تۇرغىن، — دېدى.

سېرىيوژا پۈتۈن كۈچى بىلەن ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئۇ ئالدى بىلەن يېقىن دوستى كېلىمكانى ئىت-تىپاققا قوبۇل قىلدى. ئاندىن كېيىن كېلىمكانىڭ ھەدىسى ۋالەنى ئىتتىپاققا كىرگۈزدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ يەنە سىياسىي بۆلۈمدە ياشلار خىزمىتىنى ئىشلەيدىغان رىتا ئۇستىنوۋىچ دېگەن قىز بىلەن تو-نۇشتى. ئۇ 18 ياشلىق، قاپقارا چاچلىرى قىسقا قىلىپ

قىرقىلغان، روھلۇق قىز بولۇپ، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ خىزمىتىنى ئىشلەشتە ناھايىتى تەجرىبىلىك ئىدى.

سېرىيوژا «دېۋىزىيە سىياسىي بۆلۈم تەشۋىقات بۆلۈمى» دېگەن خەت يېزىلغان ۋاگونغا پات - پات بېرىپ تۇراتتى. ئۇ ئىختىيارسىزلا رىتا بىلەن يېقىنلىشىپ قالغانىدى. ئاشۇ ۋاگوندىكى بىر كىچىك بۆلۈمدە ئىشلەيتتى.

ھەرقېتىم رىتا بىلەن قىسقىغىنا كۆرۈشكەندىن كېيىن سېرىيوژادا بىرخىل غۇۋا خۇشاللىق تۇيغۇسى پەيدا بولاتتى. بىر كۈنى ئاخشىمى سېرىيوژا تاسادىپىيلا تىياتىرغا كىرىپ، جەڭچىلەرنىڭ ئارىسىدىن رىتانى تاپتى. كېچىسى ۋاقىت خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغاندى، سېرىيوژا ئۇنى پويىز ئىستانسىسىغا ئاپىرىپ قويدى.

بۇ چاغدا سېرىيوژا نېمە ئۈچۈندۈر تۇيۇقسىزلا ئۇنىڭغا:

— يولداش رىتا، نېمىشقا دائىم سېنى كۆرگۈملا كېلىپ تۇرىدىغاندۇ؟ — دەۋەتتى ۋە گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — سەن بىلەن بىللە بولۇش ناھايىتى كۆڭۈللۈك جۇمۇ رىتا، ھەرقېتىم سېنى كۆرسەم باشقىچە روھلىنىپ كېتىمەن، پۈتۈن ۋۇجۇدۇم كۈچكە تولۇپ كېتىدۇ، ئىشلىگەنسېرى ئىشلىگۈم كېلىدۇ.

رىتا توختاپ قالدى.

— يولداش سېرىيوژا، بىز كېلىشىۋالايلى، بۇنىڭدىن كېيىن سەن بۇنداق لىرىك شېئىرلارنى توقۇپ يۈرمە. مەن بۇنداق قىلىشنى ياقتۇرمايمەن، — دېدى.

سېرىيوژا گويا تەنبىھ ئاڭلىغان باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىدەك ھۆپپىدە قىزىرىپ:

— مەن سېنى سىرداش دوستۇم دەپ بۇ گەپنى ئېيتىۋاتىمەن، — دېدى ئۇ، — لېكىن سەن ماڭا بۇنداق... گويا مەن ئەكسىلئىنقىلابىي گەپ قىلىپ قويغاندەك. يولداش رىتا، بۇنىڭدىن كېيىن ئىككىنچى بۇنداق گەپ قىلمايمەن!

ئۇ ئىتتىك قول ئېلىشىپ خوشلىشىپ، شەھەرگە قاراپ يۈگۈرەپ كەتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ بىرنەچچە كۈنگىچە پويىز ئىستانسىسىغا بارمىدى، ئۇ راستىتىنلا ناھايىتى ئالدىراش ئىدى.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، ئىنقىلابىي كومىتېت يىغىن ئاچتى، ئۇنىڭغا رىتامۇ قاتناشتى.

ئۇ سېرىيوژانى بىر چەتكە تارتىپ، ناھايىتى تەمكىنلىك ۋە مۇلايىملىق بىلەن سورىدى:

— ساڭا نېمە بولدى؟ ئۇششاق بۇرژۇئاچە غۇرۇرۇڭغا تېگىپ قويدۇممۇ ـ يە؟ سەن راستىتىنلا خۇسۇسىي

ئىشنى دەپ خىزمەتكە تەسىر يەتكۈزمەكچىمۇ؟ يولداش، بۇنداق قىلىش توغرا ئەمەس!

شۇنىڭ بىلەن سېرىيوژا يەنە پات ـ پات پويىز ئىستانسىسىغا بارىدىغان بولدى.

لېكىن ناھىيىلىك قۇرۇلتايدىن كېيىن، ئۇ رىتانى پويىز ئىستانسىسىغىچە ئۇزىتىپ بېرىپ خوشلىشىۋاتقاندا، رىتانىڭ قولىنى قايتا ـ قايتا سىقىپ تۇرۇۋالدى.

رىتا بۇ قېتىم ئاچچىقى بىلەن قولىنى تارتىۋالدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، سېرىيوژا خېلى ئۇزاققىچە رىتادىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈردى، ھەتتا خىزمەت ئۈستىدىمۇ ئەتەي ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمىدى.

كېيىن رىتا ئۇنىڭدىن نېمىشقا ئۇنداق قىلىسەن؟ دەپ سورىغاندا، ئۇ ئاچچىقى بىلەن:

— قانداق قىلسام بولاتتى؟ بىرگەپ قىلىشىم بىلەنلا، يەنە مىشچانلىق قىلدىڭ ئىشچىلار سىنىپىغا ئاسىيلىق قىلدىڭ دېگەندەك قالپاقلارنى كىيدۈرگىلى تۇرارسەن، — دېدى.

كافكازلىق قىزىل ئارمىيە دىۋىزىيىسىنىڭ ھەربىي پويىزى پويىز ئىستانسىسىغا كىرىپ كەلدى.

ئۇلار دولىنىنىكنى تېپىپ، دەرھال يۈز ھاۋۋا ئوت ـ چۆپ بېرىشنى ئېيتتى.

بۇنىڭ بىلەن، سېرىيوژا ئىككى جەڭچى بىلەن

بىرلىكتە ئوت ـ چۆپ تېپىپ كېلىشكە ئەۋەتىلدى. ئۇلار بىر مەھەللىگە كەلگەندە باي دېھقانلاردىن تەشكىللەنگەن باندىتلارنىڭ ھۇجۇمىغا ئۇچراپ، قورالسىزلاندۇرۇپ، ئۇ-رۇپ چالا ئۆلۈك قىلىۋېتىلدى.

رىتا شۇ كۈنى كەچتىلا سىرىيوژانى يوقلاپ باردى. ئۇ سىرىيوژانىڭ قولىنى تۇنجى قېتىم شۇنچە قىزغىن، شۇنچە سەممىمىي سىقىپ كەتتىكى، بۇنداق قول سى-قىشنى سىرىيوژا ئويلاپمۇ باقمىغانىدى.

كۈن قاتتىق ئىسسىپ كەتكەن بىر چۈشلۈكى سىرىيوژا تەشۋىقات ۋاگونىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ، رىتا بىلەن كۆرۈشۈپ، ئورمانلىققا بېرىپ سەيلە قىلىش، كۆلدە چۆمۈلۈشكە كېلىشتى.

رىتا ئۇنىڭ بىلەن بىللە كۆل بويىغا كەلدى. ئەي-نەكتەك سۈپسۈزۈك كۆل سۈيى كىشىنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلاتتى.

— سەن چوڭ يول ئاغزىغا چىقىپ تۇر، مەن چۆ-مۈلۈۋالاي، — دېدى رىتا بۇيرۇق تەلەپپۇزى بىلەن.

سىرىيوژا چۆمۈلۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلار ئور-مانلىققا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، بىردەم ئارام ئالماقچى بولۇشتى.

رىتا ئاپئاق بىلىكىنى ياستۇق قىلىپ، يۇمشاق ئوت ـ چۆپ ئۈستىگە ياتتى. ئۇنىڭ ساغلام، كېلىشكەن

پاقالچاقلىرى بىلەن ياماق ئۇستىگە ياماق چۈشكەن ئۇ-تۇكلىرى ئىگىز ئۆسكەن ئوت - چۆپلەر ئارىسىغا كىرىپ كەتتى.

ئۇلار كۆز ئالدىدىكى ئۇرۇش ئەھۋالى، ئارمىيىدىكى ئىنتايىن ئاز ساندىكى بىر قىسىم پۈرسەتپەرەسلەر ئۈستىدە پاراڭلاشتى. ھەممە شۇنچە تەبىئىي ھەم شۇنچە يېقىملىق ئىدى.

— سىرىيوژا، بېرى كەلگىنە، — دېدى رىتا ئاستا-غىنە.

سىرىيوژا ئۇنىڭ يېنىغا سۇرۇلدى.

— ئاسمانغا قارا، — دېدى ئۇ، — ئاسمان كۆپكۆك، سېنىڭ كۆزلىرىڭمۇ خۇددى ئاشۇ ئاسمانغا ئوخشاش كۆپكۆك. بۇ ياخشى ئەمەس. سېنىڭ كۆزلىرىڭ خۇددى پولاتنىڭ رەڭگىگە ئوخشاش قېنىق كۇل رەڭ بولۇشى كېرەك ئىدى. كۆك رەڭ تولىمۇ مۇلايىم كۆرۈنىدۇ.

شۇ گەپلەرنى دەۋېتىپ بىردىنلا سىرىيوژانىڭ قوڭۇر چاچلىق بېشىنى قۇچاقلاپ، لەۋلىرىدىن قاتتىق بېسىپ سۆيدى....

ھەش - پەش دېگۈچە ئارىدىن ئىككى ئاي ئۆتۈپ، كۈز كەلدى.

دەل - دەرەخلەرنى قاپقارا پەردىگە ئوراپ ئاستا - ئاستا كەچمۇ كىردى.

ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى دولىنىنىڭقا بىر تېلېگرامما كەلدى:

«دىۋىزىيە سەنمۇجاكىغا، كۆچۈرۈلمىسى شىپتوپكا ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ رەئىسىگە. تېلېگرامما تاپشۇرۇپ ئېلىپ ئون سائەت ئىچىدە، شەھەردىكى بارلىق ئورگانلار چېكىندۈرۈلسۇن. شەھەردە بىر باتالىيون قالدۇرۇلۇپ، مۇشۇ رايوننىڭ قوماندانى N پولكىنىڭ باشلىقى ئىختىيارىغا تاپشۇرۇلسۇن. دىۋىزىيە سەنمۇبۇسى، سىياسىي بۆلۈمى ۋە بارلىق ھەربىي ئورگانلار بىردەك بارانچې پويىز ئىستانسىسىغا چېكىندۈرۈلسۇن. ئىجرا قىلىش نەتىجىسى دەرھال دىۋىزىيە باشلىقىغا دوكلات قىلىنسۇن.»

(ئىمزا)

كىشىلەر دەرھال ھەرىكەتكە كەلدى.

سېرىيوژا پويىز ئىستانسىسىغا رىتا بىلەن خوشلاشقىلى باردى.

ئۇ ئۆزىنىڭ چەكسىز قىممەتلىك نەرسىسىدىن ئايرىلىپ قېلىۋاتقاندەك ھېسسىياتقا كەلگەندى.

— خوش رىتا، سۆيۈملۈك دوستۇم! بىز يەنە كۆرۈشىمىز، مېنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالما، — دېدى سېرىيوژا.

ئۇ ئارتۇق گەپ قىلالمىدى، پەقەتلا رىتانىڭ قول-لىرىنى قاتتىق سىقتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە، بۇ كىچىك شەھەر ۋە پويىز ئىستانسىسى خۇددى بوران ئۇچۇپ تۇرغاندەك چۆلدەرەپ قالدى.

پولەكلەرنىڭ ئاقلار ئارمىيىسى يوپۇرۇلۇپ كەلدى. دۈشمەنلەرنىڭ ھۇجۇمى كۈچلۈك بولغاچقا، قىزىل ئار-مىيە ۋاقتىنچە چېكىندى.

شەھەردىكى ئىشچىلار قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى-نى غەمكىن ئۇزىتىپ قېلىشتى.

قوشۇننىڭ ئاخىرىدا، سېرىيوژا ئالاھىدە قايناق ھېسسىيات بىلەن ئۆزىنى باسالماي ۋارقىرىدى:

«يولداشلار، بىز يەنە قايتىپ كېلىمىز!»

8

دنېپر دەرياسى تاڭ ئالدىدىكى شالاڭ تۇمان ئىچىدە خىرە ـ شىرە جىمىرلاپ تۇراتتى. دەريا سۈيى قىرغاقلار-دىكى تاشلارغا ئۇرۇلۇپ، تىنىماي شاۋقۇن سۈرەتتى.

كەڭ زېمىننى ئىس ـ تۈتەكلەر قاپلىغانىدى.

قىزىل ئارمىيە بىلەن ئاقلار ئوتتۇرىسىدىكى جەڭ مىسلىسىز دەھشەتلىك بولدى.

پاۋېل كورچاگىننىڭ جەڭ قىلىپ يۈرگىنىگە بىر يىل بولدى. مۇشۇ بىر يىلدىن بۇيان، ئۇ ۋەتىنىنىڭ كەڭ زېمىنىدا، ئۇرۇش ئوتى ئىچىدە ئۆسۈپ يېتىلدى.

جاپا ـ مۇشەققەتلەر ئىچىدە ئۇ تېخىمۇ پىشتى.

بۇ بىر يىلدا، ئۇ سەپداشلىرى بىلەن ئۇكرائىنانىڭ كەڭ زېمىنىنى ئايلىنىپ چىقتى، نۇرغۇن دەھشەتلىك سىناقلارنى بېشىدىن كەچۈردى.

پاۋېلنىڭ پولكى كازاتىندىن ئومانغا بارىدىغان تۆ-مۈر يول تارمىقىدىكى پرونتوپكا پويىز ئىستانسىسىغا يېقىن سەپنى ئىگىلەپ تۇراتتى.

يەنە چوڭ جەڭ بولۇش ئالدىدا تۇراتتى.

12 ـ ئارمىيە ناھايىتى زور چىقىم تارتقان، پولشا ئاقلار ئارمىيىسى غەلىبىدىن ئېسەنگىرەپ قالغانىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، پرولېتارىيات جۇمھۇرىيىتى دۈشمەنلەرگە ھالاكەتلىك زەربە بېرىشكە تەييارلىق قى-لىۋاتاتتى.

جەڭلەردە سىنالغان بىرىنچى ئاتلىق ئەسكەرلەر ئارمىيىسىنىڭ ھەرقايسى دىۋىزىيىلىرى يىراق شىمالىي كاۋكازدىن تېزلىكتە ئۇكرائىناغا قاراپ يۆتكەلمەكتە ئىدى. بۇ، ئارمىيە تارىخىدا بولۇپ باقمىغان زور يۈرۈش ئىدى.

قىزىل ئارمىيە ئالىي قوماندانلىق شتابى ۋە غەربىي

جەنۇب سىپىنىڭ قوماندانلىق شتابى بۇ ئۇلۇغ جەڭنى ھەرگىز قىلچە سەزدۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن ئىنتايىن ئېھتىيات قىلدى.

ئوزمان ئالدىنقى سېپىدە كەسكىن جەڭ توختىمىدى. قىزىل ئارمىيە تۆيدۈرماي توپلانماقتا ئىدى.

جەڭچىلەر بۇ چاغدا گۈلخان ئەتراپىدا ئولتۇرۇپ، پاراڭلىشىپ دەم ئېلىۋاتاتتى.

بىرنەچچە تاماق قاچىسى ئوتقا پاتۇرۇپ قويۇلغاندى، قاچىلاردىكى سۇلار توختىماي پۇرۇقلاپ قايناشماقتا ئىدى.

بىر جەڭچى ئوت ئەتراپىدا ئېگىشىپ ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇۋاتاتتى. توساتتىن بىر ئوت ئۇچقۇنى چاچراپ چىقىپ ئۇنىڭ چېچىغا چۈشتى. بۇ جەڭچى ئىتتىك بېشىنى قاچۇرۇپ، غودۇرىدى:

— ھۇ شەيتان!

ئەتراپتىكىلەر قاقاقلاپ كۈلۈشتى. ئارىدىن بىرەيلەن:

— كورچاكىن ئوقۇغانلىرىڭنى بىزگە دەپ بەرگىنە، — دېدى.

— بولدى، پاۋېل بىزگە ئوقۇپ بەرگىن، — دەپ جەڭچىلەر تەڭلا چۇرقىراشتى.

پاۋېل ھەممىيلەنگە قاراپ تۇرۇپ:

— بۇ «كۆكـۇيۇن» دېگەن كىتاب. مەن بۇنى باتا-لىيون سىياسىي كومىسسارىدىن ئارىيەت ئالغان، بۇ كىتاب مېنى ناھايىتى تەسىرلەندۈردى. مەن سىلەرگە ئوقۇپ بېرەي. جىم ئولتۇرۇپ ئاڭلاڭلار، — دېدى.

ھەممەيلەن خېلى ئۇزاققىچە ئۈنچىقماي ئاڭلاشتى. كۆكـۇيۇننىڭ ئۆلۈمىدىن ھەممەيلەن قايغۇردى.

— بۇ بەك ئېچىنىشلىق ئىكەن! قارىغاندا، دۇنيادا ھەقىقەتەن شۇنداق ئادەملەرمۇ بارئىكەن. ئەسلىدىغۇ ئادەم چىدىيالمايدۇ، لېكىن بىرەر مەسىلەكىنىڭ مەدەتكارلىقى بولغاندا، ھەممىسىگە بەرداشلىق بەرگىلى بولىدىكەن، — دېدى جەڭچى سېرىدا ھەممىدىن بۇرۇن جىمجىتلىقنى بۇزۇپ.

ئۇ ھاياجانلانغان ھالدا مەردانە سۆزلەرنى قىلاتتى، كۆكـۇيۇننىڭ ھېكايىسى ئۇنىڭغا قاتتىق تەسىر قىلغا-نىدى.

جەڭچى ئاندىرشۇك بىر تاياق بىلەن تاماق قاچى-سىنى ئوتقا ئىچكىررەك ئىتتىرىپ قويۇپ سۆزگە كى-رىشتى:

— نېمە ئۈچۈن ئۆلۈۋاتقانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ ئۆلسەڭ، بۇ باشقا گەپ. بۇنداقتا ئادەمدە كۈچ - قۇۋۋەت پەيدا بولىدۇ. ئەگەر سەن ھەقىقەتەن ئۆزۈڭ تەرەپتە ئىكەنلىكىنى بىلسەڭ، مەيدەڭنى كېرىپ مەردلەرچە

ئۆلگۈلۈك كېلىدۇ. قەھرىمانلىقمۇ مانا مۇشۇنداق شەكىللىنىدۇ.

بۇ ئاتلىق ئەسكەرلەر رازۋېدچىلىرى ئۆز تەسىراتىنى قىزغىن سۆزلەشمەكتە ئىدى، ئۇلار ئۇخلىماقچى بولغاندا، يېرىم كېچە بولۇپ قالغانىدى. سىياسىي يېتەكچى كىرامىر تېخى ئۇخلىماي، خاتىرە دەپتىرىگە بىر نېمىلەرنى يېزىۋاتاتتى.

ئەتىسى پاۋېل چارلاشتىن قايتىپ كېلىپ، كىرامىرنى تېپىپ:

— سىياسىي يېتەكچى، مەن 1 ـ ئاتلىقلار ئارمىيىسىگە يۆتكىلىپ كېتەي دەۋاتىمەن، بولارمۇ؟ ئۇلار جەزمەن جەڭ قىلىدۇ. قارىڭ، بىزچۇ، بىز بۇ يەردە، بىكار يېتىۋېرىدىغان ئوخشايمىز، — دېدى.

سىياسىي يېتەكچى ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ قارىدى:

— نېمە؟ 1 ـ ئارمىيىگە يۆتكەلمەكچى؟ سەن قىزىل ئارمىيىنى نېمە چاغلايسەن؟ ئۇ خالىغانچە كىرىپ ـ چىقىپ يۈرىدىغان كىنوخانىمىدى؟ تازىمۇ قاملاشمىغان گەپ بولدىدە بۇ.

— قەيەردىلا جەڭ قىلساق ئوخشاش ئەمەسمۇ؟ — دېدى پاۋېل ئۆزىنى يوللۇق كۆرسىتىپ، — مەن قېچىپ كېتىۋاتقىنىم يوققۇ.

— بولمايدۇ! سەن ئىنتىزامنى نېمە چاغلايسەن؟ —

دېدى كىرامىر كەسكىن رەت قىلىپ، — پارتىيە ۋە ئىتتىپاقتا پولاتتەك ئىنتىزام بار، ئارمىيىدىمۇ شۇنداق، نەنى خالىسالىڭ شۇ يەرگە بارىمەن دېمەي، ئېھتىياجغا قاراپ بوي سۇنۇشۇڭ كېرەك!

پاۋېل يەنىلا گېپىدە چىڭ تۇردى:

— دېگەنلىرىڭىز توغرا، بىراق مەن ھامىنى بۇد-يوننىڭ ئاتلىقلار قىسمىغا كېتىمەن، مەن بىر قارارغا كېلىپ بولدۇم.

ئەتىسى ئاتلىق قىسىم رازۋېدكىچىكلار ئەترىتىدە پاۋېلنىڭ قارىسى كۆرۈنمىدى.

1920 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 5 ـ كۈنى.

بۇديوننىڭ 1 ـ ئاتلىق ئارمىيىسى بىرنەچچە قېتىملىق قىسقا ھەم شىددەتلىك ھۇجۇمدىن كېيىن، پولشانىڭ 3 ـ ۋە 4 ـ ئارمىيىلىرى قوشۇلغان جايدىن بۆسۈپ ئۆتتى.

ئۇلار پولشا ئارمىيىسىنىڭ زەربىدار ئەترىتىدىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ، دۈشمەننىڭ ئارقا سېپىگە بۆسۈپ كىردى.

6 ـ ئاينىڭ 7 ـ كۈنى، تاڭ سەھەر.

ئاتلىق ئەسكەرلەر تۆتىنچى دىۋىزىيىسى ژىتومىرغا قاراپ ماڭدى، ئۇ يەردە پولشا ئارمىيىسىنىڭ بىر قوماندانلىق شتابى بار ئىدى.

پاۋېل بىر ئاتلىق ئەسكەرلەر لىيەنىگە كىردى. قىزىل ئارمىيە ئاتلىق ئەسكەرلىرى يەلپۈگۈچتەك يې- يىلىپ ئۇچقانىدەك ژىتومىر شەھىرىنىڭ مەركىزىگە قاراپ ئېتىلدى.

«ئالغا! ئالغا!»

قىلىچلار كۈن نۇرىدا كۈمۈشتەك پارقىرايتتى. ھودۇقۇپ كەتكەن پولشا ئارمىيىسى ھېچقانچە قارشىلىق كۆرسىتەلمىدى.

پاۋېل يەنە بىر سەپدىشى توپتالو بىلەن سەپنىڭ ئالدىدا چېپىپ كېتىۋاتاتتى. بىردىن، تۆت كوچا ئېغىزىدا بىر پىلىموت پەيدا بولۇپ قالدى. يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا قۇرۇلغان پىلىموتنىڭ يېنىدا كۆك رەڭدە ھەربىي كى- يىم كىيگەن ئۈچ پولشا ئەسكىرى ئېڭىشىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ يېنىدا يەنە بىر ئوفىتسېر تۇراتتى. ئۇنىڭ ياقىسىغا زەر يىپ بىلەن يىلان شەكىللىك بەلگە چې- كىلگەنىدى، ئۇ ماۋزېرىنى ئالدىغا سوزدى.

پاۋېل بىلەن توپتالو ئاتلىرىنى چاپتۇرغان پېتى توپتوغرا ئۆلۈم چاڭگىلى بولغان پىلىموتقا قاراپ ئې- تىلدى.

ھېلىقى ئوفىتسېر ئاۋۋال پاۋېلغا قارىتىپ ئوق چىقاردى، لېكىن تەگكۈزەلمىدى، ئوق خۇددى قۇشقاچتەك ۋىژىلداپ، ئۇنىڭ قۇلىقىنىڭ تۈۋىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈپ

كەتتى.

ھېلىقى ئوفىتسېر ئاتنىڭ كۆكرىكىگە ئۇرۇلۇپ، خېلى يىراققا ئۇچۇپ بېرىپ، بېشى تاشقا تېگىپ يەـ قىلدى.

شۇ ئەسنادا پىلىموت تاتاتىلىدى. توپتالو خۇددى بىر قانچە ئون ھەرە تەڭلا چىقىۋالغاندەك، قارا ئات بىلەن بىللە يەرگە يىقىلدى.

پاۋېلنىڭ ئېتى ئۈركۈپ چاپچىپ، ئاچچىق كىشىـ نىدى. كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقىچە ئۇ پاۋېلنى ئېلىپ، ئۆـ لۈكلەرنىڭ ئۈستىدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ، پىلىموت ئالدىكى دۈشمەنگە قاراپ ئېتىلدى.

قىلىچ بوشلۇقتا يالتىراپ ياي شەكلىنى سىزىپ، تۆت بۇرجەكلىك كۆك قالپاق كىيگەن بىر دۈشمەننىڭ بېشىغا قاراپ چېپىلدى.

شۇ ئارىلىقتا، ئاتلىقلار لېەندىكىلەر گويا كەلـ كۈندەك تۆت كوچا ئېغىزىغا قاراپ ئاقتى، نەچچە ئوندـ لىغان قىلىچلار بوشلۇقتا ۋاللىدى.

شەھەر ئازاد بولدى.

پاۋېل تۈرمىگە كەلدى. ئۇ تۈرمىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ ۋارقىرىدى:

ــ يولداشلار، سىلەر ئەركىنلىككە چىقتىڭلار، بىز بود يوننىنىڭ قوشۇنى، بىزنىڭ دىۋىزىيىمىز بۇ شەـ

ھەرنى ئازاد قىلدى.

كۆزلىرى ياشقا تولغان بىر ئايال پاۋېلغا ئېتىلدى ۋە خۇددى ئۆز ئوغلىدەك چىڭ قۇچاقلاپ، ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتى.

پولشا ئارمىيىسى تەرىپىدىن بۇ يەرگە قامالغان، ئۆلۈمنى كۈتۈپ ياتقان بەش مىڭدىن ئارتۇق بولشېۋىك بىلەن قىزىل ئارمىيىنىڭ ئىككى مىڭدىن ئارتۇق سىياسىي خىزمەت خادىمى قۇتقۇزۇۋېلىندى، بۇ ھەرقانداق ئۆلجىدىن قىممەتلىك ئىدى. بۇ ئىنقىلابچىلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، زۇلمەتلىك كېچە ئۆتۈپ كېتىپ، پارلاق كۈندۈز يېتىپ كەلگەنىدى.

قۇتقۇزۇلغانلار ئارىسىدىن بىرەيلەن پاۋېلنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كەلدى، ئۇ شىپتوپكىدىكى نابورچىك ساموئىل لىخىر ئىدى.

ئۇ پاۋېلنىڭ يۈرتىدا يۈز بەرگەن پاجىئەلىك ۋەقەنى سۆزلەپ بەردى.

ئۇ پاۋېلغا قىزىل ئارمىيە چېكىنىپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، خائىننىڭ چېقىپ قويۇشى بىلەن، نۇرغۇن ئادەمنىڭ قولغا ئېلىنغانلىقىنى، نۇرغۇن ئادەمنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى، ئۈچ ئادەمنىڭ دارغا ئېسىلغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى:

— ھەرقايسى جايلاردىن 29 ئادەم تۇتۇپ كېلىندى،

بۇلاردىن ئالتىسى قىزلار ئىدى. ئۇلار بىزنى يىرتقۇچلا-رچە ئازابلىدى. ۋاله بىلەن روزاغا بىرىنچى كۈنىلا باس-قۇنچىلىق قىلىشتى!

— ۋاله بىلەن يەنە ئىككى كىشىنى دارغا ئاستى، باشقىلارنى ئېتىپ ئۆلتۈردى. ۋاله ئەڭ ئاخىرقى مىنۇت-قىچە ناھايىتى قەيسەرلىك كۆرسەتتى. ئۇلارنىڭ ئۆلۈمى باتۇر جەڭچىلەردەك بولدى!

....

ساموئىل سۆزىنى توختىتىپ، يىراق - يىراقلارغا تىكىلىپ قاراپ قالدى.

چىرايلىرى قورقۇنچلۇق تۈسكە كىرگەن، باشلىرى بىر تەرەپكە قىيسىيىپ، داردا جىمغىنا چايقىلىپ تۇر-غان ئۈچ جەسەت پاۋېلنىڭ كۆز ئالدىدا ئېنىق گەۋدى-لەندى، ئۇنىڭ يۈرەكلىرى مۇجۇلدى....

يىغىلىشقا چېلىنغان كاناي ئاۋازى پاۋېلنى چۈ-شىدىن ئويغانغاندەك ئېسىگە كەلتۈردى.

— يۈر ساموئىل، تاشقىرىغا چىقايلى، — دېدى پا-ۋېل ناھايىتى پەس ئاۋازدا.

يۇرتداشلار! سىلەرنىڭ تۆككەن قېنىڭلار زايە كەت-مەيدۇ.

ژىتومىرنى ئىشغال قىلغان 11 - دىۋىزىيە قانلىق جەڭدىن كېيىن يەنە بېردىچېپ شەھىرىنى ئىشغال

قىلدى.

پولشا ئارمىيىسى ئالاقزادە بولۇپ قېچىپ، كە-يىپۆدىن چېكىنىپ چىقىپ، قىزىل ئارمىيىنىڭ قور-شاۋىدىن بۆسۈپ چىقىش ئۈچۈن پۈتۈن كۈچىنى ئىشقا سالدى.

كەينى ـ كەينىدىن قاتتىق جەڭ بولدى. ھەركۈنى يېڭى خەۋەر كېلىپ تۇراتتى. بۇدىوننىنىڭ ئاتلىق قىسمى تاغنى تالقان قىلغۇدەك قۇدرەت بىلەن ئىلگى-رىلەپ، پولشا ئارمىيىسىنىڭ پۈتكۈل ئارقا سېپىنى بىتچىت قىلىۋەتتى. ئۇلار پولشا ئارمىيىسىنىڭ ئارقا سەپ يۈرىكى بولغان نوۋوگراد ـ ۋولىنىسكىگە قاتتىق ھۇجۇم قىلدى.

6 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى.

ئاتلىق قىسىم سىلۇچ دەرياسىدىن ئۆتۈپ، نوۋوگراد ۋولىنىسكى شەھىرىگە كىردى.

8 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى.

لېۋو ئەتراپى.

پاۋېل ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرى پىتىراپ كەتكەن پولشا ئارمىيىسىنىڭ سېپىگە بۆسۈپ كىرىپ كەتتى.

بۇ چاغدا، «دىۋىزىيە باشلىقى قۇربان بولدى» دېگەن خەۋەر ئاڭلاندى.

پاۋېل بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ غەزەپلىنىپ كەتتى.

دەھشەتلىك غەزەپ ئوتى ئۇنى چىرمىۋالدى! ئۇ قىلىچى-نىڭ كەينى بىلەن ئېتىنى قاتتىق ئۇرۇپ، ئالغا ئې-تىلدى:

— چاپ بۇ ۋەھشىيلەرنى! چاناپ تاشلا! ئۇلار بىز-نىڭ دىۋىزىيە كوماندىرىمىز لېتونوفنى ئۆلتۈرۈپتۇ!

دىۋىزىيە كوماندىرىنىڭ قۇربان بولغانلىقىدىن غە-زىپى قايناپ تاشقان جەڭچىلەر ئاقلار ئارمىيىسىنىڭ بىر پەي ئەسكىرىنى چېپىپ تاشلىدى.

بىراق، بۇ چاغدا دۈشمەننىڭ زەمبىرەكلىرى ئۇلارغا قارىتىپ ئېتىلدى. زەمبىرەك ئوقىنىڭ پارتلىغان ئاۋازى بوشلۇقتا كەينى - كەينىدىن ياڭرىدى.

بىر يېشىل نۇر پاۋېلنىڭ كۆز ئالدىدىن ۋالىلداپ ئۆتۈپ، قۇلاق تۈۋىدىلا گۈمبۈرلىدى، قىزىرىپ كەتكەن بىر تۆمۈر پارچىسى ئۇنىڭ بېشىغا تەگدى. يەر - زېمىن دەھشەتلىك پىرقىراپ، ئۇنىڭ كۆزلىرى قاراڭغۇلاشتى. تۇن قاراڭغۇسى ھەممە يەرنى قاپلىدى.

9

قۇرۇقلۇق ئارمىيە دوختۇرخانىسى.

پاۋېل ئون ئۈچ كۈن ھۇشسىز يېتىپ، ئاخىر ھوشىغا كەلدى.

ياش دوختۇر نىنا ۋىلادىمىروۋنا تۆت چاسا بۆلۈمدە ئۆزىنىڭ ئاچ بىنەپشە خاتىرە دەپتىرىنى ۋاراقلاپ ئول-تۇراتتى، ئۇنىڭغا رەتلىك ھەرپلەر بىلەن مۇنداق خاتى-رىلەر يېزىلغانىدى:

«1920 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى.

بۈگۈن بىزگە قۇتقۇزۇش پويىزىدىن بىر تۈركۈم ئېغىر يارىدارلارنى ئېلىپ كېلىشتى. بېشى ئېغىر يا-رىلانغان بىر جەڭچى جايلاشتۇرۇلدى. ئۇنىڭ ئىسىم فا-مىلىسى — پاۋېل ئاندىرېيۋىچ كورچاگىن. ئۇ 8 ـ ئاينىڭ 19 ـ كۈنى زەمبىرەك ئوقىنىڭ پارچىسى تېگىپ يارى-لانغاندىن بۇيان بىھوش ياتماقتا. ئەتە ئومۇميۈزلۈك تەكشۈرۈلىدۇ.

8 ـ ئاينىڭ 27 ـ كۈنى

بۈگۈن كورچاگىننىڭ جاراھىتى تەكشۈرۈلدى. جاراھەت ناھايىتى چوڭقۇر، باش ئۇستىخىنى تېشىلگەن، باشنىڭ ئوڭ تەرىپى پۈتۈنلەي سىزمەيدۇ، ئوڭ كۆزى ئىششىغان، كۆزىدىن قان ئېقىپ تۇرىدۇ....

دوختۇر ئۇنى ساقىيالمايدۇ، دەيدۇ.

8 ـ ئاينىڭ 30 ـ كۈنى

كورچاگىن تېخىچە ھوشىغا كەلمىدى. ئۇ مەخسۇس بۆلۈمگە يۆتكەلدى، ئۇ يەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆلۈش

ئالدىكىلەر. سېپتىرا فىروسە كۈن بويى ئۇنىڭ قېشىدىن كەتمەيدۇ. ئۇبۇ ياردىغا ئاجايىپ كۆيۈندۇ. بىراق، ھازىر ماڭمۇ ئۇنىڭ ساقىيىشىدىن ئۈمىد يوقتەك تۇيۇلىدىغان بولۇپ قالدى.

9 ـ ئاينىڭ 2 ـ كۈنى كەچ سائەت 11.

بۈگۈن ئاجايىپ ياخشى بىر كۈن بولدى!

مەن قاراۋاتقان كورچاكىن ھوشىغا كەلدى. ئۇ ھايات قالىدىغان بولدى!

.....

9 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى

بۈگۈن مەن كورچاكىنىنىڭ نامىدا ئۆيىگە خەت يېزىپ بەردىم. ئۇ، ئائىلىسىدىكىلەرگە «مەن يارىلاندىم، يات ئارىدا ساقىيىپ ئۆيگە بېرىپ كېلىمەن» دەپ يازدۇردى.

9 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى

بۈگۈن ئىككى قىز كورچاكىن بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدى. ئۇلاردىن بىرى تولىمۇ چىرايلىق قىز بولۇپ، ئىسمى تونە ئىدى.

بۇ ئىسىم ماڭا تونۇشلۇق، چۈنكى كورچاكىن جۆيلۈپ ياتقاندا دائىم ئۇنىڭ ئىسمىنى توۋلايتتى.

10 ـ ئاينىڭ 14 ـ كۈنى

كورچاكىن بۈگۈن دوختۇرخانىدىن چىقتى.

بىز ئىنتايىن سەممىمىي خوشلاشتۇق.

ئۇنىڭ ئوڭ كۆزى قارىماققا ساقايغاندەكلا تۇرىدۇ، لېكىن پۈتۈنلەي كۆرمەس بولۇپ قالدى.

ئۇنىڭ بىلەن ئايرىلىش ماڭا ئىنتايىن ئېغىر كەلدى.

ئىش دائىم مانا شۇنداق بولىدۇ: كېسەللەر ساقىيىدۇ ۋە بىز بىلەن يەنە ئۇچراشالىشنى ئۈمىد قىلىپ، بۇ يەردىن كېتىدۇ.»

پاۋېل دوختۇرخانىدىن چىقتى. ئۇ باشتا تونە تۇرۇۋاتقان بورانوۋسكىلارنىڭكىدە تۇردى. ئۇ دەررۇلا تونەنى ئىجتىمائىي خىزمەتكە قاتناشتۇرماقچى بولدى.

لېكىن، پاۋېل ئۈمىدسىزلىنىپ قالدى. تونە ئادەتتىكى ئىشچىلارغا ئوخشىمايتتى! تونەنىڭ ياسىنىشى پاۋېلنىڭ يولداشلىرىدىن پۈتۈنلەي باشقىچە بولغاچقا، ئۇنىڭ ناھايىتى ئاچچىقى كەلدى.

تونەنىڭ قاتتىق مەنمەنلىكىگە پاۋېل بارغانسېرى چىداپ تۇرالماس بولۇپ قالدى. پاۋېل ئىشتىن يېنىپ كېلىپ، تونە بىلەن بولغان ھەربىر ئۇچرىشىش، ھەربىر سۆھبەتتە كۆڭۈلسىزلىك ھېس قىلدى.

شۇنداق قىلىپ، ناھايىتى مۇستەھكەمدەك كۆرۈنگەن دوستلۇقنىڭ بۇزۇلۇشقا باشلىغانلىقىنى ھەرئىككىسى

ئىپىق ھېس قىلىشقا باشلىدى.

بۈگۈن ئۇلار بىر ـ بىرىگە ئاخىرقى گەپلەرنى دې-يىش ئۈچۈن غازاڭ باسقان كۆپىش باغچىسىغا كېلىشتى.

ئولتۇرۇپ كېتىۋاتقان قۇياشنىڭ نۇرى تىروخاتوپ شەھىرىگە ئالتۇن تون كىيدۇرۇپ، ئۆيلەرنىڭ دېرىزىلى-رىنىمۇ چوغدەك قىزىل نۇر چاچتۇرۇپ پارقىرىتاتتى.

تونە ئولتۇرۇپ كېتىۋاتقان قۇياشقا قاراپ، ئىنتايىن ھەسرەت بىلەن:

— بىزنىڭ دوستلۇقىمىزمۇ ئاشۇ ئولتۇرۇپ كې-تىۋاتقان قۇياشقا ئوخشاش تۈگىشىپ كېتەمدۇ؟ — دېدى.

پاۋېل ئۇنىڭغا مۇنداقلا قاراپ قويۇپ، قاپىقىنى تۈرۈپ پەس ئاۋازدا گەپ قىلدى:

— تونە، بۇ ئىش توغرۇلۇق بىز بۇرۇنلا سۆزلەش-كەن. دېمىسەممۇ بىلىسەن. مەن سېنى ئىنتايىن ياخشى كۆرەتتىم، ھازىرمۇ مېنىڭ مۇھەببىتىم يەنە ئەسلىگە كېلىشى مۇمكىن، لېكىن سەن بىز بىلەن بىر سەپتە تۇرۇشۇڭ كېرەك.

مەن ھازىر ئىلگىرىكى پاۋېل ئەمەسمەن. ئەھۋال روشەن تۇرۇپتۇ. ئەگەر سەن مېنىڭدىن ئۆزۈڭنى ھەم-مىدىن ئۈستۈن قويۇشنى تەلەپ قىلساڭ، ئۇنداق قىلال-مايمەن، ساڭا ياخشى ئەرمۇ بولالمايمەن.

مەن ئالدى بىلەن ۋەتەنگە مەنسۇپ، ئاندىن قالسا

ساڭا ۋە باشقا تونۇشلىرىمغا مەنسۇپ.

تونە كۆپكۆك دەريا سۈيىگە ھەسرەت بىلەن تىكى-لىپ، كۆزىگە لىق ياش ئالدى.

پاۋېل ئۇنىڭ چىرايىغا ۋە چاچلىرىغا سەپسىلىپ قاراپ، ئىلگىرى ئۆزى شۇ قەدەر ياخشى كۆرگەن بۇ قىزغا نىسبەتەن كۆڭلىدە ھېسداشلىق تۇيغۇسى پەيدا بولدى.

ئۇ قولىنى تونەنىڭ مۈرىسىگە مېھرىبانلىق بىلەن قويۇپ، سەممىمىي ھالدا سۆزلىدى:

— ساڭا توسالغۇ بولۇۋاتقان ھەممە نېمىنى چۆرۈپ تاشلاپ، بىزنىڭ قوشۇنىمىزغا كەلگىن. بىز بىرلىكتە كونا دۇنيانى پاچاقلاپ تاشلايلى.

بىزنىڭ بۇ يەردە نۇرغۇن ياخشى قىزلارىمۇ بارغۇ؟ ئۇلار بىز بىلەن بىللە خىلمۇخىل قىيىنچىلىقلارغا چىداپ جەڭ قىلىۋاتىدۇ، ئۇلار بەلكىم سىنىڭچىلىك مەلۇماتقا ئىگە ئەمەستۇ، لېكىن سەن زادى نېمە ئۈچۈن بىز بىلەن بىللە جەڭ قىلىشنى خالىمايسەن؟

دوستلىرىڭ ماڭا سوغۇق مۇئامىلە قىلدى، دەيسەن. لېكىن شۇ كۈنى ئۆزۈڭ نېمىشقا خۇددى كاپىتالىستلار-نىڭ تانىسىغا بارىدىغاندەك شۇنچە ياسىنىۋالىسەن؟

تەكەببۇر مىجەزىڭ سىنى بۇلغىدى، سەن ئۆزۈڭچە پاسكىنا كىيىم كىيىپ يۈرگەن كىشىلەردەك يۈرۈشنى

خالىمايسەن. سەن بىر ئىشچىنى سۆيۈشكە جۈرئەت قىلغان ئىكەنسەن، نېمە ئۈچۈن ئىشچىلار سىنىپىنىڭ غايىسىنى سۆيۈشكە جۈرئەت قىلالمايسەن؟

سەن بىلەن ئايرىلىشىمغا ناھايىتى ئەپسۇسلىنىمەن. سېنىڭ مەندە ياخشى تەسىرات قالدۇرۇشۇڭنى ئۈمىد قىلاتتىم.

پاۋېل سۆزلەپ بولۇپ، شوك بولۇپ قالدى. بۇ گەپلەرنىڭ ئەمدى ئەسقاتمايدىغانلىقىنى پاۋېل چۈشىنەتتى.

ئەتىسى، پاۋېل كوچىدا ئۆلكىلىك ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى بېسىقتۇرۇش كومىتېتىنىڭ رەئىسى فيودرو جوھرايىنىڭ قولى قويۇلغان بىر ئېلاننى كۆرۈپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى بېسىقتۇرۇش كومىتېتىغا جوھراي بىلەن كۆرۈشكىلى باردى. جوھرايىنىڭ بىر قولىنى زەمبىرەك ئوقى ئۈزۈۋەتكەنىدى. جوھراي پاۋېلنىڭ مۇشۇ يەردە قېلىپ ئۆزىنىڭ خىزمىتىگە ياردەملىشىشىنى ئۈمىد قىلدى.

پولشا ئارمىيىسىگە زەربە بېرىش ئۇرۇشى ئاياغلاشتى. ئىككى تەرەپ تىنچلىق سۆھبىتى ئۆتكۈزدى.

قىزىل ئارمىيىنىڭ بىرمۇنچە دىۋىزىيىلىرى پولشا ئالدىنقى سېپىدىن جەنۇبقا يۆتكەلدى. شۇ چاغدا، جۇمھۇرىيەت پولشا ئارمىيىسى بىلەن ئۇرۇش قىلىۋاتقاندا،

ۋرانگېل بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، قىرىمدىكى ئۇۋۇ-سىدىن ئۆمىلەپ چىقىپ، دنېپىر دەرياسىنى بويلاپ شى-مالغا قاراپ ئىلگىرىلەپ، ئېكاتېرىنوسلاپ ئۆلكىسىگە يېقىنلىشىپ قالغانىدى.

دۆلەت بۇ ئەلگە ئاخىرقى ئەكسىلئىنقىلابچىلار ئۇ-ۋىسىنى يوقىتىش ئۈچۈن كۈچ توپلاۋاتاتتى. ھەربىي پو-يىزلار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى كىيېۋ ئارقىلىق جەنۇبقا قاراپ كېتىپ بېرىشماقتا ئىدى.

پاۋېل قاتناشقان تۆمۈر يولدىكى ئەكسىلئىنقىلابچى-لارنى بېسىقتۇرۇش كومىتېتىنىڭ خىزمىتى ناھايىتى ئالدىراش ئىدى.

ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى بېسىقتۇرۇش كومىتېتى-نىڭ خىزمىتى ئۇنىڭ يارىلانغان نېرۋىلىرىغا قاتتىق تەسىر يەتكۈزدى. ئۇنىڭ بېشى دائىم دېگۈدەك يىگىنە سانجىغاندەك ئاغرىيتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ يەنىلا خىزمەت-تىن قالماي، پويىز ئىستانسىسىدا ئۇياقتىن بۇياققا چېپىپلا يۈرەتتى.

بىر كۈنى، ئۇ ئۇشتۇمتۇت سېرىيوژانى كۆرۈپ قال-دى. سېرىيوژا ئالدىنقى سەپكە بارىدىغان ھەربىي پويىزدا ئولتۇراتتى. بۇ ئىككى قەدىناس دوست بىردەم بىللە بولدى ـ دە، سېرىيوژا پويىزغا چىقىپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇلار ئالدىراپ ـ تېنەپ كۆرۈشۈپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ

خوشلاشتى.

پاۋېل بۇنىڭ سېرىيوژا بىلەن ئەڭ ئاخىرقى ئۇچرىشىش بولۇپ قېلىشىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمىگەنىدى.

بىر ھەپتىدىن كېيىنكى بىرىنچى جەڭدە، سېرىيوژا ئۇكرائىنانىڭ كۆز يەسلىگە قەدەم قويغان دالاسىدا كۆز يۇمدى.

ئېغىر خىزمەت پاۋېلنىڭ سالامەتلىكىگە قاتتىق تەسىر يەتكۈزدى. ئۇنىڭ جاراھىتى ئۈزلۈكسىز ئاغرىپ تۇراتتى. ئۇ ئاخىرى خىزمەتنى داۋاملاشتۇرالماي، ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى بېسىقتۇرۇش كومىتېتىدىن ئايرىلىپ، تۆمۈر يول باش زاۋۇتىغا بېرىپ كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ شۇجىلىق خىزمىتىنى ئۆتىدى.

1920 ـ يىل 12 ـ ئاينىڭ بىر كۈنى ئەتىگەنلىكى پاۋېل ئۆزىنىڭ ئايرىلغىلى ئۇزۇن بولغان يۇرتى شېپېتوپكاغا قايتتى.

ئۇ پويىزدىن چۈشۈپلا ئۇدۇل ئۆيگە قاراپ ماڭدى.

ئاپىسى ئىشىكنىڭ قېقىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئىشىك تەرەپكە بۇرۇلۇپ: «كىرىڭ!» دېدى.

ئۇ سۆيۈملۈك ئوغلىنى كۆرۈپلا بەختلىك كۆز ياشلىرىنى تۆكتى.

ئۈچ كۈندىن كېيىن، ئارتيوممۇ قايتىپ كەلدى. كورچاگىن ئائىلىسىدىكىلەر ئاخىر يەنە جەم بو-

لۇشتى.

— ئىككىڭلار بۇنىڭدىن كېيىن نېمە قىلماقچى بولۇۋاتىسىلەر؟ — دېدى سورىدى ئانىسى ئوغۇللىرىدىن ئەستايىدىللىق بىلەن.

— مەن يەنىلا كونا كەسپىمنى قىلماقچىمەن، — دەپ جاۋاب بەردى ئارتيوم ئويلاپ ئولتۇرمايلا.

پاۋېل ئۆيدە ئىككى ھەپتە تۇرۇپلا كىيىۋقا قايتىپ كەتتى، ئۇ يەردىكى بىرمۇنچە ئىشلار ئۇنى كۈتۈپ تۇراتتى.

ئىككىنچى قىسىم

1

پاۋېل كىيېۋ ئىتتىپاق كومىتېتىدا رىتاغا ياردەملىشىپ ئىشلىدى.

رىتا پاۋېلنىڭ ئۇستازى بولۇپ قالدى، ئۇ بوش ۋاقىتلىرىدا پاۋېلغا يېتەكچى بولۇپ، ئۇنىڭ ئىنتىزامغا رىئايە قىلمايدىغان كەمچىلىكىنى تۈزىتىشكە ياردەم قىلدى.

شەھەر ئەتراپىدا باندىتلار پەيدا بولۇپ قالغانىدى.

ئورلىكنىڭ باندىتلار شايكىسى خۇددى يېرتقۇچ مولۇندەك شەھەر ئەتراپىدىكى جىلغىلاردا، ئورمانلاردا قاتراپ يۈرەتتى.

كۈندۈزى ئۇلار ئەتراپتىكى يېزا-كەنتلەرگە ياكى ئورمان ئىچىدىكى ھەسەل ھەرىسى بېقىلىدىغان چوڭ مەيدانلارغا يوشۇرۇناتتى. كېچىلىرى تۆمۈر يولغا چىقىپ، تۆمۈر يوللارنى بۇزاتتى، ئاندىن كېيىن يەنە ئۇۋىسىغا قايتىپ كېتەتتى. نەتىجىدە پويىز رېلىستىن چىقىپ كېتىپ، خەلققە زور زىيانلارنى ئېلىپ كەلدى.

ئالېكساندىر پوزىرېۋسكى قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرىگە رەھبەرلىك قىلىپ بىر ئاي جاپالىق جەڭ قىلىش ئارقىلىق، باندىتلارنى قىستاپ تارغىنا بىر دالىرىگە كىرگۈزدى.

قارىماققا تېپتىنچتەك كۆرۈنىدىغان شەھەردە قاندداقتۇر مۇدھىش بوران - چاپقۇننىڭ شەپىسى سېزىلىپ تۇراتتى!

قىزىل ئارمىيە پولشاغا ھەيدەپ كىرگۈزۈۋەتكەن پېتلىيۇرانىڭ قالدۇقلىرى ۋارشاۋادا تۇرۇشلۇق چەت ئەل ئەلچىلەر ئۆمەكلىرى بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، توپىلاڭ كۆتۈرۈشكە تەييارلىق قىلىۋاتاتتى.

توپىلاڭ تەشكىلاتىدىكىلەرنىڭ كۆپىنچىسى جاھىل ئەكسىلئىنقىلابچىلار بولۇپ، پوپ ۋاسلى، ۋېنىنىك شاۋۋېي ۋە پېتلىيۇرانىڭ ئوفىتسېرى كۇرمىنكولار تەشكىلاتنىڭ مەسئۇللىرى ئىدى.

پوپنىڭ ئىككى قىزى، ۋېنىنىكنىڭ ئىنىسى بىلەن دادىسى ۋە شەھەرلىك ئىجرائىيە كومىتېتىغا كىرىپ ئىش باشقۇرغۇچى بولۇۋالغان سامۇتىنالار ئۇلارنىڭ ئاخباراتچىسى ئىدى.

بۇ توپىلاڭنى قوزغاش ئۈچۈن، باندىتلار شايكىلىرىمۇ شەھەر ئەتراپىدىكى ئورمانغا يۆتكەلدى.

جوھراي ۋە باشقا بىرنەچچە بولشېۋىك بۇ توپىلاڭنىڭ

تەپسىلاتىنى بىلىپ بولغانىدى.

جوھراي پۈتۈن كۈچىنى ئۈيۈشتۈرۈپ بۇ ۋەھشىي يىرتقۇچلارنى يوقاتماقچى بولدى.

ۋاقىت بارغانسېرى يېقىنلاپ قالدى. دۈشمەنلەر ئىشنى ئەتە كەچتە باشلاشنى قارار قىلدى.

بولشېۋىكلار بىر قەدەم ئالدىدا مېڭىپ: «بۈگۈن كەچتە قول سالايلى!» دەپ قارار قىلدى.

كەچقۇرۇنلۇقى بىر برونە پويىز گۈدۈكمۇ بەرمەي ئاستا ۋاگونلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش مەيدانىدىن چىقتى. تېلېگراممىلار ئالدىراش نىشانغا يەتكۈزۈلۈۋاتاتتى، جۇم-ھۇرىيەتنىڭ قوغدىغۇچىلىرى دەم ئېلىشنىمۇ ئۇنتۇپ، دەرھال ھەرىكەتكە كېلىپ، باندىتلار ئۇۋىسىنى ۋەيران قىلىشقا تەييارلاندى.

بارلىق ئىتتىپاق ئەزالىرى يىغىلىپ، ناھايىتى مەخپىي ھالدا بەشىنچى پىيادە ئەسكەرلەر مەكتىپىگە توپلاشتى. ھەربىر ئادەم جىمجىتلىقنى ساقلىماقتا ئىدى.

ھەممە ئىش ئۈن- تىنسىز ئورۇنلانماقتا.

جوھراي ئۆلكىلىك ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ رە-ئىسى ئاكىم بىلەن بىللە چوڭ زالغا كەلدى.

ئاكىم ۋەزىيەتنىڭ جىددىيلىكىنى قىسقىچە سۆز-لىدى، ئاندىن كېيىن دۈشمەنلەرنىڭ قوراللىق توپىلى-ڭىنى بۈگۈن كەچتىلا تارمار قىلىش ۋەزىپىسىنى ئو-

رونلاشتۇردى.

جەڭچىلەر قاتار سەپ تارتىشىپ تۇراتتى، جوھراي دىققەتتە تۇرغان سەپكە بىرقۇر كۆز يۇگۇرتۇپ، جىددىي بۇيرۇق بەردى:

— يولغا چىقىڭلار!

ھەرىكەت باشلاندى.

ئۇلار ئالدى بىلەن لىۋۇ كوچىسىنىڭ تۆت كوچا ئېغىزى ئەتراپىنى قورشىۋالدى، ئۇ يەردە دۈشمەنلەرنىڭ قوماندانلىق شتابى بارئىدى.

بىرىنچى زەربە سۇيىقەستچىلەرنىڭ قوماندانلىق شتابىغا مەركەزلەشتۈرۈلدى. بىرىنچى تۈركۈمدىكى قولغا چۈشكەن ھۆججەتلەر دەرھال ئالاھىدە بۆلۈمگە ئېلىپ كېلىندى.

ئۇلار بۇ ھۆججەتلەردىن سۇيىقەستچىلەرنىڭ ئىچىدىكى مۇھىم بىر كىشىنى بايقىدى. شۇنىڭ بىلەن شەھەرنىڭ قوماندانى لېتكى ئۇنى ئۆز قولى بىلەن تۇتقاچى بولدى. ئۇغلى كىچىك لېتكى ئۇنى ماشىنا بىلەن ئاپىرىپ قويدى.

ھەممە ھەرىكەت جىددىي داۋام قىلماقتا ئىدى.

ئاخىرى توپىلاڭ ۋاقتىدا باستۇرۇلدى.

لېكىن بۇ ھەرىكەتتە جۇمھۇرىيەتمۇ ئېغىر بەدەل تۆلىدى. شەھەر مۇداپىئە قوماندانى، پېشقەدەم بولشېۋىك

يان لېتكى قۇربان بولدى.

شۇ كۈنى كېچىسى، پوپ ۋاسلى، ئۇنىڭ ئىككى قىزى ۋە ئۇلارنىڭ بارلىق شېرىكلىرى شىپتوپېكىدا قولغا ئېلىندى.

قورقۇنچلۇق بالايىئاپەت ئۆتۈپ كەتتى.

لېكىن، يېڭى، تېخىمۇ زور بالايىئاپەت بۇ شەھەرگە يەنە تەھدىت سالماقتا، تۆمۈر يول ترانسپورتى پالەچ ھالەتكە چۈشۈپ قالماقتا، ئاچلىق ۋە سوغۇق بارغانسېرى يېقىنلاشماقتا ئىدى.

2

ترانسپورت قىيىنچىلىقى مەسىلىسىنى، ئۆلكىلىك ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ ئەزالىرى ئەستايىدىل مۇزاكىرە قىلىشتى، جوھراي ئىشخانىدىكى چوڭ ئۈستەلدە تۇرغان خەرىتىنى كۆرسىتىپ، كۆز ئالدىكى قىيىن ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلىپ مۇنداق دېدى:

— ھازىرقى ئەھۋال توپىلاڭدىنمۇ يامان بولىۋاتىدۇ!

يولداشلار، بۇنىڭ پەقەت بىرلا چارىسى بار، ئۇ بولسىمۇ ئۈچ ئاي ئىچىدە، بوياركا پويىز ئىستانسىسىدىن ياغاچ كېسىش مەيدانىغىچە يېنىك تۆمۈر يول سېلىشتىن ئىبارەت. ئۇنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى يەتتە چاقىرىم كېلىدۇ. بۇنى يېرىم ئايدا پۈتتۈرۈپ بولۇش

شەرت.

ئۇ ئىنتايىن قەتئىيلىك بىلەن سۆزلىگەچكە گال-لىرى قۇرۇپ ئاۋازى بوغۇلۇپ قالغانىدى.

— بۇنى گورۇنلاش ئۇچۇن، 350 ئىشچى ۋە ئىككى ئىنژېنېر كېرەك. تەييار رېلىسلار ۋە يەتتە پاراۋوز بار. لېكىن بوياركىدا ئىشچىلارغا ياتقۇدەك يەر يوق، پەقەت بىرلا تاشلىنىپ كەتكەن ئورمانچىلىق مەكتىپى بار. ئىشچىلارنى تۈركۈمگە بۆلۈپ ئەۋەتىشكە، ئۇلارنى ھەر ئىككى ھەپتىدە بىر قېتىم ئالماشتۇرۇشقا توغرا كې-لىدۇ. ئاكىم، كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ ئە-زالىرىنى ئەۋەتسەك قانداق؟

ئالدى بىلەن سولومىنكو رايونىدىكى ئىتتىپاق ئەزالىرىنى ۋە شەھەردىكى ئىتتىپاق ئەزالىرىنىڭ بىر قىسمىنى ئەۋەتەيلى.

بۇ ۋەزىپە ئىنتايىن جاپالىق، ئۇ تۆمۈر يولغا ۋە پۈتكۈل شەھەرگە بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك!

بىرلا بۇيرۇق بىلەن، پاۋېل ۋە ئىتتىپاق ئەزالىرى ھەرىكەتكە كەلدى. ئۇلار ھاياتىدىكى ئەڭ سەلتەنەتلىك ئىشنى باشلىدى.

كۈز يامغۇرى كىشىلەرنىڭ يۈزىگە ئۇرۇلاتتى. توپ-توپ قارا بۇلۇتلار بوشلۇقتا ئاستا ئۈزۈپ يۈرەتتى. كەچ كۈز كېلىپ قالغاچقا، ئورماندا دەرەخلەر يالىڭاچلان-

غانىدى، كىچىككىنە ۋوگزال ئورمان ئىچىگە يوشۇرۇن-غانىدى. يېڭى يولنىڭ ئۆلى مۇشۇ يەردىن ئورمانغا قاراپ سوزۇلۇپ باراتتى. يولنىڭ ئەتراپىدا كىشىلەر خۇددى چۇمۇلىلەردەك جىددىي مىدىرلاشماقتا. لاي ـ پاتقاقلار ئاياغ ئاستىلىرىغا چاپلىشىۋېلىپ كىشىنىڭ ئىچىنى سىقاتتى.

يامغۇر خۇددى ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈلگەندەك تامچى-لاپ، توختىماي ياغماقتا ئىدى. مۇزدەك سوغۇق يامغۇر سۈيى كىيىملەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتماقتا ئىدى. لېكىن كىشىلەر ھەر كۈنى تاكى قاراڭغۇ چۈشكەندە ئاندىن ئىشتىن قايتاتتى.

يېڭى يولنىڭ ئۆلى كۈندىن ـ كۈنگە ئۇزىراپ، ئورمانغا ئىچكىرىلەپ كىرمەكتە ئىدى.

ۋوگزالغا يېقىنلا جايدا تاشتىن قوپۇرۇلغان بىر بىنانىڭ قۇرۇق جازىسى قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئىچىدىكى ئېلىپ كەتكىلى بولىدىغانلىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى باندىتلار بۇلاپ كەتكەن بولۇپ، پەقەت ئۆي-نىڭ سېمونتتىن ياسالغان پولىلا قالغانىدى.

ھەر كۈنى كېچىسى تۆت يۈز ئادەم چىلىق ـ چى-لىق ھۆل بولۇپ كەتكەن ۋە لايغا مىلەنگەن كىيىملىرى بىلەن مۇشۇ يەردە ياتاتتى.

بىر ئېغىز مايماق ـ سايماق پەنەركە ئۆي ئاشخانا

ئىدى. ئەتىگەنلىكى ھەممەيلەن چاي ئىچىپ بولۇپ ئىش ئورنىغا كېتىشەتتى، ئۇلارنىڭ ھەركۈنلۈك چۈشلۈك تا-مىقى قۇرۇق سۇدا پىشۇرۇلغان يىسسى پۇرچاق بىلەن بىر يېرىم قاداق قارا بولكا بولۇپ، تولىمۇ ئاددىي ئىدى. شەھەر ئۇلارنى پەقەت مۇشۇنچىلىك يېمەكلىك بىلەنلا تەمىنلىيەلەيتتى.

ئېگىز بوي، ئورۇق ۋە ياشىنىپ قالغان ۋالىرئان نىكودىموۋىچ پاتوشكىن ئۇلارنىڭ تېخنىكى ئىدى. پاكار، سېمىز كەلگەن ۋاكولىنكو ئۇنىڭ ياردەمچىسى ئىدى.

توكارېۋمۇ كېلىپ، خۇلېۋانىڭ ئۆيىدە تۇردى.

قۇرۇلۇش ئەترىتىدىكىلەر قاتمۇقات قىيىنچىلىق-لارنى ئاجايىپ جاسارەت بىلەن يەڭمەكتە ئىدى.

قىيىنچىلىقلار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى تۇغۇلۇپ تۇردى: شىپال تۈگەپ كەتتى، كىچىك پاراۋوزلارنى چوڭ رېمونت قىلىشقا توغرا كېلەتتى.

ئىككىنچى تۈركۈمدىكىلەرنىڭ ئالمىشىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى. لېكىن كېلىدىغانلارنىڭ تېخى دېرىكى يوق ئىدى، بىرىنچى تۈركۈمدىكى ئىشچىلار بولسا ھې-رىپ ھالىدىن كەتكەنىدى.

مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق، توكارېۋ، دۇباۋا، كى-لاۋچىكلارنى شەھەرگە قىيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىشقا ئەۋەتىش قارار قىلىندى.

يامغۇر تېخىچە توختىماي ياغماقتا ئىدى.

پاۋېل يېپىشقاق پاتقاقتىن پۇتىنى خېلى تەستە تارتىۋالدى. ئۇنىڭ ئۆتىكىنىڭ چەمى چىرىپ كەتكەچكە، تاپىنىدىن ئۆتكەن سوغۇق جان جېنىغا بېرىپ تەگمەكتە ئىدى.

مانا ئەمدى ئوبدان بولدى. ئۆتۈكىنىڭ بىر پېيە-نىڭ چەمى پۈتۈنلەي چۇشۇپ قېلىپ مۇزدەك لايغا يا-لاڭ ئايىغى بىلەن دەسسەشكە توغرا كەلدى، بۇ هالدا قانداق ئىشلىگىلى بولىدۇ؟

ئۇ ئۆتۈكىنىڭ چەمىنى پاتقاقتىن ئېلىپ، ئۇنىڭغا ئۈمىدسىز ئۈزگەن هالدا قارىدى ـ دە، ئىككىنچى تىللى-ماسلىقتا قىلغان قەسەمىنى يەنە بۇزدى. ئۇ ئاشخانىغا بېرىپ، ئوچاق ئالدىدا ئولتۇرۇپ، لاي بولۇپ كەتكەن پايتىمىسىنى يايدى ۋە مۇزلاپ كەتكەن پۇتىنى ئوچاقتا سۇندى.

يول ئاسرىغۇچىنىڭ خوتۇنى ئۇدارىكا ئاشخانىدا ياردەمچى بولۇپ ئىشلەۋاتاتتى، ئۇ پاۋېلغا قاراپ قويۇپ، ئۇنىڭ چىشىغا تەگدى:

— بۇ يەرگە نېمىگە كەلدىڭ؟ تاماقنى ساقلاۋاتام-سەن؟ بالدۇر كېلىپ قاپسەن، يىگىت، هۇرۇنلۇق قىلىپ قېچىپ كەلگەنسەن هەقىچان؟ پۇتۇڭنى نەگە تىقىۋاتى-سەن؟ بۇ مۇنچا ئەمەس، ئاشخانا.

— ئۆتۈكۈمنىڭ چەمى ئاجراپ كەتتى، — دېدى پاۋېل ئۆزىنى ئاقلاپ.

ئۇداركا ئۆتۈككە سىنچىلاپ قاراپ:

— مەن سېنى ئىشتىن قېچىپ كەلگەن ھۇرۇن چېغى دەپتىمەن، — دېدى سەل خىجىل بولغاندەك قىلىپ، — بۇ ئاياغنىڭ يامىغۇچىلىكى قالماپتۇ. مەن بىر كونا كالاچ بېرەي، بولمىسا پۇتۇڭ ئۇششۇپ قالىدۇ. ھەي... بۇنچىۋالا ئازاب چەككەن بارمۇ! ئەته ئۆگۈن ئۇششۇك چۈشسە، بۇ ھالدا پۇتىڭدىن ئايرىلىپ قالىسەن؟

ئۇ ئىچى ئاغرىپ، قىڭغىراقنى تاشلاپ قويۇپ چىقىپ كەتتى ـ دە، بىر پەستىن كېيىن ئۇ يەكپاي كالاچ بىلەن بىر پارچە قېلىن ئېلىپ كەلدى.

پاۋېل ئىسسىغان پۇتىغا ھېلىقى قېلىن لاتىنى ئوراپ، كالاچنى كىيىۋېلىپ، يول ئاسرىغۇچىنىڭ خوتۇنىغا مىننەتدارلىق بىلەن قارىدى.

توكارېفلار بىرمۇنچە قورساق كۆپۈكى بىلەن قايتىپ كەلدى.

ئۇ كۆپچىلىككە كۆڭۈلسىز خەۋەرلەرنى يەتكۈزدى.

— نەگىلا بارساڭ ئىشقا سۇس قاراش! ھازىر ئەھۋال ئىنتايىن چاتاق! ئىككىنچى تۈركۈمدىكىلەر تېخىچە يىغىلىپ بولالماپتۇ، ئۇزاققا قالماي يەر توڭلايدۇ، يەر توڭلىغىچە جېنىمىز چىقىپ كەتسىمۇ يولنى پاتقاقلىقتىن

ئۆتكۈزۈشىمىز كېرەك. ئۇنداق بولمىسا، يەر تۇتۇلاپ كەتسە چىشىمىز بىلەن غاجاپمۇ بىرنېمە قىلالمايمىز! بىز ھەرگىز بوششمايلى، غەيرەت قىلىپ ئىشلەيلى! قانداقلا بولمىسۇن، جان پىدالىق بىلەن ئىشلەپ يولنى پۈتتۈرۈشىمىز كېرەك...، — دېدى ئۇ ئۇنىڭ ئاۋازى ئا-دەتتىكىدەك بوغۇق، پەس ئەمەس، بەلكى كۈچلۈك، جا-راڭلىق چىقاتتى.

— بىز بۈگۈن پارتىيە، ئىتتىپاق ئەزالىرى يىغىنى ئۆتكۈزىمىز، پارتىيە، ئىتتىپاق ئەزاسى ئەمەسلەر ئەتە كەتسە بولىدۇ، پارتىيە، ئىتتىپاق ئەزالىرى قالىمىز. مانا بۇ ئۆلكىلىك ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ قارا-رى، — دېدى ئۇ ۋە تۆت قاتلانغان بىرپارچە قەغەزنى پاۋ-كىراتوفقا بەردى.

قاراردا مۇنداق يېزىلغانىدى:

«ئىتتىپاق كومىتېتى مۇنداق بەلگىلىدى: بارلىق كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى ئەزالىرى دا-ۋاملىق ئىش ئورنىدا قېلىپ، بىرىنچى قېتىملىق ئوتۇن توشۇلۇشقا باشلىغاندا ئاندىن ئالمىشىدۇ.

كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى ئۆلكىلىك كو-مىتېتىنىڭ مۇۋەپپەقەت شۇجىسى

رىتا ئوستىنوۋىچ» (ئىمزا)

ئالغىرىدا، بىرنەپەر پۈرسەتپەرەس ئىش ئورنىدىن كەتكەندىن سىرت، قالغانلار يەنىلا بۇ يەردە قالدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە، ئورلىك باندىتلىرى يول ياسا-ۋاتقان ئورۇنغا ھۇجۇم قىلدى.

چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا، جوھراي بىلەن ئاكىم كەلدى، ئۇلار بىر پىلىموت بىلەن بىرنەچچە ساندۇق ئوق ۋە يەنە يىگىرمە مىلتىق ئېلىپ كەلگەنىدى.

ئۇلار ئالدىراپ ئىش ئورنىغا كېلىپ ئەھۋالنى ئۇقتى.

— باندىتلارنىڭ ھۇجۇمى ئىككىنچى مەسىلە. ھا-زىر بىر دۆڭنىڭ يولنى توسۇپ تۇرۇۋاتقانلىقى باشنى قاتۇرۇۋاتىدۇ، — دېدى توكارېپ ۋە گېپى تۈگىمەستىنلا توختاپ قالدى، — قاراڭلار! مەسىلىنىڭ قىيىنلىقى مانا شۇ يەردە. پاتۇشكىن ئىككىمىزلا ئېنىق بىلىمىزكى، ئىشنى ۋاقتىدا پۈتتۈرۈش مۇتلەق مۇمكىن ئەمەس. بى-راق ھەممەيلەن بۇ يولنى پۈتتۈرمەيمۇ بولمايدىغانلىقىنى بىلىدۇ. ئۆزۈڭلار كۆرۈپ تۇرۇپسىلەر، ئىككى ئاي بولدى، تۆتىنچى قېتىم ئالمىشىدىغان ۋاقىتمۇ توشۇپ قالدى، لېكىن ئاساسىي ئەزالار تېخى ئالماشقىنى يوق، يولداشلار ياشلىقىغا ئېلىپلا ئىشلەۋاتىدۇ، دېمىسىمۇ بۇنداق جاپا-لىق ئەمگەكنى ياشلارلا داۋاملاشتۇرالايدۇ. شۇنى بىلىش كېرەككى، ئۇلارنىڭ يېرىمىغا سوغۇق ئۆتۈپ كەتتى. شۇ

يىگىتلەرگە قارىسالا ئىچىلا سىرىلىدۇ... بىرمۇنچە كىشىلەر مۇشۇ يەردە جېنىدىن جۇدا بولىدىغاندەك قىلىدۇ.

يويىز ئىستانسىسىدىن تارتىپ بىر كىلومېتىرچە كېلىدىغان ئارىلىقتا تۆمۈر يول ياسىلىپ بولدى. ئۇنىڭ نېرىسىدا بىر يېرىم كىلومېتىرچە كېلىدىغان جايغا شىپال ياتقۇزۇلۇپ بولدى. ئۇنىڭدىنمۇ نېرىدا، ھېلىقى دۆڭنىڭ يېنىغىچە تۈزلەنگەن يول سوزۇلۇپ ياتاتتى.

بۇ يەردە پانكىرتوپنىڭ بىرىنچى قۇرۇلۇش ئەترىتىدىكى قىرىق كىشى شىپال قويۇۋاتاتتى.

ياشىنىپ قالغان ئۇزۇن ساقاللىق بىر كىشى شىپال ياتقۇزۇلۇشقا ئىنچىكىلىك بىلەن قوماندانلىق قىلىۋاتاتتى. ئۇ 54 ياشلىق ئىشچى لاگۇتىن ئىدى. ئۇ بۇ يەردە شىپال ياتقۇزۇش تېخنىكىسىنى بىلىدىغان بىردىنبىر ئادەم ئىدى. ئۇ ھەر قېتىمقى ئادەم ئالماشتۇرۇشتا ئۆز ئىختىيارى بىلەن قالاتتى. مانا ھازىر تۆتىنچى قېتىم ئالماشقانلار بىلەن بىللە ئىشلەۋاتاتتى. شۇڭا بۇ پارتىيىسىز كىشىگە ھەممەيلەن ھۆرمەت قىلاتتى.

— ئۆزۈڭلار دەپ بېقىڭلارچۇ، مەن قانداقمۇ سىلەرنى تاشلاپ كېتەلەيمەن؟ مەن كەتسەم شىپالارنى بۇزۇپ قويىسىلەر. بۇ يەردە مېنىڭدەك ئىشقا كۆزى

پىشقان ۋە تەجرىبىلىك ئادەم بولىۋشى كېرەك...» — دەيتتى ئۇ ھەرقېتىم ئادەم ئالمىشىدىغان چاغدا مۇلا-يىملىق بىلەن ئۆزىنىڭ قېيقىلىشىنىڭ سەۋەبىنى چۈ-شەندۈرۈپ.

جوھرايىلار ئىشلەۋاتقانلارنىڭ يېنىغا كەلدى. ئاكىم پانكىراتوپنى ئارانلا تونۇدى. ئۇ ئوبدانلا جۈدەپ، ياڭاق سۆڭەكلىرى چوقچىيىپ چىقىپ قالغانىدى.

— ئۇھۇ، ئۆلكىنىڭ كاتتىلىرى كېلىپ قاپتى-غۇ! — دېدى پانكىراتوپ ئىسسىق ۋە لاي قولىنى ئا-كىمغا سۇنۇپ.

ئىشچىلار ئىشتىن توختىدى. ئاكىم ئەتراپىتىكى چىرايى تاتىرىپ، جۈدەپ كەتكەن كىشىلەرگە قارىدى.

جوھرايىلار بوياركا پويىز ئىستانسىسىدىن تۆت يې-رىم كىلومېتىر يىراقلىقتىكى ھېلىقى دۆڭگە باردى. يول ياسىغۇچىلار قاتتىق تىرىشىپ ئىشلەۋاتاتتى. ئۇلار يولنى توراپ تۇرىۋۋاتقان دۆڭنى يېرىپ يول ئالماقتا ئىدى.

پاتوشكىن خاتىرە دەپتىرىگە رەقەملەرنى يازماقتا ئىدى. ئىش ئورنىدا يالغۇز شۇلا قۇرۇلۇش تېخنىكى ئىدى، يەنە بىرى باندىتلارنىڭ قولىدا ئۆلگەندىن كۆرە قانۇن ئالدىدا جاۋاب بېرىشنى ئەۋزەل كۆرۈپ، بۇرۇنلا شەھەرگە تىكىۋەتكەنىدى.

بىردەمدىن كېيىن، پاتوشكىن ئالدىدا تۇرغان خو-

موتوفقا بۇرۇلۇپ پىچىرلىدى:

— يېرىم ئاي ۋاقىت ئىچىدىلا بىز بۇ دۆڭنى يېرىپ ئۆتۈپ بولۇشىمىز كېرەك، يەر ئاللىقاچان توڭلاپ كەتتى.

خوموتوف بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئاچچىقلاندى:

— بەلگىلەنگەن سۈرۈككە 25 كۈن قالغان تۇرسا، بۇ دۆڭنى يېرىشقىلا يېرىم ئاي كەتسە، خاتا ھېسابلاۋاتمىغانسىز؟

— مەن ئۆز ئۆمرۈمدە بۇنداق شارائىتتا يول ياساپ باقمىغان، بۇنداق ئادەملەر بىلەنمۇ يول ياساپ باقمىغان! ئېھتىمال خاتا مۆلچەرلەپ قويغان بولۇشۇم مۇمكىن، ئىلگىرىمۇ ئىككى قېتىم خاتا قىلغانمەن، — دەپ جاۋاب بەردى پاتوشكىن.

بۇ چاغدا جوھرايلار ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى. دۆڭنىڭ يانباغرىدا ئىشلەۋاتقانلارنىڭ ئۇلارغا كۆزى چۈشتى.

پاۋېل پەسكە قاراپ ئۇچقاندەك يۈگۈردى. جوھراي باشقىلارغا قارىغاندا ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاقراق قول سىقىشىپ كۆرۈشتى.

جوھراي بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر چۈشۈپ پارقىراپ تۇرغان گۈرجەكلەرگە، ئېگىشىپ ئىشلەۋاتقان كىشىلەرگە قاراپ، ئاكىمغا ئاستا پىچىرلىدى:

— ئامىنۋى يىغىن ئاچمايلى، بۇ يىگىتلەرنى سە-

پەرۋەر قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىكەن. توكارېف توغرا دەيدۇ؛ ئۇلارغا قارىسا راستتىنلا ئادەمنىڭ ئىچى سىيرىلىدىكەن. ياشلىق دېگەن بىباھا گۆھەر ئەمەسمۇ؟ پولات مانا مۇشۇنداق تاۋلىنىدۇ ـ دە!

ئۇنىڭ كۆزلىرى ئاپىرىن ئوقۇش، كۆيۈنۈش ۋە ئىپتىخارلىق ھېسسىياتى بىلەن تولدى.

مانا مۇشۇ يىگىتلەر، تېخى يېقىندىلا، ئەكسىلئىنقىلاۋىي توپىلاڭنىڭ ھارپىسىدا، مىلتىق تۇتۇپ جەڭگە قاتناشقانىدى. مانا ئەمدى ئۇلار ئورتاق ئارزۇنى قەلبىگە پۈكۈپ، پولات رېلىسنى — پولاتتىن ياسالغان قان تومۇرنى ياغاچ ماتېرىياللىرى مەنبەسىگە يەنى ئىسسىقلىق ۋە ھاياتنىڭ بۇلىقىغا يەتكۈزۈشكە باتۇرلۇق بىلەن تىرىشماقتا.

جوھراي دۆڭگە بىر قارىۋېتىپ ئاخىر بىر چارە تاپتى: جوھراي ھەربىي رايونغا بىر تۈەن ئادەم ئەۋەتىپ، باندىتلارنى يوقىتىشىپ بېرىش، شۇنىڭ بىلەن بىللە بىر برونە پويىز بىلەن بىرنەچچە پارتلاتقۇچنى ئەۋەتىش توغرىسىدا تېلېفون بەردى. ئاندىن كېيىن يول ياسىغۇچىلارنى ئورۇنلاشتۇردى.

يىغىندا جوھراي سۆز قىلدى:

— ھازىردىن تارتىپ بىز ئۇرۇش ۋاقتىدىكى ھالەتكە ئۆتىمىز. پارتىيە ئەزالىرىدىن بىر ئالاھىدە ئوتتۇرا

ئەترەت تەشكىللىنىدۇ، بۇ ئوتتۇرا ئەترەتنىڭ باشلىقلى- قىنى دۇباۋا ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ. يول ياسىغۇچى ئالتە ئەترەتنىڭ ھەربىرى بىر بۆلەك جاينى ھۆددىگە ئالىدۇ، پۈتكۈل قۇرۇلۇشنى 1 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن بۇرۇن پۈتتۈرۈش لازىم.

ھەرقايسى ئەترەتلەرنىڭ باشلىقلىرى تەيىنلەندى: بىرىنچى ئەترەتكە پانكۇاتوف، ئىككىنچى ئەترەتكە دۇباۋا، ئۈچىنچى ئەترەتكە خۇموتوف، تۆتىنچى ئەترەتكە لاگۇ- تىن، بەشىنچى ئەترەتكە كورچاگىن، ئالتىنچى ئەترەتكە ئوكونىپ تەيىنلەندى. قۇرۇلۇشقا توكارېپ ئومۇمىي جە- ھەتتىن مەسئۇل بولىدىغان بولدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە، قىسىمدىكىلەر كەلدى، ھېلىقى دۆڭ بىردەمدىلا پارتىلىتىپ تۈپتۈز قىلىۋېتىلدى.

جوھراي كەتكەندىن كېيىن، ئەترەتلەر ئارا لەۋھە تالىشىش مۇسابىقىسى ئومۇمىيۈزلۈك باشلىنىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، شەھەر ئىچىدىكىلەرمۇ تۆمۈر يول قۇرۇلۇشىغا پۈتۈن كۈچى بىلەن ياردەم بېرىپ، رايونلۇق كومىتېتتىكىلەرنى ئەۋەتتى، تۆمۈر يول تېخنىكومىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىنى ئەۋەتتى. يېڭى خاسىلار بوياركىغا ئۈزلۈكسىز كېلىپ تۇردى. بۇنىڭ بىلەن قۇرۇلۇشنىڭ سۈرئىتى زور دەرىجىدە تېزلەشتى.

مانا مۇشۇ جاپالىق يول قۇرۇلۇشى مەيدانىدا پاۋېل

تاساددىپىلا تونە بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى.

ئەھۋال مۇنداق بولغانىدى: بىر پويىزنىڭ يېقىل-غۇسى يېتىشمەي، پاۋېللار ئىشلەۋاتقان ئىستانسىدا توختاپ قالدى. نەتىجىدە پويىز خادىملىرى پويىز ئىس-تانسىسى دائىرىلىرى بىلەن كېلىشىپ، ئۇلارنىڭ ئوتۇ-نىنى ئىشلىتىدىغان، لېكىن ئۇنىڭ بەدىلىگە پويىزدىكى ھەممە ئادەم چۈشۈپ يولدىكى قارنى تازىلاپ بېرىدىغان بولدى.

شۇنىڭ بىلەن پويىزدىكى نەچچە يۈز يولۇچى پو-يىزدىن چۈشتى، ئۇلاردىن يۈز كىشى پاۋېلنىڭ ئىشقا سېلىشىغا تەقسىم قىلىپ بېرىلدى.

پاۋېل بېشىغا دېڭىز ئىتىنىڭ تېرىسىدىن تىكىل-گەن تۇماق كىيگەن بىر ئايالنىڭ يېنىغا كەلگەندە تې-ڭىرقاپ تۇرۇپلا قالدى. چۈنكى بۇ ئايال دەل تونە ئىدى!

جۇل-جۇل كىيىم كىيىۋالغان بۇ ئادەمنىڭ پاۋېل ئىكەنلىكىنى ئۇمۇ تەسلىكتە تونۇدى!

بۇ چاغدا پاۋېلنىڭ ئۇچىسىدا جۇل-جۇل كىيىم، پۇتلىرىدا يەكپاي ئاياغ، بويىندا كىرلىشىپ كەتكەن لۆڭگە ئوراقلىق بولۇپ، يۈزلىرىمۇ ئۇزاقتىن بۇيان يۇ-يۇلمىغانىدى.

پەقەت ئۇنىڭ كۆزلىرىلا ئىلگىرىدەك چاقناپ تۇ-راتتى.

جاھان نە قەدەر ئۆزگەرگەن ـ ھە!

تونە يېقىندا توي قىلغانىدى، ئەمدى ئېرى بىلەن بىللە بىر چوڭ شەھەرگە كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئېرى ئۇ يەردىكى تۆمۈر يول باشقۇرۇش ئىدارىسىدە مۇھىم خىزمەتتە ئىدى. بالىلىق دەۋرىدىكى سۆيۈملۈكى بىلەن مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئۇچرىشىپ قېلىشنى پۈتۈنلەي ئويلاپ باقمىغانىدى!

ئۇ راستتىنلا پاۋېلغا قول بېرىشكىمۇ خىجىل بولدى. پاۋېلنىڭ بۇنچىۋالا قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقى ئۇنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلدى. قارىغاندا بۇ ياش ئوت ياقار شۇ كەمگىچە توپا قېزىشتىن باشقا چوڭراق ئىش قىلالماپتۇ.

تونە ئىككى مەڭرى چوغدەك قىزىرىپ نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرۇپ قالدى.

كەچقۇرۇن كىشىلەر ئىشتىن چۈشۈپ، ئىستانسىغا قايتىشتى.

تونە پاۋېل بىلەن ھەممىنىڭ كەينىدە ماڭدى.

پاۋلۇشا، ياخشىمۇسەن؟ — دېدى تونە ئۇنىڭ بىلەن قاتار مېڭىپ، — راستىنى ئېيتسام، سېنىڭ بۇنداق ئەھۋالدا ئىكەنلىكىڭنى ئويلاپمۇ باقماپتىمەن. ساڭا ھۆكۈمەتتە توپا قېزىشتىن ياخشىراق ئىش تېپىلمىدىمۇ؟ مەن سېنى ئاللىقاچان بىرەر كومىسسار ياكى كومىسسارغا

ئوخشاش باشلىق بولغاندۇ دەپتىكەنمەن. تۇرمۇشۇڭ نېمە ئۈچۈن شۇنچىۋالا ئېچىنىشلىق...

پاۋېل توختاپ قالدى، ئۇ تونەگە ھەيران بولۇپ قاراپ:

— مەنمۇ سېنى بۇنچىۋالا... تېتىقسىزلىشىپ كېتەر دەپ ئويلىماپتىكەنمەن، — دېدى.

تونە قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتتى.

— قوپاللىقىڭنى تېخىچە تاشلىماپسەن - دە! — دېدى.

پاۋېل چولڭ - چولڭ قەدەم تاشلاپ نېرىراق بېرىپ:

— يوقسۇ، يولداش تومانوۋ، راستىنى ئېيتسام، مېنىڭ قوپاللىقىم سېنىڭ ئەدەپلىكلىكىڭدىن يۈز ھەسسە ياخشى! مېنىڭ تۇرمۇشۇمدىن غەم قىلمىساڭمۇ بولىدۇ. مېنىڭ تۇرمۇشۇم ناھايىتى جايىدا. شۇڭىنىسى، سېنىڭ تۇرمۇشۇڭ مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇمدىكىدىنمۇ بەتتەررەك ئىكەن! ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا خېلى ياخشى ئىدىڭ، ئۇ چاغدا ئەقەللىيسى بىرەر ئىشچىغا قول بېرىشكە جۈرئەت قىلالايتتىڭ. ئەمدىچۇ، پۈتۈن ۋۇجۇدىڭدىن نافتالىن پۇراپ تۇرىدۇ. راستىنى ئېيتسام، ئىككىمىز ئوتتۇرىسىدا ئەمدى قىلىشقۇدەك بىرەر يېرىم ئېغىز ئورتاق گېپىمىزمۇ قالماپتۇ، — دېدى - دە، يوغان قەدەم تاشلاپ كېتىپ قالدى.

12 ـ ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا، يول قۇرۇلۇشى ئەترەتىدە كىرزىس پەيدا بولۇپ، ئىشچىلار كەينى ـ كەينىدىن ئاغرىپ يېتىپ قالدى.

كېچە ـ كۈندۈز ئاززۇ قىلغان ئوتونغا ئېرىشىشكە ئازلا قالغانىدى، لېكىن يولنىڭ ياسىلىش سۈرئىتى بىردىنلا ئاستىلاپ قالدى. كىزىس دەستىدىن ھەركۈنى ئون نەچچە كىشى سەپتىن چىقىپ، شەھەرگە داۋالاشقا ئەۋەتىلەتتى.

بۇ چاغدا باندىتلارمۇ كېلىپ ھۇجۇم قىلىپ، ئىش ئورنىغا ئېغىر زىيان سالدى. بۇ قېتىمقى ھۇجۇمدا كىلاۋچىك چېپىپ ئۆلتۈرۈلدى، قۇرۇلۇشنىڭ باش مەسئۇلىمۇ ئېغىر يارىلاندى.

رىتانىڭ خاتىرىسىگە مۇنۇلار يېزىلغانىدى:

«12 ـ ئاينىڭ 25 ـ كۈنى.

توكارىېپ ۋە باشقا يارىدارلار ئېلىپ كېلىنىپ، دوختۇرخانىغا جايلاشتۇرۇلدى. توكارىېپ تېخىچىلا ھوشسىز ياتىدۇ.

پارتكوم بىلەن بىز بويياركىدىن كەلگەن تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالدۇق، ئۇنىڭدا:

«باندىتلارنىڭ ھۇجۇمىغا جاۋاب بېرىش ئۈچۈن، بىز يىغىنغا قاتناشقان يېنىك تۆمۈريول قۇرۇلۇشچىلىرى

«سوۋېت ھاكىمىيىتىنى قوغدايلى، نامىلىق بىرونە پو-يېزنىڭ ۋە ئاتلىق ئەسكەرلەر تۈمەنىنىڭ بارلىق كوماند-ئىر - جەڭچىلىرى بىلەن بىللە، سىلەرگە كاپالەت بې-رىمىزكى، بىز بارلىق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، 1 - ئاينىڭ 1 - كۈنىدىن بۇرۇن گوتۇننى شەھەرگە يەتكۈزۈپ بېرىمىز. بىز پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن بارلىق جاپامۇ-شەققەتلەرنى يېڭىپ ۋەزىپىنى تاماملاشقا بەل باغلىدۇق! يىغىن رەئىسى كورچاگىن، خاتىرىلىگۈچى بېرزىن.» دەپ يېزىلغانىدى.

پاۋېلغىمۇ كىزىك يۇقۇپ، ئاخىر ئىش ئورنىدا يې-قىلدى.

دوختۇرنىڭ تەكشۈرۈش نەتىجىسى مۇنداق بولدى:

«كېزىك ھەم ئىچىر ئۆپكە ياللۇغى بىلەن ئاغرى-غان. تېمپېراتۇرىسى° 41.5 . رېماتىزم بىلەن بويىنىدىكى غەلۋىرەك ھېچقانچە گەپ ئەمەس. پەقەت ئۆپكە ياللۇغى بىلەن كىزىكنىڭ ئۆزىلا ئۇنى ئۇ دۇنياغا ئۇزۇتالايدۇ.»

پانكىراتوف بىلەن دۇباۋالار پاۋېلنى پۈتۈن كۈچى بىلەن قۇتقۇزۇشقا تىرىشتى. ئۇلار پاۋېلنى شىپتۇپكاغا ئېلىپ كېتىشنى ئۇنىڭ يۇرتدىشى ئالىيۇشقا كوخانىس-كىغا تاپشۇردى.

خولىيۋا ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى بېسىقتۇرۇش خىزمىتىنى ئىشلەۋاتقان دوستلىرىغا تېلېفون بېرىپ،

ئۇلاردىن پاۋېلغا ئوبدان قاراشنى تەلەپ قىلدى.

پويىز تۆمۈر يول ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان بە
ئىستانسىغا كەلگەندە، ۋاگوندىن ئاق سېرىق چاچل
بىر ياشنىڭ جەسىتى چۈشۈرۈلدى.

ئىستانسىدىكى خىزمەتچى خادىملار ئۇنى پاۋېل د
ئويلاپ، ئىش ئورنىغا تېلېفون بېرىشتى.

بوياركىدىن يەنە ئۆلكىلىك كومىتېتقا قىسقىچ
تېلېگرامما بېرىلىپ، پاۋېلنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى مەل
قىلىندى.

قۇرۇلۇش ۋەزىپىسى ۋاقتىدا تاماملىنىپ، تەبرد
لەش يىغىنى ئۆتكۈزۈلدى. ئۇنىڭغا رىتا قاتناشقانىدى.
پاۋېلنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلاپ قاتتىق قايغۇردى.
پاۋېلنىڭ ئۆلۈمىدىن ئۆزىنىڭ قەلبىگە يوشۇرۇنغان ە
قىقىي مۇھەببەتنىڭ بارلىقىنى ھېس قىلدى.

ئۇ قاتتىق يىغلىدى.

ئۇزۇن ئۆتمەي، تەشكىل رىتانى ئۇكرائىنا كومە
نىستىك ياشلار ئىتتىپاقى مەركىزىي كومىتېتە
ئىشلەشكە ئورۇنلاشتۇردى.

3

كىزىك پاۋېلنى ھالاك قىلالمىدى.

پاۋېل تۆتىنچى قېتىم ئۆلۈم ئۈستىدىن باتۇرل

ەن غالىب كەلدى.

پاۋېل كارىۋاتتا تويتوغرا بىر ئاي ياتتى! قىش
تىپ باھار يېتىپ كەلدى. پاۋېلنىڭ سالامەتلىكى
تا ـ ئاستا ئەسلىگە كەلدى. لېكىن ئۇنىڭ بەدىنىدە
قا كېسەل يوشۇرۇنۇپ تۇراتتى. بىر كۈنى، ئۇ باغدا
يلە قىلىپ يۈرگىنىدە، ئۇشتۇمتۇت ئومۇرتقا سۆڭىكى
تىق ئاغرىپ يىقىلىپ چۈشتى. ئەتىسى دوختۇر تەك-
رۈپ كۆرۈپ ئۇنىڭ ئومۇرتقا سۆڭىكىدە بىر چوڭقۇر
مانىنىڭ بارلىقىنى بايقىدى.

بۇ پاۋېلغا رونو شەھىرىدىكى جەڭدىن قېپقالغان
سەللىك ئىدى، مانا بۇنىڭ تۇنۇگۇن تۇنجى قېتىم
رىشى ئىدى.

دوختۇر ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلدى ھەم ئۇنىڭدىن
سىرىدى. چۈنكى بۇ ياخشى ئالامەت ئەمەس ئىدى.

بىر كۈنى، پاۋېل ئارتيومنى يوقلاپ باردى، ئۇ توي
لغان بولۇپ، ھال ـ ئوقىتىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكى
رۇنۇپ تۇراتتى. پاۋېل بىردەم تۇرۇپ چىقىپ كەتتى.
خىيال بىلەن كېتىپ باراتتى. يۈرتىنىڭ ھەممە نې-
سى ئۇنىڭغا يىقىملىق تۇيۇلاتتى.

ئۇ ئورمانلىققا كەلدى. ھېلىقى ۋالە دارغا ئېسىل-
ن جايدا بىردەم سۈكۈتتە تۇردى، ئاندىن قۇربانلار
ىرستانلىقىغا چىقتى.

قەبرىلەرگە ئارچا شاخلىرىدىن قىلىنغان گۈلچەمبەرەكلەر قويۇلغان بولۇپ، جىمجىت ھەم سۈرلۈك كۆرۈنەتتى.

بۇ يەر بۇ كىچىك شەھەرنىڭ چېتى ئىدى، يارنىڭ ئۈستىدە ئېگىز ئۆسكەن قارىغايلار قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى، سايىنىڭ يانباغرى ياپيېشىل ئوت چۆپلەر بىلەن پۈركەلگەنىدى.

ئويغانغان زېمىندىن كۈچلۈك باھار ھىدى دىماغقا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى.

مانا مۇشۇ يەردە ئىنقىلابىي قۇربانلار مەڭگۈلۈك ئۇيقۇدا ياتاتتى... ئۇلار پارلاق كەلگۈسى ئۈچۈن قۇربان بولدى؛ ئۇلار ئۆز ھاياتى بەدىلىگە خەلققە بەخت كەلتۈردى...

پاۋېل شەپكىسىنى ئاستا بېشىدىن ئالدى. ئۇنىڭ قەلبىنى چەكسىز قايغۇ ـ ھەسرەت ۋە چوڭقۇر سېغىنىش ھېسسىياتىغا تولدى....

ئادەم ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك نەرسە ھايات. ئۇ ئادەمگە بىر قېتىملا كېلىدۇ. ئادەم ئۆز ھاياتىنى شۇنداق ئۆتكۈزۈش كېرەككى، ئۆتكەن ھاياتىنى ئەسلىگەندە، يىللار مەنىسىز ئۆتۈپ كېتىپتۇ، دەپ ئېچىنمايدىغان بولسۇن؛ تۇرمۇشتا چاكىنا ئىشلارنى قىلىپ قويۇپتىمەن، دەپ خىجىل بولمايدىغان بولسۇن؛ ئۆلۈش

ئالدىدا، ئۇ: «مەن پۈتكۈل ھاياتىمنى ۋە كۈچ ـ قۇۋۋىتىمنى دۇنيادا ئەڭ ئۇلۇغۋار ئىشقا ــ ئىنسانىيەتنىڭ ئازادلىقى يولىدىكى كۈرەشكە بېغىشلىدىم» دېيەلىسۇن.

ئادەم ھەربىر مىنۇتنى قولدىن بەرمەي، مۇكەممەل كۈن كەچۈرۈشى كېرەك، چۈنكى كۈتۈلمىگەن بىرەر كېسەل ياكى پاجىئەلىك بىرەر ھادىسە ھاياتنى ئۈشتۈمتۈت توختىتىپ قويۇشى مۇمكىن.

پاۋېل شۇ خىياللار بىلەن قۇربانلار قەبرىستانلىقىدىن كەتتى.

پاۋېل سۆيۈملۈك ئانىسى بىلەن خوشلىشىپ، ئۆلكىلىك ئىتتىپاق كومىتېتىغا قايتتى.

ئۇنى ئۆلۈپ كەتتى دەپ، ئىتتىپاق ئەزالىقىنى بىكار قىلىشقانىدى. لېكىن ئۇ ئۆلمىدى. ئۇ شۇجى نېژدانوفنىڭ ياردىمى بىلەن، قايتىدىن ئىشقا كىرىشتى.

ئۇ ئۆزى كەتكەندىن كېيىنكى ئەھۋاللارنى ئۇقتى، جوھراي يۆتكىلىپ كېتىپتۇ، رىتامۇ كېتىپتۇ، پانكىراتوف، ئوكونېف، ئولگا يولىنىۋالار بار ئىدى. پاۋېل يەنە چوڭ كوللېكتىپ تۇرمۇشقا قايتىپ كەلدى.

سولومىنكودا رايونلۇق كومىتېتىنىڭ شۇجىسى تۆمۈرىيول ئىشچىلار كۇلۇبىنىڭ يىغىنىنى ئۆتكۈزۈپ، پاۋېل كورچاگىننىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى قارشى ئالدى.

يىغىندا پاۋېل سۆز قىلدى:

— قەدىرلىك يولداشلار! دوستلار! مەن يەنە سىلەرنىڭ ئاراڭلارغا قايتىپ كەلدىم، بىز ئەمدى بىرلىكتە جەڭ قىلىدىغان بولدۇق! مەن بىرمۇنچە قەدىناس دوستلىرىمنى كۆردۈم، بىزنىڭ سولومىنكو رايونىمىزدا يېڭى ئىتتىپاق ئەزالىرى ئۆچتىن بىر ھەسسە كۆپىيىپتۇ... بۇ دۇنيادا ياشىغان ئىكەنمىز، نى-نى ئىشلارنى قىلالايمىز، مۇشۇنداقمۇ چاغدا مەن قانداقمۇ ئۆلۈپ كېتەي؟

پاۋېلنىڭ كۆزلىرىدىن ھاياجانلىق نۇرلىرى چاقناپ، چىرايىدا بەخت كۈلكىسى جىلۋىلەندى.

رايونلۇق كومىتېتنىڭ شۇجىسى توكارېپ كەلدى، ئۇ پاۋېلنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇش بولدى.

يىغىندىكى 80% كىشى پاۋېلنىڭ كونا دوستلىرى ئىدى، پاۋېلنىڭ سۆزىدىن كېيىن پۈتۈن مەيداندا ئالقىش ساداسى ياڭرىدى.

شۇ يەردە ئولتۇرغان ناله بىلەن ئاننارلار تېخىمۇ خۇشاللىقتا چۆمۈپ، پاۋېلنىڭ قولىنى چىڭ سىقتى.

كۈنلەر ئۇچقاندەك تېز ئۆتمەكتە ئىدى.

پاۋېل زاۋۇتتا رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئۆتىمىدى، بەلكى سېختا توك ئىشچىسىنىڭ ياردەمچىسى بولۇپ ئىشلىدى.

زاۋۇتتىكى سېختا، پاۋېل كۆپچىلىكنى باشلاپ،

چولۇق تازىلىق قىلىپ، زاۋۇتنىڭ ئىچىنى تازىلاپ، ماشىنىلارنى سىرلاپ، بىرھەپتە ئىچىدە سېخنى يېپيېڭى تۇسكە كىرگۈزۈۋەتتى. بۇنى كۆرگەن زاۋۇتنىڭ باش ئىنژېنېرى ستىرىژ بىلەن زاۋۇت ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ شۇجىسى سوۋېتايېف ھەيران قالدى.

ئىتتىپاق شۇجىسى شۇېتايېف پاۋېل مېنىڭ ئورنۇمنى تارتىۋالدۇ، دەپ ئۇنىڭدىن گۇمان قىلاتتى. لېكىن ئۆزى بولسا زاۋۇتقا كېلىپلا ھەممە ھوقۇقنى قولغا ئېلىۋېلىپ، ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ئىش قىلدى. ئۇنىڭ ھەممىگە چات كېرىۋالغۇسى كېلەتتىيۇ، ئەمەلگە ئاشۇرالمايتتى.

زاۋۇتتا قارىماققا ئانچە ئېغىر ئەمەستەك كۆرۈنگەن بىر ئىش يۈز بەردى. لېكىن ئۇ پۈتكۈل كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى تەشكىلىنىڭ بىر خىللا كېتىۋاتقان تىنچلىقىنى ئۆزگەرتىۋەتتى.

ئىتتىپاق ياچېيكىسىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى فېدىن ئىشلەۋېتىپ، قىممەت باھالىق بىر بۇرغىنى سۇندۇرۇپ قويدى. شۇنىڭ بىلەن سېخ مۇدىرى يۇقىرىغا مەلۇم قىلىپ ئۇنى ئىشتىن بوشىتىشنى تەلەپ قىلدى، چۈنكى بۇ ئىش مەسئۇلىيەتسىزلىكتىن كېلىپ چىققانىدى.

پاۋېل فېدىننى ئىتتىپاقتىن چىقىرىۋېتىشنى قەتئىي تەلەپ قىلدى، سۇېتايېف بولسا ھەممىلا ئىشتا

پاۋېل بىلەن قارشىلىشىپ، قولىدىكى هوقۇقتىن پايدىلىنىپ پاۋېلنى باسماقچى بولدى.

پاۋېل ئەستائىدىل ئويلىنىپ، ئۆزىنىڭ ئويى ۋە تەكلىپىنى ئوتتۇرىغا قويدى:

— فېدىنىنىڭ ئىشى پەقەت بىر سىگنالدىنلا ئىبارەت، خالاس، ئاساسىي مەسىلە تېخى فېدىنىنىڭ مەسىلىسىلا ئەمەس. تۇنۇگۇن مەن بىرنەچچە رەقەمنى توپلىدىم، — ئۇ يانچۇقىدىن بىر خاتىرە دەپتەرنى ئالدى، — مەن بۇ رەقەملەرنى يوقلىما قىلغۇچىدىن ئالدىم، دىققەت بىلەن ئاڭلاڭلار: ئىتتىپاق ئەزالىرىنىڭ 23 پىرسەنتى ئىشقا بەش مىنۇتتىن ئون بەش مىنۇتقىچە كېچىكىدىكەن. ئىتتىپاق ئەزالىرىنىڭ يەتمىش پىرسەنتى هەرئايدا بىر كۈندىن ئىككى كۈنگىچە ئىشقا كەلمەيدىكەن. ئىتتىپاق سىرتىدىكى ياشلاردىن سەۋەبسىز ئىشقا كەلمەيدىغانلار پەقەت 14 پىرسەنتتىنلا تەشكىل قىلىدىكەن.

بۇ رەقەملەر هەممە نېمىدىن يامان. مەن يەنە مۇنداق رەقەملەرنىمۇ يېزىۋالدىم: پارتىيە ئەزالىرىدىن هەرئايدا ئىشقا بىركۈندىن سەۋەبسىز كەلمەيدىغانلار تۆت پىرسەنتنى، ئىشقا كېچىكىپ كېلىدىغانلارمۇ تۆت پىرسەنتنى تەشكىل قىلىدىكەن... بۇنىڭدىن شۇنداق خۇلاسە چىقىرىشقا بولىدۇكى، ئىتتىپاق ئەزالىرى ئىشتا پارتىيە

ئەزالىرى بىلەن پارتىيە سىرتىدىكى ئوتتۇرا ياشلىقلارغا يېتەلمەيدىكەن!

بۇ ئىنتىزام جەھەتتىكى چوڭ ئىللەت. مەن فې-دىنىنى ئىتتىپاقتىن چىقىرىشنى تەكلىپ قىلىمەن. ئۇنىڭ ئىشىنى تام گېزىتكە چىقىرىش، شۇنداقلا بۇ رەقەملەرنىمۇ ئېلان قىلىش كېرەك... ئىشچىلاردىن 60 كىشى تۆمۈر يول قۇرۇلۇشىغا قاتناشقان، مانا بۇلار ئە-شەنچلىك كۈچ، قۇدرەتلىك ئارقا تىرەك. بىز چوقۇم يۇقىرىدىكىدەك ئەھۋالنى تۈپتىن ياخشىلىشىمىز كې-رەك.

ئادەتتە ئېغىر بېسىق پاۋېل بۈگۈن ئۆزىنى تۇتالماي سۆزلەپ كەتتى.

ئاخىر پارتكومنىڭ تەستىقى بىلەن، فېدىن ئىت-تىپاقتىن چىقىرىلدى، ئىنتىزام يېڭىۋاشتىن بەلگى-لەندى، سۇېتايېف قاتتىق تەنقىد قىلىندى. شۇنىڭ بى-لەن بىللە پاۋېل ئىتتىپاق كومىتېتى سىياسىي تە-لىم ـ تەربىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىقىغا تەيىنلەندى.

ھەقىقىي كۆڭۈللۈك تۇرمۇش پاۋېلغا ھەمراھ بول-ماقتا ئىدى.

4

ئارىدىن بىر ھەپتە ئۆتتى.

پارتكوم ئىشخانىسى جىمجىت بولۇپ. كىشىلەر ئاللىبۇرۇن كېتىشكەنىدى. يالغۇز توكارېفلا ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ يېڭى ھۆججەتلەرنى كۆرۈۋاتاتتى.

سىرتتا بىرى ئىشىكنى چەكتى.

— كىرىڭ! — دەپ ئىجازەت بەردى توكارېف.

پاۋېل كىرىپ كەلدى. ئۇ تولدۇرۇپ بولغان ئىككى پارچە ئانكىتنى توكارېفنىڭ ئالدىغا قويدى.

— بۇ نېمە؟

— تاغا، مەن مەسئۇلىيەتسىزلىك ھادىسىسىنى تۈگەتمەكچىمەن، مېنىڭچە بۇنىڭ ۋاقتى بولۇپ قالدى. ماقۇل كۆرسىڭىز، مېنى قوللاڭ.

توكارېف ئۈنچىقماي قەلەمنى قولىغا ئالدى.

ئۇ پاۋېلنى روسىيە كومپارتىيىسىنىڭ كاندىدات ئەزالىقىغا تونۇشتۇرغۇچىنىڭ پارتىيە ئىستاژى دېگەن كاتەكچىگە جىددىي ۋە كەسكىنلىك بىلەن «1903 ـ يىل» دەپ يېزىپ ئۆزىنىڭ ئىمزاسىنى قويدى.

— يېزىپ بولدۇم، ئوغلۇم. سەن مەن بوۋاينى مەڭگۈ يەرگە قاراتمايسەن.

قىش كىرگەندە، پاۋېل ئاغرىپ يېتىپ قالدى.

ئۇ جىددىي رېماتىزم كېسىلى بىلەن دوختۇرخانىغا كىرىپ قالغانىدى. ئىككى ھەپتىدىن كېيىن زاۋۇتقا قايتىپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇ شىرە ئۈستىدە

يانپاشلاپ يېتىپ تۇرۇپ ئىشلەيدىغان بولۇپ قالغانىدى. سېخ باشلىقى ئۇنى كۆرۈپ بىرەر ئىغىز گەپمۇ قىلالماي بېشىنى چايقىدى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، ھەيئەت پاۋېلنى ئەمگەك ئىقتىدارىنى يوقاتقان، دەپ ھېسابلاپ خىزمەتتىن چېكىنىپ ئۆيىگە قايتىپ دەم ئېلىشقا ئۇندىدى ھەمدە ئۇنىڭغا نەپىقە بېرىشنى قارار قىلدى.

پاۋېل ئۇنى غەزەپ بىلەن رەت قىلدى. ئۇ سۆيۈمە-لۈك زاۋۇتتىن قاتتىق ئازاب بىلەن ئايرىلدى.

ئۇ ئۆيىگە قايتتى. يولدا كېلىۋېتىپ، ئانىسىنىڭ خوشلىشىۋېتىپ: «مەن سىلەرنى پەقەت ئاغرىپ قالغاندا ياكى يارىدار بولغاندىلا كۆرەلەيدىكەنمەن» دېگەن سۆزىنى ئەسلىدى.

پاۋېل يەنە ئانىسىنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلدى.

بىر ئاي داۋامىدا، ئانىسى ئۇنىڭ ئىششىپ كەتكەن پۇتلىرىنى داۋالىق ئۇۋۇلىدى، ھوردىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاخىرى ھاسىنى تاشلىدى.

پاۋېل يەنە ئۆلكە مەركىزىگە قايتىپ باردى. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن، تەشكىلات بۆلۈمى ئۇنى ئۆلكى-لىك ھەربىي كومىتېت قارمىقىدىكى يەرلىك قوراللىق قىسىمدا سىياسىي خىزمەت ئىشلەشكە تەقسىم قىلدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاپئاق قار بىلەن قاپلانغان كى-چىككىنە بازار بېرېزدوپقا كېلىپ، خەلق ئەسكەرلىرى

چوڭ ئەترىتىدە سىياسىي كومىسسار بولدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە قوشۇمچە بۇ رايوننىڭ كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى كومىتېتىنىڭ شۇجىسى بولۇپ، جاي-لاردىكى ئىتتىپاق ئەزالىرىنىڭ پائالىيىتىنى ئۇيۇش-تۇردى.

شۇنداق قىلىپ، پاۋېلنىڭ تۇرمۇشىدا يەنە بىر يېڭىلىق باشلاندى.

چوڭ ئورمانلىقتىكى كىچىككىنە بېرىزدوف بازىرى دۆلەت چېگرىسىغا ئون كىلومېتىرلا كېلەتتى.

بېرىزدوف ئىجرائىيە كومىتېتىنىڭ رەئىسى نىكو-لاي نىكولايېۋىچ لېسىتسىن بىر جىددىي تېلېگراممىنى تاپشۇرۇۋالدى. ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەنىدى:

قەتئىي مەخپىي. بېرىزدوف ئىجرائىيە كومىتېتى-نىڭ رەئىسى لېسىتسىنغا:

چېگرىدا پولشا ئەۋەتكەن زور بىر تۈركۈم بانىتلار بايقالدى، ئۇلار چېگرا رايونىنى قالايمىقان قىلىشى مۇمكىن. ئېھتىيات چارىلىرى كۆرۈلسۇن. مالىيە بۆ-لۈمىدىكى نەق پۇل ۋە باشقا قىممەت باھالىق بۇيۇملار گوبلاستقا يۆتكەلسۇن، باج ھەققى توختىتىپ قويۇلمى-سۇن.

لىسىتسىن بىلەن پاۋىل دەرھال ئەھۋالنى تەھلىل قىلدى ھەمدە شۇ زامات پارتىيە ئىتتىپاق ئەزالىرىنى قوراللاندۇرۇپ، يۆتكىلىدىغان مال ـ مۈلۈكنى قوغداشقا قويدى.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن يەنە بىر جىددىي خەت كەلدى.

بۇ خەت قىسقىچىلا يېزىلغانىدى:

تۈنۈگۈن كېچە ئاتلىق باندىتلاردىن يۈزچە ئادەم ئىككى يېنىك پىلىمونت بىلەن ئېلىشىشتىن كېيىن، پوردۇبىس رايونىدا سوۋېت تەۋەسىگە كىردى. دەرھال تەدبىر كۆرۈڭلار. باندىتلار سىلاۋۇت ئورمىنىغا كىرىپ كۆزدىن غايىب بولدى. سىزگە ئالدىن ئۇقتۇرۇپ قوياي: بۈگۈن قىزىل ئارمىيىنىڭ يۈز كىشىلىك كازاك ئاتلىق قىسمى باندىتلارنى ئىزدىن قوغلاپ بېرىدىغان بولۇپ قالمىسۇن.

چېگرا مۇداپىئە ئارمىيىسى مۇستەقىل يېڭىنىڭ يىغجاڭى:

گاۋرىلوف

تەشۋىشلىك ئىچىدە بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. باندىتلارنىڭ پاراكەندىچىلىكى ئىشقا ئاشمىدى. قىزىل

ئارمىيە ئاتلىق قىسىملىرىنىڭ قوغلاپ زەربە بېرىشى بىلەن باندىتلار پولشا چېگرىسىغا چېكىنىپ كەتتى.

پاۋېلنىڭ ھەر كۈنلۈك خىزمىتى ناھايىتى ئالدىراش ئىدى. بۇ يەردىكى كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى رايونلۇق كومىتېتى يېڭى قۇرۇلغان بولۇپ، ھەممىنى يېڭىۋاشتىن باشلاشقا توغرا كېلەتتى. يەنە كېلىپ دۈشمەندىن ھەرۋاقىت ھوشيار تۇرۇش كېرەك ئىدى.

كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى بىرىزدوپ رايونلۇق كومىتېتى پاۋېل، رىتا پولېۋىخ، ژېنكا رازۋالغىنىدىن تەركىب تاپقانىدى، ئۇلار دائىم ئەتىدىن كەچكىچە سوۋېتنى قايتىدىن سايلاش، باندىتلارنى يوقىتىش، ئەتكەسچىلەرگە زەربە بېرىش ئىشى بىلەن ئالدىراش ئىدى.

بىر كۈنى چىڭقى چۈش ۋاقتىدا، پاۋېل مەكتەپتىكى ئايال ئوقۇتقۇچى يولداش راكىتىنانىڭكىدىن چىقىپ، ئاتقا مىنىپ ئەمدىلا مېڭىشىغا، بىر ئايالنىڭ ئاچچىق چىرقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

قارىسا، بىر ياش دېھقان ئايال سىرتىدىن يۈگۈرۈپ كېلىۋاتقانىكەن. يېزىدىكى كىشىلەر بىردەمدىلا ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولىشىۋالدى.

— ۋاي، ۋاي خالايىق! ئۇ يەردە قىيامەت بولۇۋاتىدۇ! بىزنىڭ يېزىلىقلار بىلەن پوددۇبسىلىقلار پاسىل تالىشىپ ئۇرۇشۇۋاتىدۇ، ئۇلار بىزنىڭكىلەرنى ئۆلتۈرۈۋېتىدىغان

بولدى! — دېدى ھېلىقى ئايال ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ.

كىشىلەر بۇ ئايالنىڭ كېپىدىن ئەھۋالنى چۈشەندى. شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن يېزا ھەرىكەتكە كەلدى، ماگىلىغۇدەك ماغدۇرى بارلا كىشىلەر ئۆيلىرىدىن چىقىشىپ، قوللىرىغا ئارا، پالتا، تاياق ـ توقماقلارنى ئېلىپ يېزىنىڭ سىرتىدىكى ئۇرۇش بولۇۋاتقان جايغا قاراپ يۈگۈرۈشتى.

بۇ ئىككى يېزا پاسىل تالىشىپ ھەرىيلى ئۇرۇشۇپ تۇراتتى.

پاۋېل ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن، ئېتىنى قاتتىق قامچىلاپ، ئۇرۇش بولۇۋاتقان جايغا قاراپ چاپتى.

يىراقتىن ئۇرۇشۇۋاتقان ئاۋاز ئاڭلاندى.

پاۋېل تېخىمۇ كۈچىدى، ئۇنىڭ ئېتى بوراندەك ئالغا قاراپ چېپىپ كېتىۋاتاتتى.

ئوتلاقتا يېتىپ كەلگەندە، بىر توپ ئادەمنىڭ گويا يىرتقۇچلاردەك ۋەھشىيلەرچە ئۆزئارا ئېلىشىۋاتقانلىقىنى كۆردى.

پاۋېلنىڭ چېپىپ كېتىۋاتقان ئېتى چالغىنى كۆتۈرۈپ يۈزكۆزى قانغا بويالغان ياشقىنا بىر يىگىتنى قوغلاپ كېتىۋاتقان بىر ساقاللىق ئادەمنى كۆكسى بىلەن ئۇرۇپ يىقىتىۋەتتى.

ئاپتاپتا كۆيۈپ قارىداپ كەتكەن يەنە بىر دېھقان

يەردە ياتقان بىرسىنى ئۆلتۈرۈۋەتكۈدەك ئەلپازدا ھەدەپ
ئېغىر ئۆتۈكى بىلەن تېپىۋاتاتتى.

پاۋېل ئېتىنى مۈشتلىشىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ئوت-
تۇرىسىغا چاپتۇردى، كۆزلىرىگە قان تولغان بۇ ئادەم-
لەرنى پەقەت ۋەھشىي ئۇسۇل بىلەنلا توسۇغىلى بولاتتى.

پاۋېل غەزەپ بىلەن قاتتىق ۋارقىرىدى:

— تارقىلىڭلار! ئۆلگۈرلەر، ھېلى ھەممىڭنى ئې-
تىپ تاشلايمەن.

ئۇ ماۋزۇرنى غىلاپىدىن چىقىرىپ، قاپقىدىن قا-
تىللىق يېغىپ تۇرىدىغان بىرىگە قاراپ ئات چاپتۇرۇپ
ئوق چىقاردى.

بەزىلەر چالغىسىنى تاشلاپ كەينىگە قاراپ قې-
چىشتى.

پاۋېل ئوتلاق ئايلىنىپ توختىماي ئات چاپتۇرۇپ،
توختىماي ئوق چىقىرىپ، سوقۇشۇۋاتقانلارنى تېزلا تار-
قىتىۋەتتى.

كىشىلەر تەرەپ-تەرەپكە پاتىپاراق بولۇشۇپ كې-
تىشتى.

ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي يەرلىك سوت مەھكىمىسى-
دىن ئادەم كەلدى. ئىش تېرىغانلاردىن بەزىلىرى جازالاند-
دى. ھېلىمۇ ياخشى بۇ قېتىمقى سوقۇشۇشتا ئادەم
ئۆلمىدى.

ھەممە بالا ـ قازا پاسىلدىن بولغان، يېزىلارنىڭ پا.
سىلى ئېنىق بولمىغانلىقتىن جېدەل كېلىپ چىققان.

بىر ھەپتىدىن كېيىن پاۋېل بىر پېشقەدەم يەر ئۆلچىگۈچىنى باشلاپ كەلدى، كېيىن يەر ئۆلچەش ئەت.
رىتى كېلىپ، پاسىلنى يېڭىۋاشتىن ئايرىپ چىقتى.

پاۋېلنىڭ ۋە ئۇنىڭ كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىد.
پاقى رايونلۇق كومىتېتىنىڭ خىزمىتى نەتىجىلىك بولدى، چېگرىدىكى يېزىلاردا ئىتتىپاق ياچېيكىسى كەينى ـ كەينىدىن بارلىققا كەلدى.

پاۋېل ياشلارنى ئۆز ئەتراپىغا ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇلار بىلەن دوست بولۇپ قالدى.

خەلق ئەسكەرلىرى چوڭ ئەترىتى ھەربىي سەپكە كىرىش يېشىغا يېقىنلىشىپ قالغان 1600 بالىنى قو.
بۇل قىلىپ، ھەربىي تەلىم ـ تەربىيىگە قاتناشتۇردى.

دۆلەت چېگرىسى خېلى تىنچلىنىپ قالدى.

لېكىن بىرىزدوف ئەتراپىدا باندىتلار پەيدا بولدى.

ئانتونيوك باندىتلىرى ئانتونيوك ۋە ئۇنىڭ ئۇرۇق تۇغقانلىرىدىن تەركىب تاپقان «يەتتە كىشىلىك گۇرۇھ» بولۇپ، ئۇلار دائىم ئەتراپتىكى چوڭ يوللاردا ئادەم ئۆل.
تۈرۈپ، مال ـ مۈلۈكنى بۇلاپ، قىلمىغان ئەسكىلىكلە.
رى قالمىغانىدى.

ھەرقېتىم باندىتلارنىڭ ھۇجۇم قىلغانلىق خەۋىرى

كەلسە، لىبىتسىن ئاچچىقىدا چىشلىرىنى غۇچۇرلى-
تاتتى.

— قاچانمۇ بۇ زەھەرلىك چايانىنى ئۆلتۈرەرمەن؟
ئىپلاس، ئاخىرى ئۇنى ئۆز قولۇم بىلەن تۇتىمەن! —
دەيتتى لىبىتسىن غەزەپ بىلەن.

بىر يامغۇرلۇق كۈز كېچىسى ئىدى.

باندىتلار باشلىقى ئانتونيوك ۋە ئۇنىڭ يەتتە جا-
ھىل مۇرىتى ئاخىر قولغا چۈشتى.

بۇ چىل بۆرىلەر مەيدان داچىسىدا بىر باي كۆچ-
مەننىڭ تويىغا قاتناشقانىدى. خىرولىندىكى پارتىيە ئىت-
تىپاق ئەزالىرى شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۇلارنى
تۇتتۇۋالدى.

ئاخىر بىر زەھەرلىك ئۆسمە كېسىپ تاشلاندى.

شۇ يىلقى ئۆكتەبىر ئىنقىلابى بايرىمى چېگرىدا
ئىنتايىن قىزغىن ئۆتكۈزۈلدى.

پاۋېل چېگرىدىكى يېزىلاردا ئۆكتەبىر ئىنقىلابى
بايرىمىنى تەبرىكلەش ھەيئىتىنىڭ رەئىسلىكىگە ساي-
لاندى. چوڭ مەيداندىكى تەبرىكلەش يىغىنىدىن كېيىن،
يېقىن ئەتراپتىكى ئۈچ يېزىدىن پوردوبىس رايونىغا يە-
غىنىغا كەلگەن بەش مىڭدىن ئارتۇق ئەر - ئايال يېرىم
كىلومېتىرچە ئۇزۇنلۇقتا سەپ تارتىپ، خەلق ئەسكەرلىرى
چوڭ ئەترىتى ۋە مۇزىكا ئەترىتىنىڭ يېتەكچىلىكىدە،

قىزىل بايراقلارنى كۆتۈرۈپ، چېگرىغا قاراپ ئىلگىرىلىدى.

ئۇلار تەرتىپ ـ ئىنتىزامنى قاتتىق ساقلاش، چېگرا بەلگىلىرىنى بويلاپ، سوۋېت ـ پولشا چېگرىسى ئىككىگە بۆلۈۋەتكەن يېزىلارغا قاراپ ماڭدى.

پولشا قاراۋۇللىرى مۇنداق مەنزىرىنى زادىلا كۆرۈپ باقمىغانىدى.

يېڭچاڭ بىلەن پاۋېل سەپنىڭ ئالدىدا ئاتلىق كېتىپ باراتتى. ئۇلارنىڭ كەينىدە مۇزىكا چېلىنىپ، بايراقلار لەپىلدەپ، ناخشا ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. سەپتىكىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ چىرايلىق كىيىملىرىنى كىيگەنىدى، ھەممىيلەن شادلىققا چۆمگەن، كۈلكە ساداسى ياڭراپ تۇراتتى.

كىشىلەر ئېقىنى كۆز يەتكۈسىز ئۇزاققا سوزۇلۇپ ئاقماقتا ئىدى، دۆلەت چېگرىسى بۇ ئېقىننىڭ قىرغىقى ئىدى. ئۇلار سوۋېت چېگرىسىدىن بىر قەدەممۇ ئايرىلمىدى، سوۋېت زېمىنىدىن بىر قەدەممۇ نېرى ئۆتمىدى.

نامايىشچىلار قوشۇنىدا «كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى ناخشىسى» ياڭرىدى:

سىبىرىيە ئورمانلىقىدىن
بىرىتانىيە دېڭىزىغىچە
ئەڭ قۇدرەتلىكتۇر قىزىل ئارمىيە!

قىزىل ئارمىيە قاراۋۇللىرى نامايىشچىلار قوشۇنىنى خۇشال تەبەسسۇم بىلەن قارشى ئالدى. پولشا ئەسكەرلىرى بولسا ئالاقزادە بولۇپ تەمتىرەپ قالدى.

گەرچە بۇ نامايىش پولشا قوماندانلىق ئورگىنىغا ئالدىن ئۇقتۇرۇپ قويۇلغان بولسىمۇ، ئۇلار يەنىلا ھودۇقۇپ تەمتىرەپ قېلىشتى.

ئاتلىق ئەسكەرلەر چارلاشنى كۈچەيتتى، قاراۋۇللار تۆت ھەسسە كۆپەيتىلدى، شۇنىڭدەك ھەر ئېھتىمالغا قارشى يوشۇرۇن زاپاس قىسىملارمۇ قويۇلدى.

لېكىن نامايىشچىلار قوشۇنى باشتىن - ئاخىر خۇشال - خورام قىقاس - چۇقان سېلىپ، ناخشىنى ياڭرىتىپ، ئۆز دۆلەت زېمىنىدا ماڭدى.

كىچىككىنە بىر دۆڭدە بىر پولشا قاراۋۇلى تۇراتتى. نامايىشچىلار قوشۇنىنىڭ ناخشا ساداسى ئۇنىڭغا ئاڭلانغاندا، ئۇ دەرھال مۇرىسىدىكى مىلتىقنى ئېلىپ، ئايىغىنىڭ يېنىغا قويۇپ، نامايىشچىلارغا سالام بەردى. پاۋېل ئۇنىڭ:

— ياشىسۇن كوممۇنىزم! — دېگەنلىكىنى ئېنىق ئاڭلىدى.

پاۋېل ئۇنىڭغا تىكىلىپ قارىدى.

مانا بىر يولداش! ئۇنىڭ شىنىلى ئىچىدە ھەقىقىي دوستلۇق يۈرىكى سوقۇپ تۇرۇپتۇ.

پاۋېل ئۇنىڭغا پولەك تىلىدا ئاستاغىنە:

— سالام، يولداش! — دېدى.

نامايىشچىلار قوشۇنى ئۆتۈپ بولغۇچە، ھېلىقى پولشا ئەسكىرى شۇ ھالىتىنى ئۆزگەرتمەي تىك تۇردى.

پاۋېل بىرنەچچە قېتىم كەينىگە بۇرۇلۇپ ئۇنىڭ قارا گەۋدىسىگە ھۆرمەت ۋە مىننەتدارلىق بىلەن قارىدى...

پاۋېلنىڭ بۇ خەلق ئەسكەرلەر چوڭ ئەترىتى بۇيرۇق بويىچە يەرلىك قىسىملارنىڭ كۆزلۈك مانېۋىرىغا قاتناشتى.

چوڭ ئەترەت باشلىقى گۇسېۋ بىلەن كومىسسار كورچاگېن ئۆزلىرىنىڭ سەككىز يۈز كىشىلىك قوشۇنىنى باشلاپ مانېۋىر مەيدانىغا كەلدى.

پۈتۈن قوشۇن مەيدانغا يىغىلدى.

چوڭ ئەترەت باشلىقى گۇسېۋ بىلەن پاۋېل ئۆزىنىڭ قوشۇنىغا نۇرغۇن ئەجىر سىڭدۈرگەنىدى، شۇڭا ئۇلارنىڭ ئىشەنچىسى كامىل ئىدى.

رەسمىي كۆرەك ئاخىرلىشىپ، چوڭ ئەترەتنىڭ ئەترەت شەكلىنى ئۆزگەرتىش مەشىقى تۈگىگەندىن كېيىن، چىرايى كېلىشكەن، لېكىن ئەتلىرى خېلىلا بوشىشىپ قالغان بىر كوماندىر:

— نېمىشقا ئاتقا مىنىۋالدىڭىز؟ خەلق ئەسكەرلىرى چوڭ ئەترىتىنىڭ باشلىقى ۋە كومىسسارى مانېۋىر

ۋاقتىدا ئاتلىق يۇرۇشكە بولمايدۇ! ئېتىڭىزنى ئات ئې-
غىلىغا ئاپىرىپ قويۇپ، مەشىققە پىيادە قاتنىشىشى-
ڭىزنى بۇيرۇيمەن — دېدى پاۋېلغا قاتتىقلا.

پاۋېلنىڭ ئاتقا مىنمىسە مانېۋىرغا قاتنىشالمايدى-
غانلىقى ئۆزىگە ئايان ئىدى. چۈنكى ئۇنىڭ پۇتلىرى بىر
كىلومېتىر پىيادە مېڭىشقىمۇ بەرداشلىق بېرەلمەيتتى.

بىراق بۇ ئەھۋالنى ئۇستىۋېشىغا نۇرغۇن تاسما
باغلىۋالغان بۇ مەمەدانغا قانداق چۈشەندۈرۈش كېرەك؟

ئۇ ئاخىر چىشىنى چىشلەپ تۇرۇپ:

— ئات مىنمىسەم مانېۋىرغا قاتنىشالمايمەن، —

دېدى.

— نېمىشقا؟

— پۇتلىرىم ئىششىپ كەتتى. پۈتۈن بىر ھەپتە
ھەم مېڭىش، ھەم يۈگۈرۈشكە ھەقىقەتەن بەرداشلىق
بېرەلمەيمەن. ئاندىن، يولداش ئۆزىڭىز كىم بولى-
سىز؟ — دېدى پاۋېل ئاۋازىنى پەسەيتىپ.

— بىرىنچىسى، مەن سىلەرنىڭ تۆەننىڭ سەنمۇ-
جاڭى بولىمەن. ئىككىنچىسى، يەنە بىر قېتىم ئاتتىن
چۈشۈشىڭىزنى بۇيرۇيمەن. راستلا مەجرۇھ بولسىڭىز،
سىزنى ھەربىي سەپكە مەن چاقىرمىدىم، بۇنىڭغا مەن
ئەيىبلىك ئەمەس.

پاۋېل خۇددى قاتتىق قامچا يېگەندەك، ئېتىنىڭ

تىزگىنىنى قاتتىق تارتتى، لېكىن گوسپىنىڭ كۆچ-لمۇك قوللىرى ئۇنى توسۇپ قالدى.

بۇنداق ھاقارەتكە پاۋېل راستتىنلا چىداپ تۇرالمى-دى، ئۇ ئېتىلىپ بارماقچى بولدىيۇ، يەنە ئۆزىنى تۇتۇ-ۋالدى، ئۇ ئۆزىنىڭ ئەمدى ئادەتتىكى جەڭچى ئەمەسلى-كىنى، بەلكى چولڭ ئەترەتنىڭ كومىسسارى ئىكەنلىكى-نى ئويلىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ چولڭ ئەترەتتىكى بار-لىق جەڭچىلەر ئۇنىڭ كەينىدە تۇرۇپتۇ! ئۆزىنىڭ بۇ قوشۇنغا قىزىل ئارمىيىنىڭ ئەڭ ياخشى ئۈلگىسى تىكلەپ بېرىشى كېرەكقۇ! پاۋېل ئاتتىن چۈشۈپ، ئۇ-گىلىرىنىڭ قاتتىق ئاغرىشىغا بەرداشلىق بېرىپ، ئالغا قاراپ كەتتى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇدا بىر نەچچە كۈنگىچە ھاۋا ناھايىتى ياخشى بولدى، مانېۋىرمۇ ئوڭۇشلۇق بولدى.

مانېۋىرنىڭ ئاخىرقى كۈندىكى نىشانى پاۋېلنىڭ يۇرتى شېپتوپكا بولۇپ، مەشىق شۇ ئەتراپتا ئېلىپ بېرىلاتتى.

بېرىزدوف چولڭ ئەترىتى بۇيرۇق بويىچە پويىز ئىس-تانسىسىنى ئېلىشى كېرەك ئىدى. پاۋېل بۇ ئەتراپنىڭ ئەھۋالىنى ناھايىتى پىششىق بىلەتتى. ئۇ قوشۇننى باشلاپ، ئارقا تەرەپكە سەزدۇرمەي ئۆتۈپ، كۈتمىگەن يەر-دىن «دۈشمەن»نى قورشاپ، پويىز ئىستانسىسىغا بېسىپ

كىردى.

ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولغان چولاق ئەترەت ۋەكىللىرى خىجىللىقتا ئۇ يەردە تۇرۇشاتتى. تۈمەن قوماندانلىق شتابىنىڭ باھالىغۇچىلىرى گوسېپنى تەبرىكلىدى.

— بۇ مېنىڭ تۆھپەم ئەمەس، كورچاگىن بۇ يەرگە يەرلىك، ئۇ بىزگە يول باشلاپ بەردى، — دېدى گوسېف.

تۈمەن سەنمۇجاڭى ئاتلىق پاۋېلنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— يولداش، بىر ئوبدان ماڭالايدىكەنسىزغۇ، قارىغاندا، ئاتنى سۆلەت ئۈچۈنلا مىنىپ يۈرىدىكەنسىز-دە؟ — دېدى تەنە قىلىپ. ئۇ يەنە بىرنېمە دېمەكچى ئىدى، لېكىن پاۋېلنىڭ غەزەپ بىلەن قارىشى بىلەن، دېمەكچى بولغان گېپىنى ئىچىگە يۇتۇۋەتتى.

ئۇ كەتكەندىن كېيىن، پاۋېل گوسېفتىن:

— ئۇنىڭ ئىسمى نېمە، بىلەمسەن؟ — دەپ سورىدى.

گوسېف ئۇنىڭ مۈرىسىگە ئۇرۇپ قويۇپ:

— بولدى قوي ئۇ ئالدامچىنى، ئۇنىڭ ئىسمى چۇژانىن، ئىنقىلابتىن ئىلگىرى جۇڭۇيې ئىدى.

پاۋېل بۇ ئىسىمنى نەدىدۇ ئاڭلىغاندەك قىلاتتى، لېكىن شۇ كۈنى نەچچە قېتىم ئەسلەپمۇ، ئېسىگە ئالالمىدى.

ئىككىنچى نۆۋەتلىك رايونلۇق سوۋېت قۇرۇلتىيى

بىرىنزدوپ تىياتىرىدا داغدۇغىلىق چاقىرىلدى. لېسبىت-سىن دوكلاتىنى جىددىي ھەم تەنتەنىلىك ھالدا باشلى-دى:

— يولداشلار، مەن ئىنتايىن خۇشاللىق بىلەن بۇ نۆۋەتلىك قۇرۇلتايغا شۇنى دوكلات قىلماقچىمەنكى، ئۆتكەن بىر يىلدا، بىز ناھايىتى زور مۇۋەپپەقىيەت قازاندۇق...

بۇ چاغدا يان ئىشىكتە رىتا پەيدا بولدى، ئۇ قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ پاۋېلنى چاقىردى.

رىتا كارىدوردا ئۇنىڭغا «جىددىي» دەپ يېزىلغان بىر پارچە خەتنى بەردى.

پاۋېل كونۋېرتنى ئاچتى، ئۇ يۆتكەش بۇيرۇقى ئى-دى:

بىردىنزدوف رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتىغا: ئۆل-كىلىك كومىتېت يولداش كورچاگىننى باشقا مۇھىم ياشلار ئىتتىپاقى خىزمىتىگە ئەۋەتىلىدىغانلىقى ئۈچۈن قايتۇرۇپ كېلىشنى قارار قىلدى.

پاۋېل نائىلاج بۇ رايون بىلەن خوشلاشتى.

رايونلۇق پارتكوم ئالاھىدە مەخسۇس يىغىن چاقى-رىپ، يولداش كورچاگىننىڭ پارتىيىۋىلىكىنى رەس-مىيلەشتۈرۈشنى قارار قىلدى ھەمدە ئۇنىڭ پەزىلىتىنى ۋە خىزمەت ئىقتىدارىنى باھالىدى.

لىبىستىن بىلەن رىتا پاۋېلنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ، ئۇنىڭ بىلەن سەمىمىي قۇچاقلاشتى. ئۇ ئاتلىق كوچىغا چىققاندا، سەپداشلىرى تەڭلا ئۇق چىقىرىپ، ئۇنىڭغا ئىھتىرام بىلدۈرۈپ خوشلاشتى.

5

ئۆلكە مەركىزىدىكى پارتىيە ۋە ئىتتىپاق كومىتېتى تروتسكىچىلار ئۈستىدە قەتئىي، ئۇزۇل - كېسىل كۈرەش قىلماقتا ئىدى.

تروتسكىچىلار پارتىيىنىڭ ئاساسىنى تەۋرەتمەكچى، پارتىيە ئىنتىزامىنى بۇزماقچى بولۇپ، پارتىيە ئىچىدىكى كۈرەشتە قۇتراتقۇلۇق قىلغانىدى. شۇڭا، پارتىيە ئىچىدىكى ھەققانىيەتچىلەر ۋە قەيسەر كىشىلەر ئۇلارنى قاتتىق تەنقىد قىلدى ھەمدە ھەل قىلغۇچ غەلىبە قازاندى.

بۇ پارتىيە ئىچىدىكى مەزھەپ كۈرىشى، لېنىنىزمدا توغرا چىڭ تۇرغۇچىلارنىڭ خاتا قىلمىشاتقان تروتسكىچىلار ئۈستىدە ئېلىپ بارغان ئەڭ قەتئىي، ئەڭ ئۇزۇل - كېسىل كۈرىشى ئىدى. ئەڭ ئاخىرىدا، تروتسكىچىلار پارتىيىدىن قوغلاپ چىقىرىلىپ، پارتىيە تەشكىلى پاكلاشتۇرۇلۇپ، ئۇلۇغ جۇمھۇرىيەت قۇدرەت تېپىش

يولىغا ئاتلاندى.

1924 ـ يىل تارىختىن بۇيان ئىنتايىن قاتتىق سوغۇق بولغان بىر يىل بولدى. 1 ـ ئايدا ئادەتتىن تاشقىرى قاتتىق سوغۇق بولۇپ، كەڭ زېمىننى قار ـ مۇز قاپلاپ كەتتى.

كېيىنكى يېرىم ئايدىن باشلاپ، ئۈزلۈكسىز قاتتىق قار يېغىپ، شىۋىرغان چىقىپلى تۇردى.

شىپتوپكا باش پويىز ئىستانسىسىنىڭ تېلېگراف بۆلۈمىدە ئۈچ «مورزې» ماركىلىق تېلېگراف ئاپپاراتى پەقەت كەسىپ ئەھلىلا چۈشىنەلەيدىغان تىل بىلەن «تى ـ تى ـ تىت» قىلىپ ئۈزلۈكسىز سايرىماقتا.

تېلېگرافچى ئىككى قىز ناھايىتى ياش بولۇپ، ئۇلارنىڭ يېنىدا بىر بوۋاي ئولتۇراتتى. ئۇ ھېلىقى قىزلارغا ئوخشاش قەغەزگە قاراپ، قوشۇمىسىنى تۈرۈپ، ھەرپلەرنى ھەجىلەپ ئولتۇرماي، ئاپپاراتنىڭ «تى ـ تى ـ تىت» قىلغان ئاۋازىغا قاراپ تېلېگراممىنىڭ مەزمۇنىنى قەغەزگە يېزىۋېتەتتى.

«بۇ تېلېگرامما ھەممە ئىستانسىلارغا تارقىتىلسۇن، بۇ تېلېگرامما ھەممە ئىستانسىلارغا تارقىتىلسۇن!»

ئۇ بۇ سۆزلەرنى يېزىۋېتىپ:

— .... يەنە يىغىلغان قارلارنى تازىلاش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش بولسا كېرەك، — دەپ ئويلىمىدى. بۇ چاغدا تالادا چىقىۋاتقان بوران قارلارنى ئۇچۇرۇپ دېرىزىلەرگە ئۇرۇلۇۋاتاتتى. بوۋاي بۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ قالدى...

ئۇ قايتا ئاپپاراتقا قارىغاندا، بىرمۇنچە تېلېگراف قەغىزى دۆۋىلىنىپ قالغانىدى. ئۇ ئالمان ـ تالمان لېنتىنى ئېلىپ ئوقۇدى:

«1 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى كەچ سائەت ئالتىدىن ئەللىك مىنۇت ئۆتكەندە....»

«... گوركادا ۋاپات بولدى...»

ئۇ سانسىزلىغان خۇش خەۋەرلەرنى ۋە قايغۇلۇق خەۋەرلەرنى ئاڭلىغانىدى. ئۇلارنى قوبۇللا قىلىپ، قەغەزگە يېزىپ قوياتتىيۇ، ئۇنىڭ مەزمۇنىغا دىققەت قىلمايتتى.

ھازىرمۇ كىمدۇر بىرى ئۆلۈپتۇ، ئۇنى كىمدۇر بىرىگە خەۋەر قىلىۋاتىدۇ. ئۇ باشتىكى سۆزلەرنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغانىدى!

ئاپپارات توختىماي تىتىلايتتى. پېشقەدەم تېلېگرافچى ئاڭلىغاچ يازدى:

«ۋ ـ لا ـ د ـ ىمىر ـ ئى ـ ل ـ ىچ» بۇ خەتلەر

ئۇنىڭ دىققىتىنى قوزغىمىدى، ئۇ سەل ھارغان بولسىمۇ، ئورنىدا خاتىرجەم ئولتۇراتتى.

— ۋىلادىمىر ئىلىئىچ دېگەن ئادەم ئۆلۈپتۇ – دە، — دەپ ئويلىدى ئۇ، — يېزىۋاتقان بۇ شۇم خەۋەرنى ئۇ باشقا بىرسىگە ئۇقتۇرىدۇ.... ئۇ قايغۇ ھەسرەتكە تولۇپ ھۆركىرەپ يىغلايدۇ! بۇلارنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ئالاقىسى يوق، ئۇ پەقەت سىرتتىن قاراپ تۇرغۇچى، خالاس.

ئاپپارات يەنە داۋاملىق تىتىرلىدى.

بىرنەچچە چېكىتتىن كېيىن بىر سىزىق سىزدى، يەنە بىر نەچچە چېكىتتىن كېيىن بىر سىزىق سىزدى.

بۇ پېشقەدەم تېلېگرافچى بۇ تونۇش ئاۋازلارنى خەتكە ئايلاندۇرۇپ بىرىنچى، ئىككىنچى، ئۈچىنچى، يەنە تۆتىنچى ھەرپنى يازدى...

ئاپپارات چېكىت بەلگىسى قويدى. پېشقەدەم تېلېگرافچى بىر سېكۇنتنىڭ ئوندىن بىرچىلىك ۋاقىتتا ھېلىلا ئۆزى يېزىۋالغان ھەرپلەرگە كۆز يۈگۈرتتى:

«لېنىن.»

ئاپپارات توختىماي تىتىرلايتتى. پېشقەدەم تېلېگرافچىغا ھېلىلا ئۇچراپ قالغان ناھايىتى تونۇش ئىسىم ئۇنىڭ مېڭىسىدە يەنە پەيدا بولدى.

ئۇ ئاخىرقى ھەرپلەرگە يەنە بىر قۇر قارىدى:

«لېنىن.»

نېمە؟....نېمە؟....

ئۇ تېلېگراممىنىڭ تۆرلۈك تېكىستىگە دىققەت بىلەن قاراپ چىقىپ، خېلىغىچە چەكچىيىپ قاراپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئوتتۇز ئىككى يىلدىن بۇيان، تۇنجى قېتىم ئۆزى كۆچۈرگەن نەرسىگە ئىشەنمىدى.

ئۇ تېلېگراما تېكىستىنى قايتا ـ قايتا ئۈچ قېتىم ئوقۇپ چىقتى.

قانداق قارىسىمۇ يەنىلا شۇ سۆز:

«ۋىلادىمىر ئىلىئىچ لېنىن گوركادا ۋاپات بولدى.»

پېشقەدەم تېلېگرافچى ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، تولغىنىپ ياتقان تېلېگراما لېنتىسىنى قولىغا ئېلىپ، ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپ قالدى. ئىككى غېرىچ ئۇزۇنلۇقتىكى قەغەز لېنتا ئۇنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمىگەن خەۋەرنى دەلىللەپ تۇراتتى!

ئۇ مۇردىدەك تاتىرىپ كەتكەن چىرايى بىلەن خىزمەتدىشى بولغان ئىككى قىزغا بۇرۇلدى:

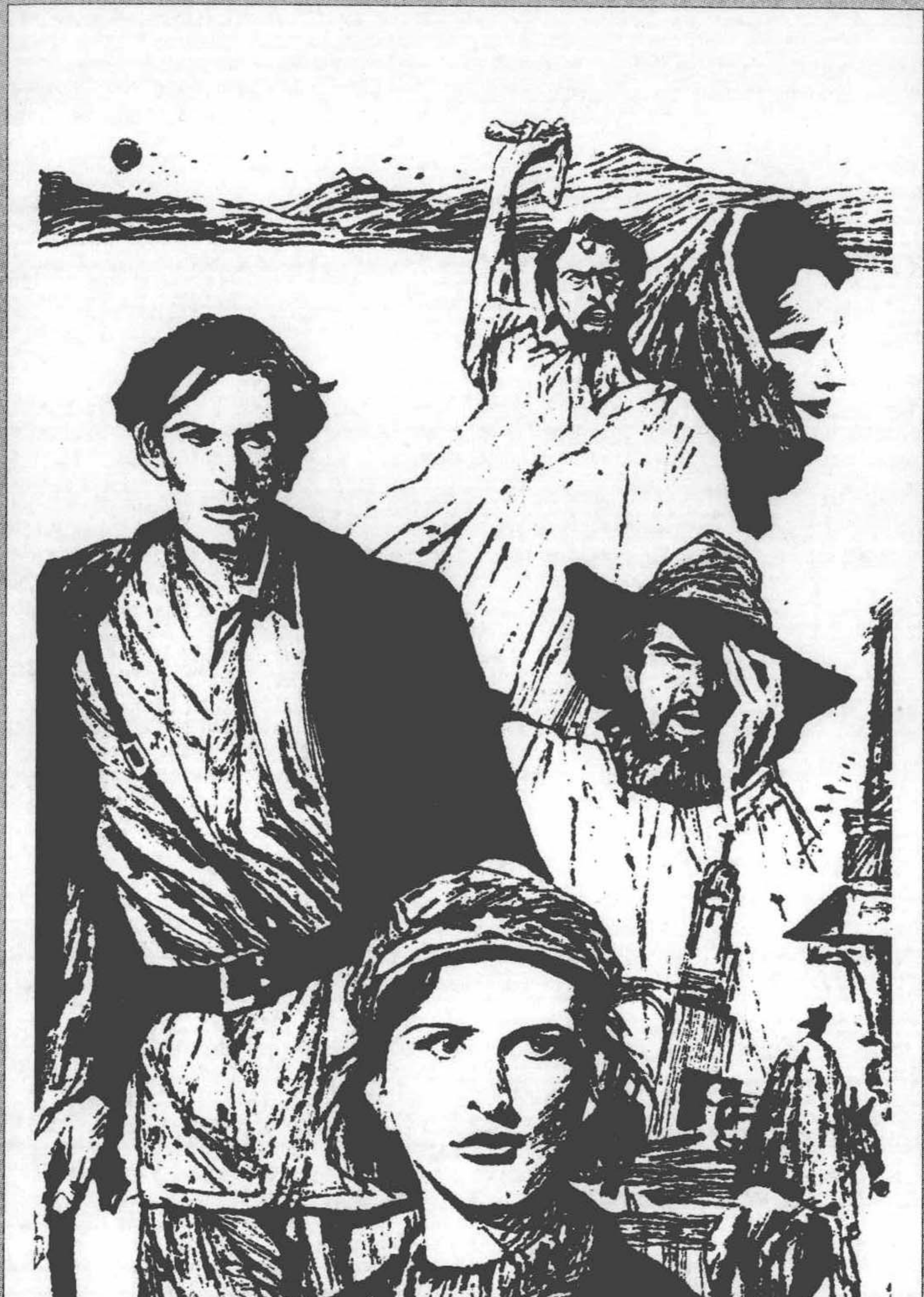

— لېنىن ۋاپات بوپتۇ!

كىشىنى چۆچۈتىدىغان بۇ قايغۇلۇق خەۋەر ئىشخانىنىڭ ئۇچۇق تۇرغان ئىشىكىدىن خۇددى قۇيۇندەك تېز چىقىپ، بىردەمدىلا ۋوگزالغا تارقالدى، قار ـ شىۋىرغان ئىچىگە كىرىپ، تۆمۈريول لىنىيىلىرى ۋە ئاچىلارنى ئايلىنىپ چىقىپ، سۆڭەكتىن ئۆتكۈدەك بىر سوغۇق شامالغا ئوخشاش، ۋاگونلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش مەيدانىنىڭ يېرىم ئوچۇق دەۋازىسىدىن كىرىپ كەتتى.

ۋاگونلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش مەيدانىدا، بىر كىچىك رېمونت ئەترىتى بىر پاراۋوزنى رېمونت قىلىۋاتاتتى. پولېنتوۋىسكى بوۋاي، بروزژاك ۋە ئارتيوم ئالدىراش ئىشلەۋاتاتتى.

بىرسى ئىشىكتىن تۇيۇقسىز قىسىلىپ كىرىپ كەلدى.

بازغان ئاۋازى ئۇنىڭ بىرىنچى قېتىم ۋارقىرىغان ئاۋازىنى بېسىپ كەتتى، لېكىن ئۇ پاراۋوزنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئارتيومنىڭ ئېگىز كۆتۈرۈلگەن بازغىنى بوشلۇقتا توختاپ قالدى.

— لېنىن ۋاپات بوپتۇ!

بازغان ئارتيومنىڭ يەلكىسىدىن ئاستا سىيرىلىپ چۈشتى، ئارتيوم ئۇنى سېمونت پول ئۈستىگە قويۇپ قويدى.

— نېمە دېدىڭ؟

ئارتيوم بۇ خەۋەرنى ئېلىپ كەلگەن كىشىنىڭ چاپىنىنى ئابۇردەك قاماللاپ چىڭ تۇتتۇۋالدى.

— لېنىن ۋاپات بوپتۇ؟...

ئۇستۇۋېشى قارغا مىلەنگەن ھېلىقى ئادەم ھاسىراپ نەپەس ئالغان ھالدا بۇ خەۋەرنى قايغۇ بىلەن يەنە تەكرارلىدى.

ئارتيوم بۇنىڭغا ئاران ئىشەندى. ئۇ ھېلىقى ئادەمنىڭ چىرايىغا سىنچىلاپ قارىدى: ئۇ ئەسلى پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ شۇجىسى ئىدى.

ئىشچىلار ئورەكلەردىن چىقىپ، پۈتۈن دۇنياغا مەشھۇر بۇ ئادەمنىڭ ئۆلۈم خەۋىرىنى جىمجىت ئاڭلىدى.

دەرۋازا تەرەپتىكى بىر پاراۋوز قاتتىق ۋارقىراپ ھەممە كىشىنى چۆچۈتۈۋەتتى.

پويىز ئىستانسىسى تەرەپتىن يەنە بىر پاراۋوز ۋارقىراشقا باشلىدى، ئۇنىڭغا يەنە بىرى قوشۇلدى.

ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ گۇدۇكىمۇ پاراۋوزلارنىڭ ئەنسىزچىلىككە تولغان گۈركىرەشلىرىگە توپ ئوقىدەك ئاۋاز بىلەن قوشۇلدى....

ۋاگونلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش مەيدانى قايغۇلۇق سۈكۈتكە تۇرغان ئادەملەر بىلەن لىق تولدى.

بىرەيلەن سۆزلەشكە باشلىدى.

ئۇ شىپتوپكا ئوبلاستلىق پارتكومىنىڭ شۇجىسى، پېشقەدەم بولشېۋىك شارابىرىن ئىدى.

— يولداشلار! پۈتۈن دۇنيا پرولېتارىياتىنىڭ داھىسى لېنىن ئالەمدىن ئۆتتى...

ماتەم مۇزىكىسى چېلىندى. نەچچە يۈز ئادەم بېشىدىن قۇلاقچىسىنى ئالدى. 15 يىلدىن بۇيان كۆز يېشى قىلىپ باقمىغان ئارتيوم گېلىغا بىرنېمە تىقىلىپ قالغاندەك مىشىلداپ يىغلاپ كەتتى، ئۇنىڭ كەڭ مۈرىلىرىمۇ قايغۇ بىلەن سىلكىنەتتى.

تۆمۈريول ئىشچىلار كۇلۇبىدا.

زال ماتەم يىغىنىغا قاتناشقۇچىلار بىلەن لىق تولدى.

زالدا جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى، غايەت زور مۇسىبەت كىشىلەرنىڭ گېلىنى بوغۇپ قويغاندى. ئۇلار خۇددى يېتەكچىسىز قالغان دېڭىزچىلارغا ئوخشايتتى.

دوكلاتتىن كېيىن پارتكوم شۇجىسى بىر ئىشنى ئېلان قىلدى:

ئوتتۇز يەتتە ئىشچى ئىمزا قويۇپ چوڭ يىغىننىڭ ئويلىشىپ كۆرۈشى ئۈچۈن بىر پارتىيىگە كىرىش ئىلتىماسى يېزىپتۇ.

ئۇ ئىلتىماسنى ئوقۇدى:

«غەربىي جەنۇب تۆمۈريولى شىپتوپكا ئىستانسىسى كوممۇنىستىك بولشېۋىكلار پارتىيە تەشكىلاتىغا:

داھىيمىزنىڭ ۋاپاتى بىزنى بولشېۋىكلار قوشۇنىغا كىرىشكە چاقىردى، بىز بۈگۈنكى يىغىندا بىزنى تەكشۈرۈپ، لېنىن پارتىيىسىگە قوبۇل قىلىشىڭلارنى سورايمىز.»

بۇ ئىلتىماسنىڭ ئاستىغا ئىككى قاتار ئىمزا قويۇلغانىدى.

شۇجى بۇ ئىسىملارنى ئوقۇۋېتىپ، بۇ تونۇش ئىسىملار ئاتىلغۇچىلارنىڭ ئېسىدە قالسۇن ئۈچۈن، ھەربىر ئىسىمدىن كېيىن بىر نەچچە سېكۇنت توختاپ تۇردى:

— پولېنتوۋسكى ستانسلاپ رىگمۇندوۋىچ، پاراۋوز شوپۇرى، ئىستاژى 36 يىل.

— كورچاگىن ئارتيوم ئاندرېيوۋىچ، سىلىسار. ئىستاژى 17 يىل.

— بروزژاك زاخار پىلىپپوۋىچ، پاراۋوز شوپۇرى، ئىستاژى 21 يىل.....

لېنىننىڭ ۋاپاتى نەچچە يۈز مىڭلىغان ئىشچىلار بولشېۋىكلار قوشۇنىغا قوشتى. داھىي ۋاپات بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ ئىشلىرى يەنىلا داۋاملاشتۇرۇلىدۇ.

6

رىتا كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ مەملە-كەتلىك قۇرۇلتىيىغا قاتناشقىلى كەلدى.

يىغىن زالىدا، رەئىس ئاكىم ئىسىملىكنى ئوقۇ-غاندا، رىتا بىر مۇنچە تونۇش ئىسىملارنى ئاڭلىدى.

— پانكىراتوف.

— ئوكونېف.

— ژاركى.

— كورچاگىن.

رىتا تۇيۇقسىز بۇ ئىسىمنى ئاڭلاپ ئىختىيارسىز ئەندىكىپ كەتتى. ئۇ ھەدەپ كۆز يۈگۈرتۈپ كىشىلەر توپىدىن ئۇنى ئىپىشقا كىرىشتى. لېكىن ئۇنىڭغا ھەممە باشلار ئوخشاشلا بولۇپ كۆرۈندى.

يىغىن تارقالغاندا، رىتا ئىشىك ئالدىدا قاراپ تۇردى.

بۇ چاغدا ئۇ بىرىنىڭ:

— ھەي، كورچاگىن، ئاغىنە، بىزمۇ ماڭامدۇق؟ — دېگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى.

ئارقىدىنلا شۇ قەدەر تونۇش، شۇ قەدەر ئۇنتۇلماس:

— ماڭايلى! — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

رىتا دەرھال كەينىگە بۇرۇلۇۋىدى، ئۇنىڭ ئالىدىدا

ئېگىز بويلۇق، قارىراق كەلگەن، ئۇچىسىغا ماش رەڭ ھەربىيچە چاپان، كۆك شىم كىيگەن، بېلىنى كافكازچە تاسما بەلۋاغدا باغلىۋالغان ياش يىگىت تۇراتتى.

رىتا چەكچىيىپ تۇرۇپلا قالدى.

پەقەت بىر جۈپ قول قىزغىنلىق بىلەن ئۆزىنى قۇچاقلاپ، تىترەڭگۈ ئاۋاز بىلەن ئاستا «رىتا» دېگەندىلا، ئۇ ئاندىن ئۇنىڭ راستلا پاۋېل ئىكەنلىكىگە ئىشەندى.

— سەن تېخى تىرىكمىدىڭ؟

شۇ بىر ئېغىز گەپ ھەممىنى چۈشەندۈرۈپ بېرەتتى.

ئۇلار بىللە ماڭدى، ئۇلارنىڭ دېيىشىدىغان نۇرغۇن گەپلىرى بارئىدى. بۇنىڭغا ۋاقىت يار بەرمەيتتى.

— مېنىڭ سەندىن بىر سوئالغا جاۋاب ئالغۇم بار، — دېدى رىتا، — گەرچە بۇ ئۆتۈپ كەتكەن ئىش بولسىمۇ، لېكىن سېنى يەنىلا جاۋاب بېرىدۇ دەپ ئويلايمەن: نېمىشقا سەن شۇ چاغدا بىزنىڭ ئۆگىنىشىمىز ۋە دوستلۇقىمىزنى ئۈزۈۋەتتىڭ؟

پاۋېل ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكەن چېغىدىلا جەزمەن مۇشۇ سوئالنى سورايدىغانلىقىنى ئويلىغان بولسىمۇ، راستتىنلا سەل خىجىل بولدى.

— رىتا، مېنىڭچە بۇنى مەندىن ئوبدانراق بىلىسەن، بۇ ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدىكى ئىش. ھازىر مەن شۇ چاغدىكى

پاۋېلنىلا ئەيىبلىيەلىيمەن. پاۋېل ئۆز ھاياتىدا چولڭ ـ كىچىك نۇرغۇن خاتالىقلارنى ئۆتكۈزدى، سىنىڭ ھازىر سوراۋاتقىنىڭمۇ شۇنىڭ ئىچىدە.

رىتا كۈلۈمسىرەپ قويدى.

— بۇ ئىشنى «كۆكۈيۈن» ۋە ئۇنىڭ ئىنقىلابىي رومانتىزمىدىن باشلاپ سۆزلەيلى. مەن ساڭا بولغان ھېسسىياتىمنى «كۆكۈيۈن» چە بىر تەرەپ قىلغانىدىم. بۇ ئەمدى ئۆزۈمگە بىمەنىلىك تۇيۇلىدۇ، يەنە كېلىپ بەك ئەلەم قىلىدۇ.

پاۋېل سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، رىتا ئاڭلاپ تۇرۇپ ئاخىرىدا كۈلۈپ قويدى. ئۇ پاۋېلغا:

— ھازىر مېنىڭ كىچىككىنە قىزىم بار، ئۇنىڭ دادىسى مېنىڭ يېقىن دوستۇم. بىز ئۇچىمىز ھازىر نا- ھايىتى ئىناق ياخشى ئۆتۈۋاتىمىز، — دېدى.

پاۋېل بۇنى ئاڭلاپ، رىتاغا تىكىلىپ تۇرۇپ:

— مەيلى قانداقلا بولمىسۇن، مېنىڭ يوقاتقانلى- رىمدىن ئېرىشكەنلىرىم نۇرغۇن، — دېدى.

ئارىدىن ئىككى يىل تېزلا ئۆتۈپ كەتتى.

بىر ئۇلۇغ دۆلەتتىكى 160 مىليون خەلق دۇنيا بويىچە تۇنجى قېتىم ئۆزىنىڭ زېمىنىغا خوجايىن بو- لۇپ، ئۇرۇش ۋەيران قىلغان خەلق ئىگىلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش يولىدا كېچە ـ كۈندۈز ئەمگەك قىلماقتا،

دۆلەت كۈندىن ـ كۈنگە قۇدرەت تاپماقتا، زاۋۇتلار گۈل- لەنمەكتە ئىدى.

پاۋېل بۇ ئىككى يىلدا، ئەتىگەندە تاڭنى ئېرىند- چەكلىك بىلەن ئەسنەپ قارشى ئالىدىغان، ئاخشىمى سائەت ئون بولا ـ بولمايلا يېتىپ ئۇخلايدىغان كىشى- لەردەك ۋاقىتنى ھەرگىز زايە قىلمايتتى، بەلكى ھەر كۈننى ئالدىراشلىق ئىچىدە ئۆتكۈزەتتى.

ئىككى يىل ئىچىدە، ئۇ دائىم يېرىم كېچىگىچە چىراغ يورۇقىدا «كاپىتال» نىڭ ئۈچ تومىنى ئوقۇپ چىقتى...

ياز كېلىشى بىلەن، پاۋېلنىڭ دوستلىرى ھەر تە- رەپكە دەم ئېلىشقا كېتىشەتتى، ھەممە ئىش بولسا پا- ۋېلنىڭ زىممىسىگە چۈشەتتى، ئۇ ئىنقىلابنىڭ قېرىپ كەتكەن كالىسىدەك، ھاردىم ـ چارچىدىم دېمەي، پۈتۈن كۈچى بىلەن ئىشلەپ تۇراتتى.

پاۋېل كۆز پەسلى بىلەن قىش پەسلىنى ياقتۇر- مايتتى، چۈنكى بۇ ئىككى پەسىل ئۇنىڭغا جىسمانىي جەھەتتىن نۇرغۇن ئازابلارنى ئېلىپ كېلەتتى.

ئۇنىڭ سالامەتلىك ئەھۋالى بارغانسېرى ناچارلاشتى. ئۇنىڭغا ئىككىلا يول قالغانىدى: بىرى، ئېغىر خىزمەت- لەرنى ئۆتەشكە بەرداشلىق بېرەلمەيدىغانلىقىنى، ئىككىن- چى تۈرلۈك قىلىپ ئېيتقاندا ئۆزىنىڭ مېيىپلىكىنى

ئېتىراپ قىلىش؛ يەنە بىرى، ئىش ئورنىدا تامامەن مىدىرلىيالمايدىغان بولۇپ قالغۇچە داۋاملىق ئىشلەش.

پاۋېل كېيىنكىسىنى تاللىدى.

بىر كۈنى، ئوبلاستلىق سەھىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى بارتېلىك پاۋېلنىڭ چىرايىنىڭ تولىمۇ ئوساللىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى زورمۇزور دوختۇرخانىغا ئېلىپ بېرىپ تەكشۈرتكۈزدى.

تەكشۈرۈشتىن مۇنداق پىكىر قويۇلدى:

داۋالاش ھەيئىتى يولداش پاۋېل كورچاگىن دەرھال خىزمىتىنى توختىتىپ، قىرىمغا بېرىپ ئۇزاق مۇددەت دەم ئېلىشى ھەمدە يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ جىددىي داۋالىنىشى كېرەك، بولمىسا، ئېغىر ئاقىۋەتنىڭ يۈز بېرىشىدىن خالىي بولغىلى بولمايدۇ، دەپ قارايدۇ.

پىكىرنىڭ ئالدىدا ئۇزۇندىن ئۇزۇن كېسەللىكلەرنىڭ ئىسمى لاتىنچە يېزىپ قويۇلغانىدى.

پاۋېل شۇندىلا ئۆزىنىڭ ئاساسىي كېسىلىنىڭ پۇتىدا ئەمەسلىكىنى، بەلكى مەركىزىي نېرۋا سىستېمىسىنىڭ ئېغىر دەرىجىدە بۇزۇلغانلىقىنى چۈشەندى.

پاۋېل تەشكىلىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا بويسۇنۇپ، مەركىزىي كومىتېتنىڭ «كوممۇنا ئەزالىرى» ساناتورىيىسىگە كەلدى.

بۇ يەردە، پاۋېل تۇنجى قېتىم دېڭىزنى كۆردى.

مانا چەكسىز كۆپكۆك ھەيۋەتلىك دېڭىز. ئۇ خۇددى پارقىراق مەرمەر تاشتەك كۆز يەتكۈسىز يىراق-يىراقلارغا سوزۇلۇپ، كۆكۈش تۇمان ئىچىگە كىرىپ كۆزدىن غايىب بولىدۇ.

ساناتورىيىنىڭ قېشىغا چوڭ باغ جايلاشقانىدى، پاۋېل پات-پات ئۇ يەردە يالغۇز ئولتۇراتتى.

ئۇ بۇ يەردە خاركوپ شەھەرلىك پارتكومىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى دورا رۇدكىنا بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى ھەم ئۇنىڭ بىلەن يېقىن دوست بولۇپ قالدى.

ئۇ يەنە ژاركى بىلەن تاساددىپىي ئۇچرىشىپ قېلىپ، ئۇنىڭدىن خىزمەتداشلىرى ۋە دوستلىرىنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقتى.

نېمىدېگەن چوڭ ئۆزگىرىش-ھە، تاشقى دۇنيا نېمىدېگەن ئېسىل!

پاۋېل مۇددەتتىن بۇرۇن دوختۇرخانىدىن چىقتى، ئۆكتىچىلەر يەنە جېدەل قىلىۋاتاتتى.

بۇ جېدەلدە پەيتتە، ھەربىر بولشېۋىك خىزمەت ئورنىدا چىڭ تۇرۇشى، ئۆز جايىغا قايتىشى كېرەك ئىدى.

ئۈچ كۈندىن كېيىن ساناتورىيىدە بىرمۇ ئادەم قالمىدى.

پاۋېل ساناتورىيىنىڭ بىرىگە ئوبلاستلىق ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ شۇجىسى قىلىپ ئەۋەتىلدى.

بىر كۈنى، پاۋېل ئىككى خىزمەتچى خادىم بىلەن بىللە ماشىنىغا ئولتۇرۇپ شەھەر ئەتراپىدىكى رايونلار- نىڭ بىرىگە كېتىۋاتقاندا، ماشىنا ئاغدۇرۇلۇپ يول يا- قىسىدىكى ئازگالغا چۈشۈپ كەتتى.

پاۋېل يارىلىنىپ، دوختۇرخانىغا كىرىپ قالدى. بىرنەچچە تاشقى كېسەللىكلەر دوختۇرى تەكشۈرگەندىن كېيىن، دەرھال ئوپېراتسىيە قىلىش قارارىغا كەلدى.

ئوپېراتسىيە بولۇمى.

ئوپېراتسىيە ئۈستىلىدە ياتقان پاۋېل ئەتراپقا قاراپ قويدى.

سېسترا قىز پىچاق، قىسقۇچلارنى جاي- جايىغا قويۇۋاتاتتى.

مەسئۇل دوختۇر بازانوۋا پاۋېلنىڭ پۇتىدىكى تې- ڭىقنى يېشىۋېتىپ، پەس ئاۋاز بىلەن:

— ئۇ تەرەپكە قارىماڭ، قارىسىڭىز نېرۋىڭىزغا تە- سىر قىلىدۇ، — دېدى.

بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن، پاۋېلنىڭ يۈزىنى پۈ- تۈنلەي يېپىپ قويۇشتى.

ھېلىقى پروفېسسور پاۋېلغا:

— قورقماڭ، سىزگە ناركوز بېرىمىز، بۇرنىڭىز بىلەن چوڭقۇر نەپەس ئېلىڭ، بىر، ئىككى، ئۈچ دەپ ساناڭ، — دېدى.

نىقاب ئاستىدىن پەسقىنا ئاۋاز ئاڭلاندى:

— ماقۇل، ئاغزىمدىن ئىختىيارسىز چىقىپ كېتىدىغان قاملاشمىغان سۆزلەر ئۈچۈن ئالدىن ئەپۇ سورايمەن.

پروفېسسور ئىختىيارسىز كۈلۈۋەتتى.

ئاندىن كىشىنىڭ نەپسىنى بوغۇدىغان ناركوز دورىسى تېمىتىلدى.

پاۋېل چوڭقۇر نەپەس ئېلىپ، سانلارنى ئېنىق ئېنىق چىقىرىشقا تىرىشىپ سانىدى....

ئوپېراتسىيىدىن كېيىن، پاۋېلنىڭ ئەھۋالى خېلى ياخشى بولدى، لېكىن دوختۇر بازانوۋا يەنىلا خاتىرجەم بولالماي، پاۋېلنى ئۆيىگە ئاپاردى، ئۇنىڭ دادىسى پاۋېلنى ئۆزى بىر قېتىم تەكشۈرۈپ قويدى.

ئۇنىڭ دادىسى مەشھۇر تاشقى كېسەللىكلەر دوختۇرى ئىدى.

ئۇ ئىنچىكىلەپ تەكشۈرگەندىن كېيىن، قىزىنىڭ ئۆزىگىلا:

— بۇ ياش يىگىتنى پالەچلىك پاجىئەسى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ، بۇنىڭغا بىزنىڭ ئىلاجىمىز يوق، — دېدى.

بازانوۋا نېمە دېيىشنى بىلمەي ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى، كېيىن ئېھتىيات بىلەن پاۋېلغا:

— يېۋپاتورىيىنىڭ پاتقاق بىلەن داۋالاش ئۇسۇلى

سالامەتلىكىڭىزنىڭ تېز ئەسلىگە كېلىشىگە ياردەم بې-رىشى مۇمكىن، كۆزگىچە قايتىدىن خىزمەت ئىشلىگۈ-دەك بولۇپ قالىسىز. بۇنىڭغا ئىشەنچىم كامىل، — دېدى.

ئۇ بۇ گەپنى قىلىۋاتقاندا، بىر جۈپ تولىمۇ ئۆتكۈر كۆز ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى.

— سىزنىڭ سۆزلىرىڭىزدىن، توغرىسىنى ئېيت-قاندا، سىزنىڭ ئەگىتىپ ئېيتقان سۆزلىرىڭىزدىن كې-سەلىمنىڭ ئېغىرلىقىنى سېزىپ بولدۇم. ئېسىڭىزدە باردۇ، مەن سىزدىن راست گەپنى دېيىشىڭىزنى سورى-غانىدىم. يوشۇرماي دېسىڭىز، مەن ھەرگىز ئاڭلاپ ھو-شۇمدىن كېتىپ قالمايمەن، ئەسلا ئۆلۈۋالمايمەن. لېكىن كەلگۈسىدە قانداق بولىدىغانلىقىمنى بىلگۈم كېلى-دۇ، — دېدى پاۋېل.

بازانوۋا چاقچاق قىلىپ، گەپنى قەستەن بۇرىۋەتتى. خوشلاشقاندا، بازانوۋا ئۇنىڭغا سەممىي جېكىلىدى:

— يولداش كورچاگىن، سىزگە بولغان دوستلۇ-قۇمنى ئۇنتۇپ قالماڭ. كەلگۈسىدە ھاياتىڭىزدا قانداق ئەھۋاللارنىڭ بولۇشىنى بىرنېمە دېگىلى بولمايدۇ. ئەگەر مېنىڭ ياردىمىمگە ياكى مەسلىھەتىمگە موھتاج بولۇپ قالسىڭىز، خەت يېزىڭ. ھەرۋاقىت سىزگە ياردەم بې-رىشكە تەييارمەن.

بازانوۋا خورۇم چاپان كىيگەن ئېگىز بويلۇق پا-

ۋېلىنىڭ ھاسىسىغا تايىنىپ، دەرۋازا ئالدىدىكى كىراكەش پوۋۇشكا تەرەپكە ئاران ـ ئاران مېڭىپ كېتىۋاتقىنىغا دېرىزىدىن قاراپ تۇردى.

پاۋېل يەنە جەنۇبتىكى يېۋپاتورىيىگە كەلدى.

كېسەلخانىدا پاۋېل نېمىس ئىشچى ئېبنېرنىڭ بىلەن تونۇشتى، گەرچە پاۋېل نېمىسچىنى بىلمىسىمۇ ئىككىيلەن تېزلا ياخشى دوست بولۇپ قالدى.

كىچىككىنە گۈللۈكتە بەش كىشى دائىم بىللە بولاتتى، باشقىلار قىزىقچىلىق قىلىپ ئۇلارنى «كوم-مۇنىستىك ئىنتېرناتسىئونالنىڭ ئىجرائىيە كومىتېتى» دەپ ئاتايتتى. ئۇ بەشەيلەن بەش مىللەتكە ۋەكىللىك قىلاتتى.

ئۇلارنىڭ بىرى پاۋېل، بىرى ئېبنېرنىڭ، بىرى ئېستونىيىلىك ۋايمان، بىرى لاتىۋىيىلىك ئايال مارتالا ئۇرىن، يەنە بىرى سىبىرىيىلىك لېدېنېپ ئىدى. ئۇلار بىر ـ بىرىگە ئىلھام بېرىپ، بىرلىكتە كېسەللىك بى-لەن جەڭ قىلاتتى.

بىر كۈنى پاۋېل ئويلىمىغان يەردىن ئانىسىدىن كەلگەن بىرپارچە خەتنى تاپشۇرۇۋالدى. ئانا خېتىدە، ئۆ-زىنىڭ كونا دوستى ئالبىنا كيۇتسامىنىڭ يېۋپاتورىيىگە يېقىن بىر پرېنستاندا تۇرىدىغانلىقىنى، ئون بەش يىل-دىن بۇيان ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشەلمىگەنلىكىنى، شۇڭا

ئوغلىنىڭ ئۇنى يوقلاپ قويۇشنى ئۇمىد قىلىدىغانلىقىنى يازغانىدى.

كيۇتساملارنىڭ ئۆيىدە ئاناڭنا ـ لېينا كيۇتسام، ئۇنىڭ قىزلىرى لېلىيە بىلەن تايە، لېلىيەنىڭ ئوغلى ۋە بوۋاي كيۇتسام بولۇپ بەش جان بارئىدى.

لېلىيە ئىلگىرى ماشىنىست ئىدى، يېقىندا ئېرىدىن ئاجرىشىپ كېتىپ، هازىر ئۆيدە، بالىسىغا قارايتتى هەمدە ئانىسىنىڭ ئۆي ئىشلىرىغا قارىشىپ بېرەتتى.

ئۇنىڭ بىلەن تايە پاۋېلنىڭ ئوبدان دوستى بولۇپ قالدى.

پاۋېل خاركوۋقا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن، مەركىزىي كومىتېتنىڭ مۇهىم ئىشلار بۆلۈمىدە ئىشلىدى. ئۇ ئىشقا كىرىشىشىم بىلەنلا يېڭىۋاشتىن ماغدۇرۇمغا كېلىمەن دەپ ئويلىغانىدى. لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ خاتا ئويلىغانلىقىنى بايقىدى، ئۇنىڭ پات ـ پاتلا پۇت ـ قولى ئۇيۇشۇپ قالاتتى، هەتتا بەزىدە پۈتۈن بەدىنى هەرىكەتتىن قېلىپ، قىزىپ كېتەتتى.

ئۇ كارىۋاتتا يېتىپ قالدى.

مەركەز ئۇنى خىزمەتتىن ئاجراتتى هەمدە نەپىقە پۇلى مېيىپلىق گۇۋاهنامىسىنى بەردى.

پاۋېل يەنە قىرىمنىڭ هېلىقى ئىللىق دېڭىز بويىغا كەلدى، ئۇنىڭ ئۇچۇن هەممە نەرسە ئەهمىيەتسىز

ئىدى.

......

دېگىنىز تېپتىنچ ھەم ئۆزگىرىشچان ئىدى، دېگىنىز دولقۇنى قىرغاقلارغا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى.

پاۋېل دېگىنىز بويىدىكى بىر ئۆزۈن ئورۇندۇقتا، بې-شىنى ئىككى ئالىقىنى ئارىسىغا ئېلىپ، خىيال دەريا-سىغا چۆكۈپ ئولتۇراتتى.

ئۇنىڭ بالىلىق دەۋرىدىن ھازىرغىچە بولغان ھاياتى كۆز ئالدىدىن بىر - بىرلەپ ئۆتمەكتە ئىدى. 24 يىلدىن بۇيان، ئۆز ھاياتىنى ياخشى ئۆتكۈزدىمۇ ياكى يامان ئۆزتكۈزدىمۇ؟ ئۇ گويا خالىس سودىيىدەك ئۆز ھاياتىنى تەكشۈرۈپ چىقتى.

ئۇ ئۆز - ئۆزىدىن قانائەت ھاسىل قىلدى.

لېكىن بىرمۇنچە خاتالىقلارنىمۇ سادىر قىلدى، بۇلار تەجرىبىسىزلىكتىن، ياشلىقتىن، ھەتتا گۆدەكلىكتىن بولغان خاتالىقلار ئىدى.

ئەمما ئەڭ ئاساسلىقى، ئۇ قايىناق كۈرەشلەردە، ئۇخلاپ ياتمىدى، ھاكىمىيەتنى تارتىۋېلىشتەك دەھشەت-لىك كۈرەشتە، ئۆز مەيدانىدا چىڭ تۇردى، قىزىل باي-راقتا ئۇنىڭمۇ بىرنەچچە تامچە قېنى بار!

.....

ئۇ ئەڭ قىممەتلىك نەرسىنى — كۈرەش قىلىش

ئىقتىدارىنى يوقاتقاندىن كېيىن، يەنە ياشاپ نېمە قىلىدۇ؟ بۇگۈنكى كۈندە ۋە كەلگۈسىدىكى ئازابلىق كۈنلەردە ئۇ ئۆزىنىڭ مەنىلىك ياشاۋاتقانلىقىنى نېمە بىلەن ئىسپاتلايدۇ؟ ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىنى نېمە بىلەن تولۇقلىيالايدۇ؟ يېيىش، ئىچىش، نەپەس ئېلىش بىلەنمۇ؟ ئۇ ئەمدى تاماشىبىن سۈپىتىدە چەتتە قاراپ تۇرسۇنمۇ؟ ئۆزىنىڭ تېنىنى يوق قىلىۋەتسۇنمۇ؟ يۈرەككە توغرىلاپ بىر پاي ئوق ئاتسا، ھەممە مەسىلە ھەل بولىدۇ! ئۆلۈش ئالدىدا ئاغرىق ئازابىنى تارتىشنى خالىمىغان بىر جەڭچىنى كىممۇ ئەيىبلىيەلەيدۇ؟

ئۇ يانچۇقىدىكى سىلىقدىلىپ كەتكەن بىرونىڭ تاپانچىنى تۇتتى، بارمىقى ئادەت بويىچە تاپانچىنىڭ دەستىسىنى چىڭ سىقىپ، ئۇنى يانچۇقىدىن ئاستا سۇغۇرۇپ چىقاردى. ئۇ ئۆزىگە:

— كىممۇ سېنى مۇشۇ كۈنگە قالار دەپ ئويلىغان؟ — دەپ قاتتىق ۋارقىرىۋەتتى.

تاپانچىنىڭ ئاغزى ئۇنىڭ كۆزلىرىگە مەنسىتمەسلىك بىلەن قاراپ تۇراتتى.

.....

ئۇ بىردىنلا تاپانچىنى تىزىغا قويۇپ ئۆزىنى قاتتىق تىللىدى:

— بۇ ساختا قەھرىمانلىق! پەقەت ئەخمەقلەرلا ئۆ-

زىنى ئۆلتۈرۈۋالدۇ! تۇرمۇش ئۇستىدىن غالىب كې-لىشنى نېمىشقا ئويلاپ باقمايسەن؟.... تۇرمۇش كۆچۈ-رۈش چىدىغۇسىز دەرىجىگە يەتكەندىمۇ قەيسەرلىك بى-لەن ياشا، ھاياتنى خەلققە پايدىلىق قىلىشنى بىل!

ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، چولۇق يول تەرەپكە قاراپ ماڭدى.

ئۇ تايەنىڭكىدە تۇرۇۋاتاتتى.

ئۇ قايتىپ كەلگەندە، تايە ئۇنى ساقلاپ تۇرۇۋاتاتتى.

پاۋېل تايەگە ھەممىنى ئېنىق چۈشەندۈرمەكچى بولدى.

— تايە، قەدىرلىكىم، ماڭا تا ئۆلگۈچە ھېچنېمە بولمايدۇ... بۈگۈنكى ئىشلارنى ساڭا ئېيتىپ بەرگۈم كېلىۋاتىدۇ.

پاۋېل ئۆزىنىڭ يېقىنقى بىرنەچچە ئايدىن بۇيانقى كەيپىياتىنى ۋە شەھەر سىرتىدىكى باغچىدا ئويلىغانلى-رىنىڭ كۆپ قىسمىنى تايەگە سۆزلەپ بەردى.

— .... سەن ھاياتنى يېڭىۋاشتىن باشلىشىڭ كېرەك، تايە. ھەر ئىككىمىزنىڭ شەخسىي تۇرمۇشى ھازىر كۆ-ڭۈللۈك ئەمەس. مەن بۇنداق ھاياتنى ئوت قويۇپ كۆي-دۈرۈۋېتىش قارارىغا كەلدىم. مېنىڭ كۆڭلۈمدىكىنى چۈشىنىۋاتامسەن؟ سەن مېنىڭ ھەمرىيىم، مېنىڭ خو-تۇنۇم بولۇشنى خالامسەن؟

تايە بۇنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى.

پاۋېل سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— مەن سىىنى بۇگۇنلا جاۋاب بەرگىن دېمەكچى ئەمەسمەن، ئويدان ئويلىنىپ باق... سەن ئېھتىياجلىق نەرسىلەر مەندە نۇرغۇن، شۇنداقلا مەن ئېھتىياجلىق نەرسىلەر سەندىمۇ نۇرغۇن. كۆڭلەرنىڭ بىرىدە مەن تامامەن پالەچ بولۇپ قېلىشىم مۇمكىن. بىراق ئېسىڭدە بولسۇنكى، ئۇ چاغدا مەن سىنى ھەرگىز تۇتۇپ قالمايمەن.

ئۇ تايەنىڭ قولىنى مەھكەم ھەم قىزغىن تۇتۇپ تۇراتتى.

— ھازىر مەن ئۆزۈمنىڭ دوستلۇقىمنى ۋە مۇھەببىتىمنى ساڭا سۇنىمەن.

.....

پاۋېل كىتاب ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرىۋەردى، كىتاب ئوقۇش ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ بىر قىسمى بولۇپ قالغانىدى.

بىر كۈنى تايە ئۇنىڭغا:

— مەن ئىشكاپنى يۆتكەپ، سىنىڭ خاناڭغا چىقىدىغان ئىشىكنى ئېچىپ قويدۇم...، — دېدى.

پاۋېل بۇ گەپنى ئاڭلاپ چىرايى ئېچىلىپ كەتتى.

تايەمۇ خۇشال كۈلۈمسىرەپ قويدى....

پاۋېل بىلەن تايە يىراق دېڭىز بويىدىكى بىر كىچىك شەھەرگە كۆچۈپ باردى.

تايە ئۆز ئىشى بىلەن، پاۋېل كىتاب ئوقۇش بىلەن

بەند ئىدى.

بەختسىزلىك كەينى - كەينىدىن پاۋېلغا يوپۇرۇلۇپ كەلدى.

ئۇنىڭ ئىككى پۇتى پۈتۈنلەي پالەچ بولۇپ قالدى.

ئۇ يەنىلا ھېچنېمىگە قارىماي ئۆگىنىش قىلاتتى.

تايە ئۇزۇن ئۆتمەي شەھەرلىك سوۋېتنىڭ ھەيئەت ئەزالىقىغا سايلاندى.

ئۇ ئىنتايىن خۇشاللىق بىلەن كاندىدات پارتىيە ئەزاسى بولۇشقا قاراپ تىرىشىۋاتقاندا، پاۋېلنىڭ كۆزى كۆرمەس بولۇپ قالدى.

پاۋېلنىڭ ئانىسى كەلدى، ئۇچەيلەن بىللە تۇردى.

ئاننا بىلەن تايە بەكمۇ ئۈمىدسىزلىنىپ قالدى. لېكىن پاۋېل ئۆزىنى تۇتۇۋالغانىدى. ئۇ ئۆز - ئۆزىگە: «مەن بىر ئاز كۈتۈپ باقاي، ئەگەر يەنە ئىلگىرىلەش مۇمكىن بولمىسا، راستلا قوشۇنغا قايتالمايدىغان بولسام، ئۇ ھالدا بۇ ھاياتنى ئاخىرلاشتۇرۇش كېرەك» دېدى.

7

موسكۋادىكى بىر مەخسۇس دوختۇرخانا.

پاۋېل ئۆلۈم بىلەن ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ ئۈچ قېتىم ئېلىشتى.

پاۋېلنىڭ ھاياتى تەڭداشسىز قەيسەر ھايات ئىدى.

زىمىستان قىش كېتىپ، ئىللىق باھار دېرىزىلەرنى ئاچتى.

قانسىراپ كەتكەن پاۋېل ئاخىرقى ئوپېراتسىيىدىن ئامان چىقتى ـ دە، دوختۇرخانىدىن چىقىپ كېتىش قارارىغا كەلدى.

دوختۇر ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم ئوپېراتسىيە قىلدۇرۇشنى تەكلىپ قىلغىنىدا، ئۇ قەتئىي تۇردە:

— بولدى، شۇمۇ كۇپايە، قېنىمنىڭ بىر قىسمىنى ئىلىم ـ پەنگە تەقدىم قىلدىم، قالغىنىنى باشقا ئىشلار ئۈچۈن ئۆزۈمگە لازىم، — دەپ جاۋاب بەردى.

ئۇ يېڭى ھاياتنى بەرپا قىلغۇچىلارنىڭ قوشۇنىغا قايتىپ بېرىشنىڭ يولىنى قەتئىي تۇردە تاللىۋالدى.

پاۋېل شۇ كۈنلا مەركىزىي كومىتېتقا خەت يېزىپ، خوتۇنى موسكۋادا ئىشلەۋاتقانلىقتىن يەنە ئارىلىقتا چېپىلىپ يۈرمەسلىك ئۈچۈن، ئۆزىگە موسكۋادا تۇرغۇدەك جاي تېپىپ بېرىشكە ياردەم قىلىشنى ئىلتىماس قىلدى.

بۇ ئۇنىڭ ئۆز ھاياتىدا پارتىيىدىن تۇنجى قېتىم ياردەم سورىشى ئىدى.

ئۇ بىر ئېغىز ئۆزىگە ئىگە بولغاندىن كېيىن، دوختۇرخانىغا ئىككىنچى قايتىپ كەلمىسەم ئىكەن دېگەن ئۈمىد بىلەن دوختۇرخانىدىن چىقىپ كەتتى.

پاۋېل يېزىقچىلىققا كىرىشىپ كەتتى.

ئۇ بۇنى جەڭچىلەر قوشۇنىغا قايتىپ بېرىشنىڭ بىردىنبىر يولى دەپ قارىدى.

ئۇ كوتوۋسكىنىڭ قەھرىمان ئاتلىق شىسى توغ-رىسىدا پوۋېست يېزىشنى پىلانلىدى.

كىتابنىڭ نامىنى «بوران بالىلىرى» دەپ قويدى.

ئۇ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن شۇ كىتابنى يېزىشقا كىرىشىپ كەتتى، ئۇ قۇرلاردىن ئاستا- ئاستا ئەستايىدىللىق بىلەن بەتلەرنى ھاسىل قىلاتتى.

ئۇ خاتىرىسىدىكى پۈتۈن- پۈتۈن بەتلەرنى، ھەتتا پۈتۈن- پۈتۈن بابلارنى يادقا ئوقۇيتتى.

ئانا ئوغلىنىڭ ئىشىنى چۈشەنمەيتتى، ئۇنىڭغا ئەندىشە بىلەن قارايتتى.

ئۇ يېزىۋاتقان چاغلاردا، ئانا ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ كاشىلا قىلىشقا پېتىنالمايتتى، پەقەت يەرگە چۈشۈپ كەتكەن قولىيازمىلارنى يىغىشتۇرۇۋاتقان چاغدىلا ئەندىشە بىلەن:

— پاۋېل، قەدىرلىكىم، باشقا بىرەر ئىش قىلساڭ بولمامدۇ؟ كىم ساڭا ئوخشاش تۈگىمەس خەت يېزىپ ئولتۇرىدۇ، — دەپ قوياتتى.

ئۇ ئانىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، كۈلۈپ قوياتتى ۋە ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ، ئۆزىنىڭ تېخى تامامەن «سا-

رالق» بولۇش دەرىجىسىگە يەتمىگەنلىكىنى ئېيتاتتى.

پاۋېل ئالدىنقى ئۈچ بابنى يېزىپ بولۇپ، ئۇنى دوستلىرى ئارقىلىق كوتوۋسكى شىسىدىكى پېشقەدەم يولداشلارغا يىكىر ئېلىش ئۈچۈن ئەۋەتىپ بەردى. ئۇلار ئۇنى كۆرۈپ ياخشى بوپتۇ دېيىشتى. پاۋېل بۇنىڭدىن ئىلهام ئېلىپ پوۋېستنى يېزىپ پۈتتۈرۈش قارارىغا كەلدى.

كېيىن قوشنىسىنىڭ قىزى گالىيە ئۇنىڭغا يار-دەملەشتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ يېزىش سۈرئىتى تېز-لەشتى.

ئۇنىڭ دوستى لېدېنېف كەلگەندى، ئۇ پوۋېستنىڭ ئالدىنقى بىرنەچچە بابىنى ئوقۇپ چىقىپ:

— داۋاملاشتۇرۇۋەرگىن، دوستۇم! غەلىبە بىزگە مەنسۇپ. ئىشىنىمەنكى، سەن مۆۋەپپەقىيەت قازىنىسەن، قوشۇنغا قايتىپ كېلىسەن! ئوغلۇم، ھەرگىز بوشاش-ما! — دېدى.

ئىش ئاياغلىشىشقا ئاز قالغانىدى، ئۇنىڭ بوغۇل-غان ھېسسىياتلىرى ئۇنىڭ بوشاشماس ئىرادىسىگە توختىماي ئىلهام بېرىپ تۇراتتى.

ئەڭ ئاخىرقى باب يېزىلىپ بولدى.

گالىيە بىرنەچچە كۈن پوۋېستنى پاۋېلغا ئوقۇپ بەردى.

ئەتە قوليازما لېنىنگرادقا، ئوبلاستلىق كومىتېت مەدەنىيەت تەشۋىقات بۆلۈمىگە ئەۋەتىلىدۇ. ئەگەر ئۇلار ئۇنىڭغا «ئىجازەتنامە» بەرسە، ئۇنى نەشرىياتقا ئەۋەتىپ بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن، پاۋېلنىڭ تۇرمۇشى باشلىنىدۇ.

بۇ كىتاب پاۋېلنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيتتى. ئەگەر قوليازما قايتۇرۇلىدىغان بولسا، ئۇنىڭ تۈگەشكىنى شۇ، ئەگەر ئۇنىڭ قىسمەن كەمچىلىكى بولسا، ئۇنى تۈزىتىپ بېرەلەيدۇ.

ئانا ئېغىر بولاقنى پوچتىغا ئېلىپ كەتتى.

ئىنتىزارلىق كۈنلەر باشلاندى.

نەشرىياتنىڭ جىم بولۇۋېلىشى بارغانسېرى كىشىنى تەقەززا قىلاتتى.

نۇرغۇن كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى.

ئۈمىد ئۈزۈشكە باشلىغان چاغدا، لېنىنگرادتىن خەت كەلدى:

«پۈۋېست قالتىس ماختاشقا سازاۋەر بولدى، يېقىندا نەشر قىلىنىدىغان بولدى. سىزنى تەبرىكلەيمىز!»

پاۋېلنىڭ يۈرىكى خۇشاللىقتىن دۈپۈلدەپ سوقۇشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئارزۇسى ئاخىر ئىشقا ئاشتى.

شۇنداق، هاياتنىڭ كىشەنلىرى ئۈزۈپ تاشلاندى، ئۇ

يەنە روھلۇق ھالدا يېڭى قورال بىلەن قوراللىنىپ، يەنە يېڭى ھاياتنى باشلىدى.

ئەسلىي ئەسەر ئۈستىدە تەھلىل

«پولات قانداق تاۋلاندى» دا تەسۋىرلەنگەن ۋەقەلىك 1915 ـ يىلىدىن 1930 ـ يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى تارىخىي مەزگىلدە يۈز بەرگەن. ئۇنىڭدا باش قەھرىمان پاۋېل كورچاگىننىڭ ئاددىي ئىشچى ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان بىر بالىدىن خەلق قەھرىمانى بولۇپ يېتىلگەنگە قەدەر بولغان جەڭگىۋار مۇساپىسى سۆزلىنىدۇ. ئۇنىڭدا باش قەھرىماننىڭ بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى، رۇسىيە ئۆكتەبىر ئىنقىلابى، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئىچكى ئۇرۇشى ۋە خەلق ئىگىلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەزگىللىرىدىكى كەچۈرمىشلىرى ۋە ئىپادىسى ئارقىلىق، پاۋېل كورچاگىندەك ئىرادىسى كۈچلۈك، ھېسسىياتقا باي، مۇھەببەت نەپرىتى ئېنىق، جانلىق بولغان ئاددىي خەلق قەھرىماننىڭ ئوبرازى يارىتىلغان، ئۇ بىر داستان كەبى ئەدەبىي ئەسەر.

پاۋېل كورچاگىن ئاپتور ياراتقان مەركىزىي پېرسوناژ، شۇنداقلا كىتابتا يارىتىلغان ئەڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك كوممۇنىزم جەڭچىسىنىڭ ئوبرازى بولۇپ، ئۇ نامراتلىق ۋە ئاچارچىلىق ئىچىدە چوڭ بولىدۇ، بالىلىق

دەۋرىدىكى پاۋېلدا ئاللىبۇرۇنلا تۇرمۇشقا نىسبەتەن نارا-زىلىق ۋە قارشىلىق كەيپىياتى پەيدا بولىدۇ. باشلانغۇچ مەكتەپتىكى ۋاقتىدا، پوپنىڭ خرىستىئان ئەقىدىلىرىگە قارىتا دادىل سوئال قويىدۇ ھەمدە پوپ ئائىلىسىنىڭ پاسخا بايرىمىلىق بولكىسىغا تاماكا ئارىلاشتۇرۇۋېتىش-تەك كەپسىزلىكى ئارقىلىق پوپقا بولغان نارازىلىقىنى بىلدۈرىدۇ. بالا ئىشچى بولغان مەزگىلدە، ئۇ خوجايىنلار-نىڭ خالىغانچە بۇزۇپ-چېچىشلىرىنى ۋە ئىشچىلارنىڭ جاپالىق تۇرمۇشىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ، ئۆز قۇ-لىقى بىلەن ئاڭلاپ، بايلارغا، پۈتكۈل كونا جەمئىيەتكە بولغان نارازىلىقىنى تېخىمۇ كۈچەيتىدۇ. بۇنداق قارشى-لىق كۆرستىش ئىدىيىسى ئېزىلگۈچى سىنىپنىڭ ئىستىخىيىلىك ئېڭىدىن كېلىپ چىققان بولۇپ، ئۇلار جىنايەتنىڭ مەنبەسىنى تۈپتىن چۈشىنەلمەيدۇ، ئۇنى قانداق يوقىتىشنى تېخىمۇ بىلمەيدۇ.

پىشقەدەم بولشېۋىك جوھرايىنىڭ تەسىرى ئارقى-سىدا، ئۇ تەڭسىز تۇرمۇشنىڭ ئىجتىمائىي مەنبەسىنى چۈشىنىدۇ، كونا دۇنيانى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ئۈچۈن «با-تۇر، قەيسەر سىنىپىي قېرىنداش» ۋە «قەتئىي كۈرەش قىلىدىغان پولاتتەك جەڭچى» بولۇش كېرەكلىكىنى چۈشىنىدۇ. سوۋېت ھاكىمىيىتىنى قوغداش يولىدىكى ئۇلۇغ كۈرەشكە پائال كىرىشىش جەريانىدا، ئۇ، بىر ئادىم

ۋەتەن بىلەن زىچ باغلانغاندىلا، ئاندىن مۆجىزە ياراتقىلى بولىدىغانلىقىنى تونۇپ يېتىدۇ. ئۇ: «مەن شەخسىي ئىشنى كوللېكتىپنىڭ ئىشى بىلەن قىلچە سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ، دەپ قارايدىغان ئىنقىلابچىلارنى قوۋۋەتلەيمەن» دەيدۇ.

پاۋېل ھامان پارتىيە ۋە ۋەتەننىڭ مەنپەئىتىنى بىرىنچى ئورۇنغا قويىدۇ، قان ۋە ئوت ئىچىدە تۇرۇۋاتقان دەۋردە، پاۋېل قېرىنداشلىرى بىلەن بىللە جەڭ مەيدانىغا ئاتلىنىپ، سوۋېت ھاكىمىيىتىنى قوغداش ئۈچۈن، چەت ئەل قوراللىق ئارىلاشقۇچىلىرى ۋە ئاق باندىتلارغا قارشى باتۇرانە كۈرەش قىلىدۇ. ئۇرۇش جاراھەتلىرىنى داۋالاش، خەلق ئىگىلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش يىللىرىدا، پاۋېل يەنە پۈتۈن قىزغىنلىقى بىلەن تىنچ ئەمگەككە كىرىشىدۇ، ئۇنىڭ جاپاغا چىداپ ئىشلەش روھى ۋە پىداكارلىق روھى بىرىنچى ئەۋلاد قۇرغۇچىلىرىنىڭ ئالىيجاناب پەزىلىتىنى نامايەن قىلىپ بېرىدۇ.

تۆمۈريول ياساش جەريانىدا، پاۋېل تۇرغان پانكىراتوپ كىچىك ئەترىتى «جان تىكىپ ئالدىدا مېڭىپ»، «شىددەتلىك سۈرئەت» بىلەن ئىشلەيدۇ. پاۋېل ھېچقاچان تىز پۈكۈپ تەسلىم بولۇپ باقمايدۇ. ئۇ ھامان ھەر ۋاقىت ئەڭ قاتتىق زەربىگە ئۇچراشقا تەييار تۇرىدۇ. ئۇ ھەممە سىناقلارغا بەرداشلىق بېرىدۇ، ئۇ دوستلارغا مۇئامىلە

قىلىش، مۇھەببەت ۋە ئائىلە قاتارلىق مەسىلىلەردىمۇ سىناقتا بەرداشلىق بېرىپ، يۈكسەك كوممۇنىستىك ئەخلاق پرىنسىپىنى نامايەن قىلىدۇ.

پاۋېل پۇتتۇنلەي پالەچ بولغان ۋە ئىككى كۆزى كۆرمەس بولۇپ قالغاندىن كېيىن، بەك ئازابلىنىپ، ئۆزىنى تۇتتۇۋالالمايدۇ، ئۇنىڭدا ئۆلۈۋېلىش خىيالى پەيدا بولىدۇ، بۇ چاغدا ئەسەردىكى ۋەقەلىك تەرەققىي قىلىپ جىددىي دەرىجىگە يېتىدۇ. ئۆلىۋېتىش ئىنقىلابقا ئاسىيلىق قىلغان بىلەن باراۋەر — دەل شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن تاپانچىنىڭ ئاغزى «پاۋېلنىڭ كۆزىگە مەنسىتمەسلىك بىلەن قادىلىپ تۇراتتى» شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئۆزىگە رەھىمسىز قاتتىق پوزىتسىيە بىلەن مۇنداق دەيدۇ: «بۇرادەر، سەن ئادەتتە قەھرىمانلارچە ئىش قىلىش كېرەك، دەيتتىڭ، بۇ پۈتۈنلەي قۇرۇق گەپ ئىكەندە!... سەن بۇنداق تۇرمۇش ئۇستىدىن غالىب كېلىشنى سىناپ باقتىڭمۇ!... سەن بۇ تۈمۈر قىپەزدىن بۆسۈپ چىقىشقا ھەممە تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ باقتىڭمۇ؟ تۇرمۇشتا ھەقىقەتەن چىداپ تۇرغىلى بولمايدىغان دەرىجىگە يەتكەندىمۇ، ھايات ياشاش ئامالىنى قىلىپ، تۇرمۇشنى تېخىمۇ پايدىلىق قىلىش كېرەك. قوشۇندىن چۈشۈپ قېلىشتىنمۇ قورقۇنۇشلۇق ئىش يوق.» ئىككى كۆزى كۆرمەس بولۇپ قالغان ياش كومپارتىيە ئەزاسىغا نىسبەتەن

ئېيتقاندا، ئۇنىڭ ھاياتىدا ئەڭ ئېھتىياجلىق بولغىنى داۋاملىق پارتىيە ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ئىدى. ئۇ پاۋېلنىڭ تەقدىرنىڭ زەربىسىنى كۈچلۈك قەيسەرلىك بىلەن يېڭىپ، قوشۇنغا قايتىش يولىدىكى كۈرەشنى باشلايدۇ. پاۋېل ئۆزىنىڭ پۈتۈن زېھنى كۈچى بىلەن، ئۆزىنىڭ تۇرمۇش پرىنسىپىنى ئىشقا ئاشۇرىدۇ: «ئادەم ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك نەرسە — ھايات، ئۇ ئادەمگە بىر قېتىملا كېلىدۇ. ئادەم ئۆز ھاياتىنى شۇنداق ئۆتكۈزۈشى كېرەككى، ئۆتكەن ھاياتىنى ئەسلىگەندە، يىللار مەنىسىز ئۆتۈپ كېتىپتۇ، دەپ ئېچىنمايدىغان بولسۇن، تۇرمۇشتا چاكىنا ئىشلارنى قىلىپ قويۇپتىمەن، دەپ خىجىل بولمايدىغان بولسۇن؛ ئۆلۈش ئالدىدا ئۇ: ‹مەن پۈتكۈل ھاياتىمنى ۋە كۈچقۇۋۋىتىمنى دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئىشقا — پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ ئازادلىق يولىدىكى كۈرەشكە بېغىشلىدىم› دېيەلەيدىغان بولسۇن.» بۇ — پاۋېلنىڭ جەڭگىۋار ھاياتىنىڭ ھەقىقىي كۆرۈنۈشى، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئىنقىلابىي ئۈمىدۋارلىقىنىڭ چوڭقۇر يىغىنچاقلىنىشى.

پاۋېل — قەيسەر، ئاڭلىق ياش بولشېۋىكنىڭ ئوبرازى. بۇ ئوبرازنىڭ روشەن ئالاھىدىلىكى تۆۋەندىكى بىرنەچچە جەھەتتە گەۋدىلىك ئىپادىلىنىدۇ:

1. ئىنقىلابىي قەھرىمانلىق ۋە ئۈمىدۋارلىق روھ.

ئۇ جەڭ مەيدانىدا ئات چاپتۇرۇپ، قىلىچ ئوينىتىپ، قان تۆكۈپ جەڭ قىلىپ، ھاياتى بىلەن قىلچە ھېسابلاشماي-دۇ؛ ئېغىر يارىلانغاندا، ئۇ ئۆلۈم بىلەن ئېلىشىپ، كىشىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك قەيسەرلىك بىلەن دوختۇرلارنى تاڭ قالدۇرىدۇ. تۆمۈر يول قۇرۇلۇشىدا ئىشلىگەن كۈنلەردە، ناچار ھاۋا كىلىماتى ۋە ئىنتايىن جاپالىق خىزمەت شارائىتى ئالدىدا، ئۇ ئاجايىپ قەيسەرلىك بىلەن قالدۇق باندىتلارنىڭ پاراكەندىچىلىكى ۋە كېسەللىكنىڭ تەھدىتىنى يېڭىپ، جاپالىق مۇھىتتا تەڭداشسىز كۈچلۈك بولۇپ چېنىقىدۇ.

2. قىلچە ئۆز مەنپەئىتىنى كۆزلىمەيدىغان ئۆلۈغۋار روھ. پاۋېل كۈندىلىك تۇرمۇشتا، پارتىيىنىڭ ئوبرازىنى قوغداشقا ھەرۋاقىت دىققەت قىلىپ، پارتىيىنىڭ ئىدىيە جەھەتتىكى پاكلىقىنى كۆز قارچۇغىنى ئاسرىغاندەك ئاسرايدۇ. ئۇ بۇرژۇئازىيە ۋە ئۇششاق بۇرژۇئازىيىنىڭ چاكىنا قىلىقلىرىغا قاتتىق مەنسىتمەسلىك بىلەن قارايدۇ، ناتوغرا ئىستىللارنى باتۇرلۇق بىلەن تەنقىد قىلىدۇ. بولۇپمۇ پارتىيە ئىچىدىكى يات كۈچلەر بىلەن بولغان كۈرەشتە، قورشاپ ھۇجۇم قىلىشلاردىن قورقماي، پارتىيىگە قارشى ئۇنسۇرلارنىڭ شەرمەندىلەرچە ھەرىكەتلىرىنى قاتتىق ئەيىبلەيدۇ.

3. يۈكسەك كوممۇنىستىك كىشىلىك تۇرمۇش

قارىشى ۋە ئەخلاقىي غايە. پاۋېل ئۆسمۈرلۈك ۋاقتىدا ئورمان بېگىنىڭ قىزى تونە بىلەن پاك مۇھەببەت باغلىشىدۇ، لېكىن ئوخشاش بولمىغان سىنىپىي ئورۇن ۋە تۇرمۇش سەرگۈزەشتى ئۇلارنى ئايرىۋېتىدۇ، پاۋېل پۈتۈنلەي قارىمۇقارشى بولغان ئىككى خىل سىنىپىي ئاڭنى كېلىشتۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى سەگەكلىك بىلەن ئاڭقىرىپ، ئىنقىلابىي جەڭچىنىڭ ئىززىتىنى قوغدايدۇ. پاۋېل ئۆزىنىڭ مەسلەكدىشى رىتا بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە مۇھەببەتنى «كۆكۈيۈنچە» بىر تەرەپ قىلغانلىقىدەك خاتالىقى تۈپەيلىدىن ئۆزىنى سەممىي تەكشۈرىدۇ. ئۇنىڭ ئائىلە، مۇھەببەت، خىزمەت قاتارلىق جەھەتلەردىكى كەسكىن، قىزغىن، سەممىي پوزىتسىيىسى بىر كوممونىزمچىنىڭ تۇرمۇشقا بولغان چوڭقۇر چۈشەنچىسى ۋە ھەقىقىي قىزغىن مۇھەببىتىنى نامايەن قىلىپ بېرىدۇ. پاۋېلنىڭ ئىنقىلابىي قۇربانلار قەۋرىسى ئالدىدىكى «ئادەم ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك نەرسە — ھايات» ئىكەنلىكى توغرىسىدىكى ئوي - پىكرى ئۇنىڭ كىشىلىك تۇرمۇش، قىممەت قارىشى جەھەتتىكى يۈكسەك ئىدىيىسىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ.

ئاپتور باش قەھرىمانىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىنى سوۋېت ھاكىمىيىتىنىڭ بارلىققا كېلىشى ۋە مۇستەھكەملىنىشى دەۋرىدىكى كەڭ تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈش

ئاستىغا قويۇپ، پاۋېلنىڭ بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى، ئۆك-تەبىر ئىنقىلابى ۋە ئىچكى ئۇرۇشتىن تارتىپ خەلق ئىگىلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش دەۋرىگىچە بولغان بىر قاتار چوڭ - چوڭ ۋەقەلەردىكى سەرگۈزەشتى ۋە ئىپادى-سىنى كۆرسىتىپ بېرىش ئارقىلىق باش قەھرىماننىڭ ئىدىيىۋى خاراكتېرىنىڭ تەرەققىيات جەريانىنى ۋە ئۆ-سۈپ يېتىلىشىنى تارىخىي يوسۇندا نامايەن قىلىپ بې-رىدۇ. پاۋېلنىڭ كۈچلۈك ئىرادىسى ۋە قەيسەر مىجەزى تۇغما ئەمەس، بەلكى جەڭ ۋە ئەمگەك جەريانىدا، قې-تىرقىنىپ ئۆگىنىش ۋە ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇش داۋامىدا تاۋلىنىپ چىققان، پارتىيە ۋە كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ تەربىيىسى ئاستىدا، كوممۇنىزم ئۇلۇغ غايىسىنىڭ ئىلھامى بىلەن يېتىشىپ چىققان. ئاپتور پاۋېلنى ھەممىگە قادىر ئادەم قىلىپ كۆرسەتمى-گەن.

ئاپتور پاۋېل كورچاگىننى ئۆسۈپ يېتىلىۋاتقان بىر قەھرىمان سۈپىتىدە، قانداق قىلىپ ئىنقىلابىي كۈرەشلەرنىڭ يالقۇنلۇق ئوتى ئىچىدە، ئۆزىدىكى ئىللەت-لەرنى ئۈزلۈكسىز تازىلاپ، ئۆزىنى ئەڭ چىدامىلىق، ساپ پولات قىلىپ تاۋلىغانلىقىنى تەپسىلىي تەسۋىرلەپ بې-رىدۇ. ئۇ قىزىل ئارمىيىگە يېڭىلا قاتناشقاندا، جەڭگە قاتنىشىش تەشنالىقى بىلەن، ئۆزىچىلا پىيادە قىسمىدىن

ئايرىلىپ بۇدىيوننى ئاتلىق ئەسكەرلەر قىسمىغا كىرىدۇ، ئىنتىزامسىزلىق قىلىپ، ئەركىن ـ چېچىلاڭغۇ بولۇش- تەك پارتىزانلىق ئىستىلىنى ئىپادىلەيدۇ. كېيىن كې- سەللى بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ، ھەرۋاقىت پالەچ بولۇپ قېلىش خەۋپى تۇغۇلغاندا، پاۋېل ھايات ياشاشنىڭ قىم- مىتى ۋە ئەھمىيىتىدىن ئېچىنىشلىق ھالدا ئۇمىد ئۈ- زۈپ، تاپانچا بىلەن ئۆزىنىڭ ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرماقچى بولىدۇ. بۇ تەسۋىرلەر پاۋېلنىڭ قەھرىمانغا خاس شانلىق ئوبرازىغا زىيان يەتكۈزمەيدۇ، ئەكسىچە بۇ ئىچكى ـ تاش- قى زىددىيەتلەرنى دادىل ئېچىپ بېرىش ئارقىلىق، بىر جانلىق ئىنقىلابچىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش يولى جانلىق، ئەينەن ئەكس ئەتتۇرۇلۇپ، پاۋېلنىڭ مىجەز ـ خاراكتېرى ۋە ئوبرازى تېخىمۇ چىنلىقلاشتۇرۇلىدۇ.

روماندا پاۋېلنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانى تەس- ۋىرلەنگەندىن باشقا، يەنە خەت ـ چەكلەر، روھىي ھالەت تەسۋىرلىرى قاتارلىقلار ئارقىلىق، پاۋېلنىڭ بىرنەچچە قىز بىلەن بولغان ھېسسىيات كەچۈرمىشى بايان قى- لىنىپ، پاۋېلنىڭ گۈزەللىك، مۇھەببەت ۋە ئەر ـ ئاياللار ئوتتۇرىسىدىكى ھەقىقىي گۈزەل ھېسسىياتقا بولغان ئىنتىلىشى نامايەن قىلىنىدۇ. شۇنداق دېيىشكە بولى- دۇكى، تونە بىلەن پاۋېلنىڭ مۇھەببىتى پۈتكۈل رومان- نىڭ ئەڭ تەسىرلىك قىسمى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. تونە

تا بۈگۈنگىچە نۇرغۇن جۇڭگولۇقلارنىڭ قەلبىدە پاك رۇس قىزلىرىنىڭ گۈزەل ئوبرازى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ چاچلىرى قوڭۇر، ياقىسىدا كۆك يوللىرى بار ئاق ماتىروسچە كوپتا ۋە ئاچ كۆلرەڭ قىسقا يوپكا كىيگەن، مىجەزى ئوچۇق - يورۇق، پاك - دادىل مۇھەببەت قارىشىغا ئىگە. بالا ۋاقتىدىكى پاۋېل خۇرسىنغان ھالدا: «ھاياتلىق يولىدا بۇ قىز بىلەن تونۇشقانلىقىم مەن ئۈچۈن ھەقىقەتەنمۇ ئىنتايىن زور بەخت ئىدى» دەيدۇ.

پاۋېل تونەنى ياخشى كۆرمەيدۇ ئەمەس، بەلكى تونەنىڭ ئاتالمىش «شەخسىيەتچىلىك» (بۇمۇ پەقەت پاۋېلنىڭ يولداشلىرىنىڭ ئولتۇرۇشلىرىغا قاتناشقاندا، تونەنىڭ چىرايلىق كىيىنىپ، پوزۇر يۈرۈشتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى) لىرىگە تاقەت قىلالماي تۇرالمايتتى، شۇڭا ئۇ ئۆزىنىڭ سىياسىي غايىسىنى دەپ مۇھەببەتتىن ۋاز كېچىدۇ. ئۇلار بىر - بىرىدىن ئايرىلغاندا، كۈز ئالدىدا «سارغايغان يوپۇرماقلار جىمى يەرنى قاپلىغان» باغدا، «خىرە پارقىراپ تۇرغان» دىنېپىر دەرياسى، «ئالتۇن رەڭ شەپەقنىڭ خىرە شولىسى»، «كۆپكۆك كۆل سۈيى» نامايەن بولىدۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسى شۇ چاغدىكى پېرسوناژلارنىڭ روھى ھالىتىگە ماسلاشقان ھالدا روماندا ئاز كۆرۈلىدىغان ھەسرەتلىك ھالەت سۈرەتلەپ بېرىلىدۇ.

ئۇلار ئىككىسى ئاخىر بىرلىشەلمىگەن بولسىمۇ،

لېكىن پاۋېل بىلەن تونىنىڭ بالىلىق چاغلىرىدىكى گۈزەل، پاك دەسلەپكى مۇھەببىتى كىشىنى تولىمۇ زوقلاندۇرىدۇ. ئەمەلىيەتتە، كېيىن نۇرغۇن كىشىلەر شۇنى كۆرىدۇكى، بوران ـ چاپقۇندا گۈرجەك تۇتۇپ تۇرغان پاۋېل ئۇچىسىغا قاما پەلتۇ كىيگەن، نازۇك قوللىرىنى يېڭىگە تىقىۋالغان تونە بىلەن قايتا كۆرۈشكەندە كىشىلەر پەقەتلا ئىچىدە ئېچىنىدۇ، لېكىن قىلچە ئاغرىنمايدۇ.

«پولات قانداق تاۋلاندى» دۇنياغا كەلگەندىن بۇيانقى، ئاتمىش يىل مابەينىدە، ئۆز رولىنى يوقاتمىدى. بۇ رومان يازغۇچىنىڭ ئۆز كەچۈرمىشلىرىدىن ئېلىنغان، شۇڭا كىشىنى ئىنتايىن تەسىرلەندۈرىدۇ. رومانىنىڭ بارلىق تەسۋىرى باش قەھرىماننىڭ ئۆسۈپ ـ يېتىلىشىنى دەۋر قىلىدۇ. قۇرۇلمىسى زىچ باغلانغان، تەبىئىي، چىن. پاۋېلنىڭ ئوبرازى تا بۈگۈنگىچە ئۆچمەس ئىدىيىۋى شانلىق نۇرىنى چاچماقتا. جان چىقمىغۇچە كۈرەشنى توختاتماسلىق روھى ئاللىقاچان دەۋر چېكىدىن ھالقىپ كەتتى.

«پولات قانداق تاۋلاندى» نىڭ ئەڭ توپ ماھىيەتلىك ئىدىيىسى كىشىلەرنىڭ ئالدىغا مۇنداق بىر قاتار مۇھىم ھەم رېئال مەسىلىلەرنى قويىدى: ئادەم قانداق ياشىغاندا ئەھمىيەتلىك بولىدۇ؟ ئادەم ئىنقىلاب ئىشىغا (ياكى

ئۆزىنىڭ غايىسىگە) قانداق قارىشى كېرەك؟ ھاياتتىكى قىيىنچىلىق ۋە بەختسىزلىكنى قانداق يېڭىشى كې- رەك؟ بۇ مەسىلىلەر ھامان پاۋېلنى رىغبەتلەندۈرۈپ تۇ- رىدۇ، شۇنداقلا ھەربىر مىزنىڭ قەلبىنىمۇ ھاياجانلاندۇ- رۇپ تۇرىدۇ، دەل مۇشۇ مەسىلىلەرنىڭ جاۋابى جەھەتتە، ئوخشاش بولمىغان دۆلەتلەر، ئوخشاش بولمىغان مىل- لەتلەردىكى غايىلىك ياشلار ئىدىيە جەھەتتە يېقىنلاشتى ھەمدە ئورتاقلىق ھاسىل قىلدى، بۇ ئەسەرنىڭ ئەڭ زور ئىدىيىۋى سېھرى كۈچى ئەنە شۇ يەردە.

كېيىن پاۋېل كورچاكېن كۆزى كۆرمەس بولۇپ قالغان ئەھۋالدا، «بوران بالىلىرى» دېگەن كىتابنى مۇ- شەققەت بىلەن يېزىپ پۈتتۈرىدۇ، بۇ كىتاب ناھايىتى تېزلا ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئالقىشىغا ئىگە بولىدۇ. كىتابنى يېزىشتىن بۇرۇن، ئۇنىڭ ئەڭ كۆپ ئويلانغىنى ئۆلۈمگە قانداق قاراش، قانداق ياشاش مەسىلىسىدىن ئىبارەت بو- لىدۇ، ئۇ ھايات ـ ماماتلىق مەسىلىسى ئۈستىدە تولۇق ئويلانغاندىن كېيىن، يازغان رومانىنىڭ تەسىرى باشقىچە بولىدۇ.

ئۇنىڭدىن باشقا، ئوستروۋسكى يەنە مونولوگ ئار- قىلىق ئويىنى ئىچىپ بېرىش ئۇسۇلىنى ماھىرلىق بىلەن قوللىنىپ، پېرسوناژلارنىڭ روھىي دۇنياسىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. مەسىلەن، پاۋېل جىسمانىي جەھەتتىن

پۇتۇنلەي تۈگەشكەندە، ئەمدى قوشۇنغا قايتالمايدىغان بولدۇم، دەپ ئۇمىدسىزلىنىپ، كاللىسىدا بىردىنلا ئۆ- لۈۋېلىش نىيىتى پەيدا بولۇپ، تاپانچىسىنى چىقىرىدۇ، لېكىن «تاپانچىنىڭ ئاغرى ئۇنىڭ كۆزىگە مەنسىتمەس- لىك بىلەن قادىلىپ تۇراتتى»، بۇ قانداق قەھرىمانى- لىق-ھە، بۇ پۇتۇنلەي بىر ساختىلىق ۋە پاۋېل رە- ھىمسىزلىك بىلەن ئۆزىنى قاتتىق ئەيىبلەيدۇ: «سەن ئادەتتە قەھرىمانلارچە ئىش قىلىش كېرەك دېيتتىڭ، بايا بۇ پۇتۇنلەي قۇرۇق گەپ ئىكەندە!... سەن بۇنداق تۇرمۇش ئۈستىدىن غالىپ كېلىشنى سىناپ باقتىڭمۇ؟.... سەن بۇ تۆمۈر قەپەزدىن بۆسۈپ چىقىش ئۈچۈن ھەممە تى- رىشچانلىقلارنى كۆرسىتىپ باقتىڭمۇ؟... تۇرمۇشتا ھە- قىقەتەن چىداپ تۇرغىلى بولمايدىغان دەرىجىگە يەتكەن- دىمۇ، ھايات ياشاش ئامالىنى قىلىپ، تۇرمۇشنى پايدى- لىق قىلىش كېرەك. قوشۇندىن چۈشۈپ قېلىشتىنمۇ قورقۇنۇچلۇق ئىش يوق.»

بۇ مونولوگلار پاۋېلنىڭ روھىي دۇنياسىدىكى زىددىيەت ۋە ئۆزگىرىشلەرنى جانلىق ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ، ئۇ پاجىئەلىك زەربىنى كۈچلۈك قەيسەرلىك بىلەن يېڭىپ، قوشۇنغا قايتىش يولىدىكى كۈرەشنى باشلايدۇ. بۇ چاغدا پاۋېلنىڭ ئىنقىلابىي قەھرىمانلىق روھى يېڭى يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ

تۇرمۇش پرىنسىپىنى ئەمەلدە كۆرسىتىدۇ: ئادەم ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك نەرسە — ھايات. ئۇ ئادەمگە بىر قېتىملا كېلىدۇ. ئادەم ئۆز ھاياتىنى شۇنداق ئۆتكۈزۈشى كېرەككى، ئۆتكەن ھاياتىنى ئەسلىگەندە، يىللار مەنىسىز ئۆتۈپ كېتىپتۇ، دەپ ئېچىنمايدىغان بولسۇن، تۇرمۇشتا چاكىنا ئىشلارنى قىلىپ قويۇپتىمەن، دەپ خىجىل بولمايدىغان بولسۇن، ئۆلۈش ئالدىدا ئۇ: «مەن پۈتكۈل ھاياتىمنى ۋە كۈچقۇۋۋىتىمنى دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغۋار ئىشقا — پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ ئازادلىق يولىدىكى كۈرەشكە بېغىشلىدىم!» دېيەلىسۇن. مانا بۇ پاۋېلنىڭ جەڭگىۋار ھاياتىنىڭ ھەقىقىي كۆرۈنۈشى، شۇنداقلا ئۇنىڭ ئىنقىلابىي ئۈمىدۋارلىقىنىڭ چوڭقۇر يىغىنچاقلىنىشى.

ئۇنىڭدىن باشقا، ئاپتور نۇرغۇنلىغان ھېكمەتلىك ئىبارەتلىك سۆزلەر بىلەن باش قەھرىمانىنىڭ خاراكتېرىنى گەۋدىلەندۈرۈپ، ئەسەرنىڭ ئىدىيۋى ئەھمىيىتىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. كۈندىلىك خاتىرە ئۇسلۇبىدا يان تەرەپتىن تەسۋىرلەش ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، باش قەھرىمانىنىڭ ئۆسۈپ - يېتىلىشىنى ئىپادىلەپ بېرىدۇ. بۇنداق لىرىكىلىق ئەدەبىي ئۇسلۇب ئەسەرنىڭ جەلپ قىلىش كۈچىنى تېخىمۇ ئاشۇرىدۇ. بۇ ئەسەرنىڭ ماۋزۇسىنى چۈشەندۈرگەندە، ئاپتور مۇنداق دەيدۇ: «پولات

كۆچلۈك ئوتتا كۆيدۈرۈلۈپ، قاتتىق سوغدا تاۋلىنىدۇ، شۇڭا ناھايىتى چىڭ بولىدۇ، بىز بىر ئەۋلاد كىشىلەرمۇ مۇشۇنداق كۈرەشتە ۋە جاپا ـ مۇشەققەت ئىچىدە تاۋلاندۇق ھەمدە تۇرمۇشتا ئىشەنچنى يوقاتماسلىقنى ئۆگەندۇق.»
شۇنىڭ ئۈچۈن، پاۋېلنىڭ ئوبرازى — سوتسىيالىستىك ياش ئەۋلاتلارنىڭ ئەڭ شانلىق، ئەڭ تىپىك ۋەكىلى؛ شۇنداقلا پاۋېل دېگەن نامنىڭ دۇنيادىكى ھەرقايسى قىتئەلەردە ياشاپ تۇرالىشى — «پولات قانداق تاۋلاندى» نىڭ ياشلارنىڭ تۇرمۇش دەرسلىكى بولۇپ قالالىشىدىكى تۈپ سەۋەب. شۇنىڭ بىلەن بىللە، مەيلى ئىدىيىۋى مەزمۇن ياكى بەدىئىي مۇۋەپپەقىيەت جەھەتتە بولسۇن، بۇ روماننى 20 ـ ئەسىرنىڭ 30 ـ يىللىرىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى ئەدەبىياتىدىكى ئەڭ مۇنەۋۋەر ئەسەر دېيىشكە بولىدۇ. شۇنداقلا ئوقۇرمەنلەرگە بولغان تەسىرىنىڭ چوڭقۇرلۇقى ۋە زورلۇقىدىن ئېيتقاندا، ئۇ دۇنيا ئەدەبىيات تارىخىدىمۇ تەڭداشسىز ئورۇن تۇتىدۇ.

رومان ۋە ئۇنىڭدىكى باش قەھرىمان مەملىكىتىمىزدىكى ئوقۇرمەنلەرگە ناھايىتى تونۇشلۇق. ئۇ مەملىكىتىمىزدىكى سانسىزلىغان ياشلارنىڭ قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ئىنقىلاب يولىغا مېڭىشىغا ئىلھام بەردى. رومانىدىكى پاۋېلنىڭ سەپداشلىرى قەۋرىسى ئالدىدىكى مۇنۇ ئوي ـ پىكرى ئىنقىلابىي كىشىلىك تۇرمۇش نە-

سىھىتى بولۇپ قالدى: ئادەم ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك نەرسە — ھايات. ئۇ ئادەمگە بىر قېتىملا كېلىدۇ. ئادەم ئۆز ھاياتىنى شۇنداق ئۆتكۈزۈشى كېرەككى، ئۆتكەن ھاياتىنى ئەسلىگەندە، يىللار مەنىسىز ئۆتۈپ كېتىپتۇ، دەپ ئېچىنمايدىغان بولسۇن، تۇرمۇشتا چاكىنا ئىشلارنى قىلىپ قويۇپتىمەن، دەپ خىجىل بولمايدىغان بولسۇن؛ ئۆلۈش ئالدىدا ئۇ: «مەن پۈتكۈل ھاياتىمنى ۋە كۈچ-قۇۋۋىتىمنى دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغۋار ئىشقا پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ ئازادلىق يولىدىكى كۈرەشكە بېغىشلىدىم!» دېيەلىسۇن.

ئىجادىيەت ئارقا كۆرۈنۈشى

«پولات قانداق تاۋلاندى» ئوستروۋسكى ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى ئاساس قىلىپ ئىجاد قىلغان بىر رومان بولۇپ، ئۇ رۇسىيىنىڭ بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن تارتىپ ئۆكتەبىر ئىنقىلابى، ئىچكى ئۇرۇش ۋە خەلق ئىگىلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەزگىلىگىچە بولغان كەڭ ئىجتىمائىي تارىخىي كۆرۈنۈشنى نامايەن قىلىدۇ.

ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن، سوۋېت ھاكىمىيىتى بارلىققا كەلدى، لېكىن رۇسىيە كېلىشىم تۈزۈشكەن

دۆلەتلەر گورۇھىنىڭ ئەزاسى بولۇش سۈپىتى بىلەن، يەنىلا گېرمانىيە، ئاۋستىرالىيە بىلەن ئۇرۇش قىلىش ھالىتىدە تۇراتتى، دۆلەتنىڭ ئەمەلىي كۈچىنى مۇس- تەھكەملەش ئۈچۈن، سوۋېت روسىيىسى برېست سۈلھ شەرتنامىسىنى تۈزدى. لېكىن، كېلىشىم تۈزۈشكەن دۆلەتلەردىكى جاھانگىرلار «روسىيىنى قوغداش» نامى بىلەن، سوۋېت روسىيىگە قوراللىق ئارىلىشىشنى قارار قىلدى. شۇنداقلا روسىيىدىكى تۈرلۈك ئەكسىيەتچى كۈچلەر بىلەن بىرلىشىپ ئۆلارنى قوراللاندۇرۇپ، سو- ۋېت ھاكىمىيىتىنى بۆشۈكىدىلا تۇنجۇقتۇرماقچى بول- دى. شۇڭا، سوۋېت ئىتتىپاقىدا چەت ئەللەرنىڭ قورال- لىق ئارىلىشىشىغا قارشى تۇرۇش بىلەن ئىچكى ئۇرۇش گىرەلىشىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، گېرمانىيە قوشۇنلىرى برېست سۈلھ شەرتنامىسىگە خىلاپلىق قىلىپ، پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ دون دەرياسى رايونى ۋە قىرىمغا كىرىپ، ئاقلار جياڭجۇنى دېنكىن ۋە كراسنوۋ قاتارلىقلارنىڭ توپىلاڭ كۆتۈرۈشىنى قوللىدى. ئوتتۇرا قىسىمدا يەنە چېخوسلاۋاك جۇنتۇەنىنىڭ توپىلىڭى يۈز بەردى ھەمدە قىسقىلا ۋاقىت ئىچىدە بەزى ئاساسىي شەھەرلەرنى ۋە كەڭ رايونلارنى ئىشغال قىلىۋېلىپ، بۇ رايونلاردىكى باي دېھقانلارنى توپىلاڭ كۆتۈرۈشكە قۇتراتتى، ئاساسىي قانۇن تۈزگۈچى دېموكراتلار، سوتسىيال

ئىنقىلابچىلار قاتارلىقلار ئەكسىلئىنقىلابى ھۆكـۈمـەت قۇردى. 1918 ـ يىلىغا كەلگەندە، سوۋېت جۇمھۇرىيىتى ئۇرۇش ئوتىنىڭ قورشاۋىدا قالدى، قىزىل بايراق دۆلەت زېمىنىنىڭ ئاران تۆتتىن بىر قىسمىدىلا لەپىلدەپ تۇردى. مۇشۇنداق ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالدا، چەت ئەل قوراللىق ئارىلاشقۇچىلىرى بىلەن مەملىكەت ئىچىدىكى ئەكسىيەتچى كۈچلەرنىڭ بىرلەشمە ھۇجۇمىنى بىتچىت قىلىش ئۈچۈن، پۈتۈن رۇسىيە مەركىزىي ئىجرائىيە كومىتېتى ھەربىي جەھەتتە قىزىل ئارمىيە قۇرۇلۇشىنى چىڭ تۇتۇپ، 18 ياشتىن 40 ياشقىچە بولغان خەلقنى ئومۇميۈزلۈك ھەربىي مەشىق قىلدۇرۇپ، ئىشچى دېھ- قانلار ئاممىسىنى ئارمىيىگە قىزغىن قاتنىشىشقا كەڭ سەپەرۋەر قىلدى. بولشېۋىكلار پارتىيىسى ۋە سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ كۈچلۈك رەھبەرلىكىدە، قىزىل ئارمىيە ھەرقايسى جەڭ مەيدانلىرىدا ئىچكى ـ تاشقى ئەكسىيەتچى قوراللىق كۈچلەرگە قارشى باتۇرلارچە جەڭ قىلدى. 1920 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا، ئىچكى ئۇرۇش ۋە چەت ئەل قوراللىق ئارىلاشقۇچىلىرىغا قارشى كۈرەش ئاساسەن ئا- ياقلاشتى، يېڭى سوۋېت ھاكىمىيىتى قاتتىق سىناقلارغا بەرداشلىق بېرىپ مۇستەھكەملەندى.

لېكىن كاپىتالىستىك دۆلەتلەرنىڭ قورشاۋىدا تۇ- رۇۋاتقاچقا، مەملىكەت ئىچىدىكى ئىقتىساد ۋەيران بولۇش

گىرداۋىغا بېرىپ قالىدۇ، قالاق، تارقاق ھالەتتىكى ئۇششاق ئىشلەپچىقىرىش ئىگىلىكتە ئۈستۈن ئورۇننى ئىگىلەيدۇ، تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرى بارغانسېرى ئازىيىپ كېتىپ، پۈتۈن مەملىكەت ئاچارچىلىق ئىچىدە قالىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىللە رۇسىيە كومپارتىيىسى يېڭى ئىقتىسادىي سىياسەتنى يولغا قويۇشنى قارار قىلىدۇ. بۇنىڭغا ئەگىشىپ، خەلق ئىگىلىكىدە روشەن ياخشىلىنىش بولىدۇ، 1925 ـ يىلىغا كەلگەندە، خەلق ئىگىلىكى ئاساسەن ئەسلىگە كېلىدۇ. 1927 ـ يىلى رۇسىيە كومپارتىيىسىنىڭ 15 ـ قۇرۇلتىيى 1928 ـ يىلدىن 1932 ـ يىلغىچە بولغان خەلق ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇشنىڭ بىرىنچى بەش يىللىق پىلان كۆرسەتكۈچىنى قوللايدۇ. سوۋېت ئىتتىپاقى خەلقى چاررۇسىيىنىڭ چىرىكلىك، قالاقلىق ئازابىنى يەتكۈچە تارتقاندىن كېيىن، ئۇلۇغۋار بەش يىللىق پىلاننىڭ ئىلھامى ۋە رىغبەتلەندۈرۈشى بىلەن، سوتسىيالىزم قۇرۇش قىزغىن دولقۇنىنى قوزغايدۇ.

بۇ زىددىيەت بىلەن تولغان ئەنسىز دەۋردە، ئەزەلدىن بولۇپ باقمىغان ئۈمىدكە ئىگە بولغان، شۇنىڭ بىلەن بىللە نۇرغۇن قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىۋاتقان بۇ دەۋردە، كۆرەش ئىچىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن بىر ئەۋلاد ياشلارنىڭ روھى ۋە ئىدىيىسى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ

سوتسىيالىزم ئىشلىرىدا ھەل قىلغۇچ تەسىرگە ئىگە بولدى. نۇرغۇن يازغۇچىلار بۇنى سەزگۈرلۈك بىلەن ھېس قىلىپ، نەزىرىنى ياشلارغا تىكىدۇ ۋە ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن سوتسىيالىستىك سانائەتلەشتۈرۈش قۇرۇلۇشىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكى بىرىنچى ئەۋلاد سوۋېت ياشلىرىنىڭ بولشېۋىكلارنىڭ رەھبەرلىكىدە، خەلق ئىگىلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، سوۋېت ھاكىمىيىتىنى مۇستەھكەملەش يولىدا ئىچكى ـ تاشقى سىنىپىي دۈشمەنلەرگە قارشى ئېلىپ بارغان ئىنتايىن جاپالىق كۈرەشلىرىنى تەسۋىرلەپ يازىدۇ. ئوستىروۋىسكى ئەنە شۇ سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئىنقىلاب ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش داۋامىدا ئۆسۈپ يېتىلگەن يېڭى بىر ئەۋلاد ياش، قەيسەر، شەخسىي غەرەزسىز بىر كوممۇنىزم جەڭچىسى ئىدى. ئۇ بۇ ئۇلۇغ دەۋرنى ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەن ۋە سانسىزلىغان ياشلار بىلەن بىر سەپتە جەڭ قىلغان بولغاچقا، پۈتۈن بەدىنى پالەچ بولۇپ، ئىككى كۆزىدىن ئايرىلىپ كۆن بويى كارىۋاتتا يېتىشقا مەجبۇر بولغان ئەھۋالدىمۇ، كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان قەيسەرلىك بىلەن كېسەل كارۋىتىدا «پولات قانداق تاۋلاندى» دېگەن بۇ كاتتا ئەسەرنى يېزىپ تاماملىدى، رومان نەشىردىن چىقىش بىلەنلا زىلزىلە پەيدا قىلدى. ئاپتور ياراتقان باش قەھرىمان پاۋېلمۇ ئۇلۇغ پرولېتارىيات

جەڭچىلىرىنىڭ سىمۋولى بولۇپ قالدى.

پېرسوناژلارنى تونۇشتۇرۇش

پاۋېل كورچاگىن: نامرات تۆمۈر يول ئىشچىسى ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان. شاگىرت، ئىشچى بولغان. تۇرمۇشتىكى مۈشكۈلاتلار ئۇنىڭ مىجەزىنى قەيسەرلەشتۈرۈپ، قارشىلىق كۆرسىتىش روھىغا ئىگە قىلىدۇ. 13 يېشىدا ئىنقىلابقا قاتنىشىپ، بولشېۋىكلار پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى جوھراينىڭ ئىلھاملاندۇرۇشى، تەربىيىسى بىلەن، ئىنقىلابنىڭ داۋلىسىنى چۈشىنىدۇ. يوشۇرۇن ئىنقىلاب ۋە ئىچكى ئۇرۇش دەۋرىدە باتۇر قىزىل ئارمىيە جەڭچىسى ۋە قەيسەر پرولېتارىيات جەڭچىسى بولۇپ يېتىلىدۇ. ئىنتايىن قىيىن بولغان خەلق ئىگىلىكىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش مەزگىلىدە، جىسمانىي جەھەتتىكى قىيىنچىلىقلارنى ۋە تاشقى مۇھىتنىڭ قاتتىق سىناقلىرىغا بەرداشلىق بېرىپ، قەتئىيلىك بىلەن تۆمۈريول ياساشقا قاتنىشىدۇ. كېيىن كېسەل سەۋەبىدىن مەجرۇھ بولۇپ، ئىككى كۆزىدىن ئايرىلىدۇ، پۈتۈن بەدىنى پالەچ بولىدۇ. كېيىن كىشىنى ھەيران قىلارلىق جاسارەت بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەتكە كىرىشىدۇ. ئۇ ئىنسانىيەتنىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن كۈرەش قىلغان پرولېتارىيات

قەھرىمانى.

جوھراي: كىتابتىكى ئاساسلىق پېرسوناژلارنىڭ بىرى، بولشېۋىكلار پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى، پاۋېل كورچاگىننىڭ تۇنجى يول كۆرسەتكۈچىسى. ئېغىر، سالماق، تەشكىللەش ئىقتىدارىغا ئىگە، پاۋېلغا ئوخشاش زور تۈركۈمدىكى ياشلارنى ئىلھاملاندۇرۇپ ۋە يېتەكلەپ، ئىنقىلابىي پائالىيەتكە قاتناشتۇرغان، پىشقەدەم بولشېۋىكلارنىڭ ۋەكىلى.

تونە: كىتابتىكى ئاساسلىق پېرسوناژلارنىڭ بىرى. ئورمان بېگىنىڭ قىزى، پاۋېلنىڭ ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدىكى ھەمرىيى، ياشلىق دەۋرىدىكى سۆيگىنى، ئۇ بايلارنىڭ قىزلىرىغا ئوخشىمايتتى، پاۋېلنى مازاق ۋە ھاقارەت قىلمايتتى. بىراق كېيىن راھەت تۇرمۇشقا بېرىلىپ، ئىشچىلارنى كۆزگە ئىلمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. پاۋېلدىنمۇ ئايرىلىپ كېتىدۇ.

رىتا: كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقى ئۆلكىلىك كومىتېتىنىڭ ئەزاسى. پاۋېل ئۆلكە مەركىزىگە قايتىپ تۆمۈريول ئىككىنچى زاۋۇتى ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ شۇجىسى بولغاندا، پاۋېل بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ، پاۋېلنىڭ سىياسىي نەزەرىيە ئۆگىنىشىگە دائىم يېتەكچىلىك قىلىدۇ، كېيىن ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتى تەدرىجىي چوڭقۇرلىشىدۇ. رىتا زېرەك، قىزغىن،

خىزمەتتە ئەستايىدىل مەسئۇلىيەتچان بولۇپ، سوتسى-يالىزم ۋە كوممۇنىزم ئىشلىرىغا ئىشەنچى تولۇپ تاش-قان، كۆچلۈك خوجتايىنلىق روھى ۋە گۈزەل كەلگۈ-سىگە بولغان ئارزۇ ـ ئىستىكى ئۇنى پاۋېل بىلەن ئور-تاقلىققا ئىگە قىلىدۇ، لېكىن ئۇقۇشماسلىق سەۋەبىدىن، ئۇ ئىككىسى ھەقىقىي ئائىلە قۇرالمايدۇ.

ئوقۇش ئەسكەرتمىسى ۋە مۇھىم نۇقتىلار

پاۋېل كورچاگىندىن ئىبارەت بۇ تىپىك بەدىئىي ئوبرازنى ۋە بۇ ئوبرازنىڭ ئەھمىيىتىنى ئىگىلەش. ئە-سەردە كۆندىلىك خاتىرە ئۇسلۇبىدا بايان قىلىش ئۇسۇلى قوللىنىلغان، پىسخىك تەسۋىرگە ئەھمىيەت بېرىلگەن، ھېكمەتلىك سۆزلەر كۆپ.

كىتابنىڭ بىرىنچى قىسمىدا ئىچكى ئۇرۇش تەسۋىر-لىنىدۇ. رومان ۋاسىلى پوپنىڭ كىچىك پاۋېلنى جازا-لىشىدەك تۇرمۇش پۇرۇقىغا ئىگە كۆرۈنۈش بىلەن باش-لىنىپ، روماننىڭ باش قەھرىمانىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدۇ ھەمدە ئۇنىڭ قارشىلىق كۆرسىتىدىغان خاراكتېرىدىن بىشارەت بېرىدۇ.

ئۈچىنچى، تۆتىنچى بابلار ئىللىق مۇھەببەت بىلەن

تولغان بولۇپ، كۆل بويىدا پاۋېل تونە بىلەن تونۇشىدۇ، پاۋېلنىڭ باتۇرلۇقىمۇ تونەنىڭ يۈرەك تارىنى تەدرىجىي تىترىتىدۇ، پاك، ئۈچىسىغا ئاق ماترۇسچە كوفتا كىيگەن تونەمۇ ئوقۇرمەنلەرنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئالىدۇ. بولۇپمۇ ئۈچىنچى بابنىڭ بېشىدا، ئاپتور ئەتراپتىكى مەنزىرىنى تەسۋىرلەش ئارقىلىق تونەنىڭ كىچىك قىزلارغا خاس ھەم مۇھەببەتلىك، ھەم ئالاقزادىلىك روھى ھالىتىنى ئەپچىللىك بىلەن سۈرەتلەپ بېرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن كىشىلەر كېيىن بۇ «قارا كۆز ئوغۇل بالا» بىلەن تونەنىڭ ئايرىلىپ كېتىشىدىن قاتتىق ئەپسۇسلىنىدۇ، شۈبھىسىزكى، ئۇلارنىڭ گۈزەل ـ ساپ مۇھەببىتى پۈتۈن كىتابنىڭ ئەڭ گۈزەل بابلىرىنىڭ بىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

كىتابنىڭ ئىككىنچى قىسمىدا ئىقتىسادنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش تەسۋىرلەنگەن بولۇپ، ئۇ پۈتۈن كىتابنىڭ ئاساسىي تېمىسىنىڭ ئومۇميۈزلۈك كېڭەيتىلگەن قىسمى ھېسابلىنىدۇ. بۇنىڭدا «پولات» نىڭ تاۋلىنىش ۋە «پولات» قا ئايلىنىش جەريانى يەنى پاۋېلنىڭ ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇش داۋامىدا كۆندىن كۈنگە پىشىپ يېتىلىش جەريانى بايان قىلىنىدۇ. بۇ قىسىمدا ئىككىنچى، سەككىزىنچى ۋە توققۇزىنچى بابلار ھەممىدىن مۇھىم بابلار ھېسابلىنىدۇ.

ئىككىنچى باب «پولات» نىڭ تاۋلىنىش جەريانى بولۇپ، پاۋېل 400 دىن ئارتۇق يولداش بىلەن قار ـ شىۋىرغانلىق كۈنلەردە، پاتقاق يوللاردا تۆمۈر يول قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىدۇ، قەيسەر، ئىگىلمەس، پىداكارانە پاۋېل كورچاگىن روھى سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى ئۇرۇشتىن كېيىنكى جاپا ـ مۇشەققەت ۋە سوۋېت خەلقىنىڭ ئۇلۇغ تۆھپە يارىتىش روھىنى ئوبرازلىق ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. بۇ، پۈتۈن كىتابنىڭ كىشىنى ئەڭ ھاياجانلاندۇرىدىغان يېرى.

سەككىزىنچى، توققۇزىنچى بابلار پۈتۈن كىتابنىڭ ئاخىرقى بابلىرى بولۇپ، ئەمگەك ئىقتىدارىدىن پۈتۈنلەي مەھرۇم بولغان پاۋېل دېڭىز ياقىسىغا بېرىپ ئارام ئالىدۇ، ئۇ ئۆلۈۋېلىش ئويىنى يېڭىپ، كۈچلۈك قەيسەرلىك بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەتكە كىرىشىدۇ ھەم مۇۋەپپەقىيەت قازىنىدۇ، ئىنقىلابىي «پولات» ئاخىرى مۇشۇ يەردە تاۋلىنىپ چىقىدۇ.

Document generated by Anna’s Archive around 2023-2024 as part of the DuXiu collection (https://annas-blog.org/duxiu-exclusive.html).

Images have been losslessly embedded. Information about the original file can be found in PDF attachments. Some stats (more in the PDF attachments):
{
"filename": "NDAzMjY1MTcuemlw",
"filename_decoded": "40326517.zip",
"filesize": 11362064,
"md5": "0ebd9506406211073207b94bde4b8fa4",
"header_md5": "5ffc1a9aa58ced04b1059fd59a20472d",
"sha1": "92030110af03a346ba4b064900dd77b681eab829",
"sha256": "45689740c95a6fabd8a2cf98472f0413e4634f2e0e8ff3f83370f56c24ad264b",
"crc32": 1427925333,
"zip_password": "",
"uncompressed_size": 11685045,
"pdg_dir_name": "\u2555\u2553\u2560\u00b7\u2569\u255f\u2558\u2321\u2564\u2219\u2534\u2562\u2502\u2554\u2561\u2500\u256c\u00bc\u256c\u00df\u2562\u221a\u256c\u2500_40326517",
"pdg_main_pages_found": 198,
"pdg_main_pages_max": 198,
"total_pages": 209,
"total_pixels": 569968332,
"pdf_generation_missing_pages": false
}